

T.C
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI
CİLT PROGRAMI

**TÜRK İSLAM ESERLERİ MÜZESİ
YAZMA ESER KOLEKSİYONUNDAKİ
ZERBAHAR TEZYİNATLI CİLTLER**

(Yüksek Lisans Eser Metni)

Hazırlayan:
20162309010 Bahar İLKER

Danışman:
Prof. Dr. Ahmet Sacit AÇIKGÖZOĞLU

İstanbul, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
RESİM LİSTESİ.....	V
ÇİZİM LİSTESİ	VII
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Konunun Çerçevesi ve Hedefi	1
1.2. Kaynak ve Araştırmalar	1
1.3. Yöntem	2
2. TÜRK İSLAM ESERLERİ MÜZESİ.....	3
3. CİLT SANATI	9
3.1. Cilt Sanatı Tarihçesi	9
3.2. Teknik Anlamda Cilt Sanatı	11
3.3. Cilt Çeşitleri.....	14
3.4. Zerbahar Ciltler.....	16
4. KATALOG.....	19
5. UYGULAMALAR.....	127
DEĞERLENDİRME	132
SONUÇ	142
KAYNAKÇA.....	143
ÖZGEÇMİŞ	144

ÖNSÖZ

Türk İslam Eserleri Müzesi Yazma Eser Koleksiyonu, İslam sanatının en erken dönemlerinden itibaren varlık gösteren sanat eserlerinden oluşan, ülkemizin sahip olduğu en ihtişamlı koleksiyonlardan biridir. Osmanlı ve İslam coğrafyasının dört bir yanından gelen, cilt sanatının her bir farklı üslup ve döneminden en seçkin örneklerini barındırmaktadır. Koleksiyonda bulunan, birbirinden kıymetli eserler arasından seçilen “Zerbahar” tezyinatlı ciltler; incelenmek, analiz edilmek ve yorumlanmak amacıyla tez konusu olarak ele alınmıştır.

Cilt sanatı hakkındaki kaynaklarda ve yapılan çalışmalarda “zerbahar” ile ilgili çok az veri bulunuyor. Oysa kütüphane ve müzelerimizde hatırı sayılır miktarda zerbahar cilt karşımıza çıkmaktadır. Tezimiz zerbaharın cilt sanatı tarihindeki yeri, önemi ve temel özelliklerini araştırarak cilt sanatı hakkında yapılmış çalışmalara katkı sağlama amacını taşımaktadır.

Çalışmamızın sonucunda TIEM envanterine kayıtlı zerbahar tezyinatlı ciltler tasnif edilmiş, incelenmiş ve bu incelemeye dayanılarak örnek eserler üretilmiştir.

Tez çalışmamda bana destek olan ve yönlendiren değerli danışmanım Prof. Dr. Ahmet Sacit Açıkgözoğlu’na, cilt sanatı eğitimi veren değerli hocam Öğr. Gör. Gürcan Mavili’ ye, yardımlarını esirgemeyen sevgili arkadaşlarım Nurgül Tanrıverdi ve Deniz Pekşen’e teşekkür eder ve saygılarımı sunarım.

Bahar İLKER
İstanbul,2020

ÖZET

Türk İslam Eserleri Müzesi, ülkemizin sahip olduğu en kıymetli müzelerdendir. Ülkemizin ve İslam tarihinin en değerli eserlerini barındırmaktadır. Alanımız olan Geleneksel Türk Sanatları ve geleneksel ciltçilik için vazgeçilmez örnekler de müzenin sahip olduğu hazinenin bir parçasıdır.

‘Türk İslam Eserleri Müzesi Yazma Eser Koleksiyonu’ndaki Zerbahar Ciltler’in konu olarak seçilmesinin nedeni; zerbaharın eser olarak çok sayıda karşımıza çıkmasına rağmen cilt sanatı tarihi ve cilt çeşitleri anlatımları söz konusu olduğunda geri planda kalmasıdır. Oysa zerbahar öyle bir tezyinata sahiptir ki tek çizgiyle uygulamak da mümkündür, son derece etkili tasarımlarla ve malzemelerle zenginleştirilerek klasik dönem özelliği katmak da. Zerbaharın alametifarikası olan kafes sistemi başka tekniklerle birleştirilerek uygulanmaya müsaittir. Bu da dışarıdan bakıldığında dar olmasına karşın içine girdikçe katman katman açılan bir alan sunar.

TİEM koleksiyonunda bulunan ve kataloğumuza eklediğimiz cilt örneklerini daha iyi anlamak, yorumlamak ve elde edilen bilgiyi paylaşmak adına tez çalışmamız uygulama da içermektedir. Tez için yürütülen tüm çalışmalar hem eserlerin hem de ele alınan konu olan zerbaharın daha iyi anlaşılması açısından, ilgilenen herkesi etkileyen bir adım olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Eserleri Müzesi, Cilt Sanatı, Zerbahar, Zilbahar, Yazma Eser, Geleneksel Türk Sanatları.

ABSTRACT

The Museum of Turkish and Islamic Arts is one of the most precious museums which our country possesses. The museum's treasure holds plenty of samples for our traditional Turkish arts and traditional bookbinding. The subject "*Zerbahar* Style in Turkish and Islamic Arts Museum's Manuscript Collection" has been chosen because it stays in the background when it comes to bookbinding history and expression of binding types, although there are many *Zerbahar* works. However, *Zerbahar* has such an attire that it makes possible to apply it with one-line method as well as enrich with impressive designs and materials to add a classical era characteristic. The "cage system" which is the trademark of *Zerbahar* is convenient for application by uniting other technics. It may seem limited from an external perspective, though it ensures a multi-layered field of study. This thesis study includes application as well, according to render bookbinding samples from TIAM collection and share the acquired results of our study. The whole process for the thesis will be effective with regards to understand better the present artworks and *Zerbahar* style.

Keywords: Turkish and Islamic Arts Museum, Bookbinding, *Zerbahar*, *Zilbahar*, Manuscript, Traditional Turkish Arts.

RESİM LİSTESİ

Resim: 2.1. TİEM, Süleymaniye Külliyesi, İmaret Binası, İkinci Salon, 1939.....	4
Resim: 2.2. Kanuni Sultan Süleyman'ın Şehzadeleri Mehmed, Süleyman ve Mustafa'nın Sultanahmet At Meydanı'ndaki İbrahim Paşa Sarayı'na gelişleri (Hünernâme, cilt II, TSM, 1524, s.103b).....	6
Resim: 2.3. Padişahın Seyir Köşkü (Şahnişin), İbrahim Paşa Sarayı, ön cephe.....	8
Resim: 3.1.1. Hoço'da Mani dinine ait bir manastırda yapılan kazıda bulunan, günümüz forma dikişlerine benzeyen biçimde dikilmiş bir kitap.....	10
Resim: 3.1.2. Hoço'da bir kazıda bulunan kitap cildinde köşebente benzer formlar	10
Resim 3.4.1. Ord. Prof. Süheyl Ünver'in yaptığı lake tekniğindeki zerbahar cilt	17
Resim 4.1.1 : K.1 Üst, dış kap	21
Resim 4.1.2 : K.1 Alt, dış kap	22
Resim 4.1.3 : K.1 Alt, dış kap, miklep ve sertap	23
Resim 4.1.4 : K.1 Eserin mahfazası, dış	24
Resim 4.2.1 : K.2 Üst, dış kap	27
Resim 4.2.2 : K.2 Alt, dış kap ve miklep.....	28
Resim 4.3.1 : K.3 Üst, dış kap	31
Resim 4.3.2 : K.3 Alt, dış kap ve Miklep	32
Resim 4.4.1 : K.4 Üst, dış kap	35
Resim 4.4.2 : K.4 Alt, dış kap ve miklep.....	36
Resim 4.5.1 : K.5 Üst, dış kap	39
Resim 4.5.2 : K.5 Alt, dış kap ve miklep.....	40
Resim 4.6.1 : K.6 Üst, dış kap	43
Resim 4.6.2 : K.6 Alt, dış kap	44
Resim 4.7.1 : K.7 Üst, dış kap	47
Resim 4.7.2 : K.7 Alt, dış kap ve miklep.....	48
Resim 4.8.1 : K.8 Üst, iç kap.....	51
Resim 4.8.2 : K.8 Alt, iç kap, sertap, miklep.....	52
Resim 4.9.1 : K.9 Üst, dış kap	55
Resim 4.9.2 : K.9 Alt, dış kap, sertap, miklep.....	56
Resim 4.10.1 : K.10 Üst, dış kap	59
Resim 4.10.2 : K.10 Üst, iç kap.....	60

Resim 4.10.3 : K.10 Üst, iç kap.....	61
Resim 4.10.4 : K.10 Alt, dış kap, sertap, miklep.....	62
Resim 4.11.1 : K.11 Üst, dış kap.....	65
Resim 4.11.2 : K.11 Alt, dış kap	66
Resim 4.12.1 : K.12 Üst, iç kap.....	69
Resim 4.12.2 : K.12 Alt, iç, kap, sertap, miklep.....	70
Resim 4.13.1 : K.13 Üst, dış kap	73
Resim 4.13.2 : K.13 Alt, dış kap, sertap, miklep.....	74
Resim 4.14.1 : K.14 Alt, dış kap, miklep	77
Resim 4.15.1 : K.15 Üst, dış kap	80
Resim 4.15.2 : K.15 Alt, dış kap, sertap, miklep.....	81
Resim 4.16.1 : K.16 Üst, dış kap	84
Resim 4.16.2 : K.16 Alt, dış kap	85
Resim 4.17.1 : K.17 Üst, dış kap	88
Resim 4.17.2 : K.17 Alt, dış kap, sertap, miklep.....	89
Resim 4.18.1 : K.18 Üst, dış kap	92
Resim 4.18.2 : K.18 Alt, dış kap	93
Resim 4.19.1 : K.19 Üst, iç kap.....	96
Resim 4.19.2 : K.19 Üst, iç kap, sertap, miklep	97
Resim 4.20.1 : K.20 Tek parça cilt	100
Resim 4.21.1 : K.21 Üst, dış kap	103
Resim 4.21.2 : K.21 Alt, dış kap, sertap, miklep.....	104
Resim 4.22.1 : K.22 Üst, dış kap	107
Resim 4.22.2 : K.22 Alt, dış kap, sertap, miklep.....	108
Resim 4.23.1 : K.23 Üst, dış kap	111
Resim 4.23.2 : K.23 Alt, dış kap	112
Resim 4.24.1 : K.24 Sadece tek parça cilt	115
Resim 4.25.1 : K.25 Üst, iç kap.....	118
Resim 4.25.2 : K.25 Alt, iç kap	119
Resim 4.26.1 : K.26 Üst, iç kap.....	122
Resim 4.27.1 : K.27 Üst, dış kap	125
Resim 4.27.2 : K.27 Alt, dış kap, sertap.....	126

ÇİZİM LİSTESİ

Çizim 1: Katalog No.1 Üst Kap Çizimi.....	20
Çizim 2: Katalog No.2 Üst Kap Çizimi.....	26
Çizim 3: Katalog No.3 Üst Kap Çizimi.....	30
Çizim 4: Katalog No.4 Üst Kap Çizimi.....	34
Çizim 5: Katalog No.5 Üst Kap Çizimi.....	38
Çizim 6: Katalog No.6 Üst Kap Çizimi.....	42
Çizim 7: Katalog No.7 Üst Kap Çizimi.....	46
Çizim 8: Katalog No.8 Üst Kap İçi Çizimi	50
Çizim 9: Katalog No.9 Üst Kap Çizimi.....	54
Çizim 10: Katalog No.10 Üst Kap Çizimi.....	58
Çizim 11: Katalog No. 11 Üst Kap Çizimi.....	64
Çizim 12: Katalog No.12 Üst Kap İçi Çizimi	68
Çizim 13: Katalog No.13 Üst Kap Çizimi.....	72
Çizim 14: Katalog No.14 Üst Kap Çizimi.....	76
Çizim 15: Katalog No.15 Üst Kap Çizimi.....	79
Çizim 16: Katalog No.16 Üst Kap Çizimi.....	83
Çizim 17: Katalog No.17 Üst Kap Çizimi.....	87
Çizim 18: Katalog No.18 Üst Kap Çizimi.....	91
Çizim 19: Katalog No.19 Üst Kap İçi Çizimi	95
Çizim 20: Katalog No.20 Üst Kap Çizimi.....	99
Çizim 21: Katalog No.21 Üst Kap Çizimi.....	102
Çizim 22: Katalog No.22 Üst Kap Çizimi.....	106
Çizim 23: Katalog No.23 Üst Kap Çizimi.....	110
Çizim 24: Katalog No.24 Üst Kap Çizimi.....	114
Çizim 25: Katalog No.25 Üst Kap İçi Çizimi	117
Çizim 26: Katalog No.26 Üst Kap İçi Çizimi	121
Çizim 27: Katalog No.27 Üst Kap Çizimi.....	124

1. GİRİŞ

1.1. Konunun Çerçevesi ve Hedefi

Türk ve İslam Eserleri Müzesi, Türk ve İslam sanatları alanında öncü nitelikte olup dünyada sayılı müzeler arasındadır. Hem ülkemizde hem de dünyada gerek yapı gerekse eser niteliği bakımından benzerlerinden ayrışır. Ülkemizden ve İslam coğrafyasının farklı noktalarından toplanan eserler sayesinde büyük bir hazineye dönüşen TİEM’de 40.000’in üzerinde kayıtlı doküman bulunmaktadır.

Yazma eser koleksiyonu bu hazinenin en önemli parçalarındandır. Osmanlı’nın en önemli hattatlarından Şeyh Hamdullah ve Kazasker Mustafa İzzet Efendi’ye ait yazmalar barındırdığı yaptığımız katalog çalışmasıyla ortaya çıkarılmıştır. Yazma eser koleksiyonunda bulunan eserlerin arasından yirmi yedi adet “Zerbahar” tezyinatlı kitap kabı, tez konusu kapsamında incelendi.

İncelenen eserlerden iki tanesi (3950 ve 4565 numaralı eserler), lake tekniğinde olmalarına rağmen bezeme unsurları kafes şemsedir.

3950, 4565, 4572 ve 4573 numaralı dört eser ise sadece cilt olarak kayıtlarda yer almakta, kitaplarıyla ilgili bir kayıt bulunmamaktadır.

Genel olarak içerikleriyle ilgili kısıtlı bilgiler bulunmasına rağmen, incelenen yirmi yedi adet eserin on yedisi Kur’ân-ı Kerim’dir.

Tarihi bilinen eserler arasından; hicri 970, miladi 1568 yılına tarihlenen 959 numaralı eser, katalogdaki en erken tarihli eserdir. 1464 numaralı eser de 1873-74 yıllarına tarihlenerek en geç tarihli eserimiz olmuştur.

1.2. Kaynak ve Araştırmalar

Cilt sanatı hakkında terimsel hatta ansiklopedik bilgiye ulaşabilecek pek çok kaynak bulunmaktadır. Ancak söz konusu zerbahar ciltler olduğunda yeterli kaynak ve araştırma olmadığı görüldü.

Yazma eser kütüphanelerine ve müze koleksiyonlarına bakıldığında zerbahar ciltlerin küçümsenemeyecek miktarda olduğu görülür.

Tez konusuna karar verilirken zerbahar hakkında yapılan çalışmalardaki sorulara ne yazık ki net cevaplar bulunamadı. Bunlardan biri ve belki en önemlisi “zilbahar” ve “zerbahar” kelimelerinden hangisinin doğru olduğuydu. Ancak bu konuya küçük bir cümle ile sadece Mine Esiner Özen değinmiştir. Ahmet Saim Arıtan *TDV İslâm Ansiklopedisi*’nde ve diğer yazılarında sadece zilbahar olarak kaleme almıştır. Cilt sanatı hakkında en önemli kaynaklardan olan *Türk Kitap Kapları* kitabında ise Kemal Çığ zerbahardan hiç bahsetmemiştir.

Türk İslam Eserleri Müzesi ve İbrahim Paşa Sarayı hakkında yeterli kaynağa ulaşılmış, ancak araştırmamıza da dahil olan yazma eser koleksiyonuyla ilgili bilgi veren kaynak tespit edilememiştir.

Bunların yanı sıra araştırmada kullanılan diğer kaynaklar kaynakça bölümünde gösterilmiştir.

1.3. Yöntem

Tez konusu belirlendikten sonra hangi kütüphane hakkında çalışılacağına karar vermek için katalog çalışması yapıldı. Sonucunda da eserlerin içeriği ve niteliği bakımından Türk İslam Eserleri Müzesi Yazma Eser Koleksiyonu’ndaki zerbahar ciltlerin araştırılmasına karar verildi. Katalogdaki eserler tek tek incelenerek konuya uygun olanları tespit edildi. Tespit edilen yirmi yedi adet zerbahar kitap kaplarının detaylı fotoğrafları çekildi ve ciltler desen, tarih, malzeme vb. yönlerden ele alınarak analiz edildi. İçlerinden envanter numarası 4903 olan Kur’ân-ı Kerim, birebir uygulaması yapılmak üzere seçildi. Bunun dışında incelenen koleksiyondan feyz alarak 4 adet zerbahar cilt uygulaması yapıldı.

2. TÜRK İSLAM ESERLERİ MÜZESİ

Türk İslam Eserleri Müzesi, Evkaf Nazırı Ürgüplü Mustafa Hayri Efendi tarafından kurulmuş ve 27 Nisan 1914'te ziyarete açılmıştır. İslam sanatı alanında ülkemizin sahip olduğu ilk müzedir.

XIX. yüzyıldan itibaren dinî yapılarda bulunan İslami sanat eserleri, yağma ve hırsızlığa maruz kalmış, çoğu eser de yurtdışına kaçırılmıştır. Bunu önlemek için Müze-i Hümayun Müdürü Osman Hamdi Bey'in talimatıyla bir komisyon kurulmuş ve yurdun dört bir yanındaki türbelerde bulunan eserler korunma amacıyla 1910-1914 arasında Çinili Köşk'e getirilmiştir¹.

Ayrıca Müze-i Hümayun tarafından yapılan kazılarda çıkarılan İslami eserler de bu müzeye getirilmiştir. Çinili Köşk yeterli gelmeyince de yeni müze binası yapılması düşünülmüş ancak ekonomik yetersizlikler nedeniyle bina bulunması kararlaştırılmış ve Süleymaniye Külliyesi, imaret binası seçilmiştir.

Seçilen bina müzeye dönüştürülürken, müzeye uygun bir müdür bulma çalışmaları da Müze-i Hümayun müdürlüğünü Osman Hamdi Bey'den devralan kardeşi, Halil Edhem Bey tarafından başlatılmış, gündeme gelen birçok isim arasından Ahmet Hakkı Bey'de karar kılınmıştır. Müdürün yanı sıra bir müze danışma komitesi de kurulmuştur. Ünlü Alman İslam sanatı uzmanı Friedrich Sarre'nin yazılarından, müzenin teşhir ve tanzim çalışmalarına kendisinin de katıldığı anlaşılmıştır. El yazmalarının, minyatürlü yazmaların ve ciltlerin tasnif edilmesi ve sergilenmesinde İslam sanatı âlimi olan Armenak Sakızyan Bey çalışmıştır².

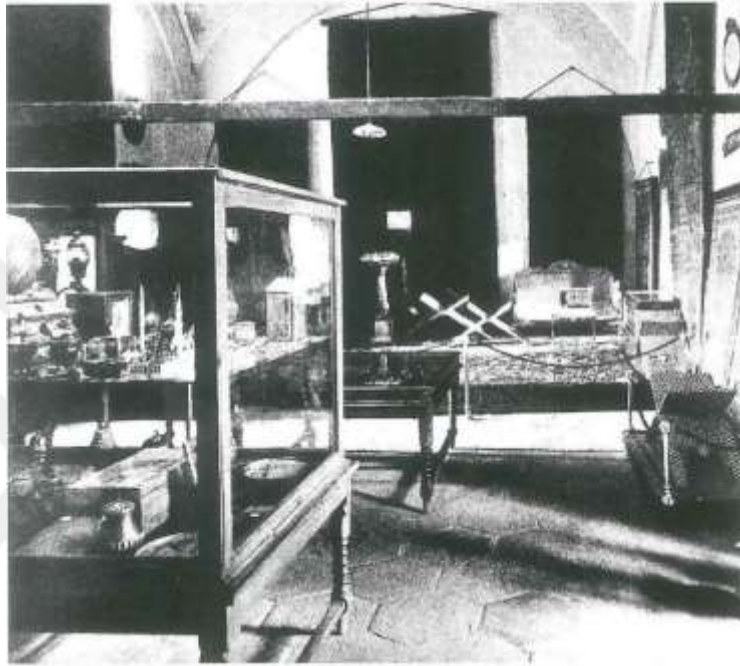
Friedrich Sarre'nin hazırlık çalışmalarına baştan sona katıldığı ve müze yerleşim düzenine de yön verdiği düşünülmektedir. Çünkü kendisi 1921'de Berlin İslam Sanatları Müzesi'nin başına geçmiştir. Bu iki müzenin teşhirinin o yıllardaki benzerlikleri dikkat çekicidir³. Yine Friedrich Sarre'nin yazılarında, Türk sanatı

¹ Nazan Ölçer, "Türk ve İslam Eserleri Müzesi", **TDV İslam Ansiklopedisi**, 543-544.

² Nazan Ölçer, **Türk İslam Eserleri Müzesi**, s. 15.

³ Betül Başak Ünlü, **Osmanlı İmparatorluğu'nun 1910 Münih İslam Sanatının Şaheserleri Sergisi'ne Katılımı: Arşiv Belgeleri, Eserler ve Etkileri**.

alanında en önemli koleksiyon olarak tanımladığı Evkaf Müzesi'nde 700 kadar halının toplandığı ve pek çoğunun sergilenemeyecek kadar kötü olduğu belirtilmektedir. Bunların yanında imaret binasının nemli ve yetersiz bir ışıklandırmaya sahip olmasından ötürü müze için ideal bir yer olmadığını da yazmıştır.

Resim: 2.1. TİEM, Süleymaniye Külliyesi, İmaret Binası, İkinci Salon, 1939

Hazırlıkları tamamlanan müze 27 Nisan 1914' te açılmıştır. Sultan V. Mehmed Reşat padişaktır. Dedesi Sultan Abdülmecid'in celi sülüs hat levhasını açılışta müzeye hediye etmiştir. Bu eser bir sultan tarafından müzeye hediye edilen tek eser olma özelliği taşımaktadır. Müzenin adı vakıf eserlerinin toplanmasından dolayı Evkaf-ı İslâmiye Müzesi'dir. Ancak daha sonra Evkaf Müzesi olarak anılacaktır⁴.

Eserler dinî yapılardan toplandığı için el yazmalarının büyük çoğunluğunu Kur'ân-ı Kerim'ler oluşturmaktadır. İslam yazı, tezhip ve cilt sanatının en seçkin örnekleri bu müzede toplanmıştır. Açıldıktan sonra da eserler gelmeye devam etmiştir. Yakın Doğu'da yapılan kazılardan ve 1. Dünya Savaşı'nda düşman eline geçen şehirlerden gelen eserler en önemlileridir. Evkaf Müzesi 1924 yılında Evkaf

⁴ Nazan Ölçer, **Türk İslam Eserleri Müzesi**, s. 16.

Nezareti'nin lağvedilmesinin ardından Maarif Vekaletine ve İstanbul Müzeleri Umum Müdürlüğü'ne bağlanarak adı Türk ve İslam Eserleri Müzesi olarak değiştirilmiştir.

1926'da Tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla da büyük bir eser girişi olmuştur. Diğer toplu eser girişleri de 1928'de Müessesât-ı Dîniye Müdüriyetinden bazı örtü ve kapı perdesi; 1941 – 44 arasında Diyarbakır ve Antalya camileri ile Topkapı Sarayı ve Çinili Köşk'ten yapılmıştır. 2. Dünya Savaşı sırasında önlem olsun diye eserler sandıklarla Anadolu'ya taşınmış ve 1949'da geri getirilmiştir. 1939 yılında ise müzeye ait güzel fotoğrafların yer aldığı bir rehber basılmıştır⁵.

Türk ve İslam Eserleri Müzesi yönetimi 1960'larda yeni bina arayışına girmiş; sadrazam saraylarının en ünlüsü, İstanbul'un en tarihî ve önemli alanında bulunan İbrahim Paşa Sarayı'nın yeni müze binası olması kararı beklenen çözüm olmuştur. Binanın kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Solakzâde'nin binanın 2. Bayezid döneminde yapıldığına değinmesi ve Topkapı Sarayı Müzesi arşivinde 1520'de bir tamir geçirdiğine dair belge olmasından, 1520'den önce yapıldığı ve tamir gerektirecek kadar kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır.

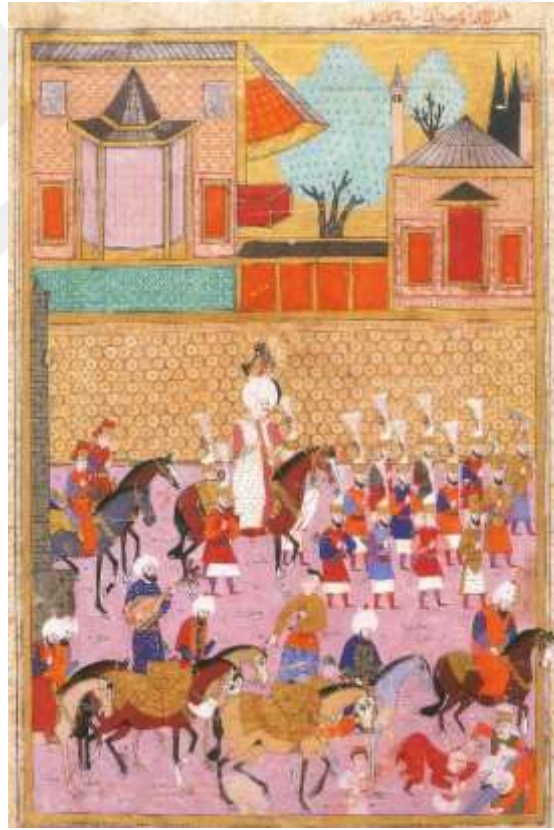
Bizans döneminde İbrahim Paşa Sarayı'nın yerinde hipodromun kademeleri yer almaktaydı. Hipodromun kullanım amacını ve adını da koruyan Türkler, buraya At Meydanı dedi ve şenliklerini burada düzenledi. Eğlence ve şenliklerin seyri için bir bina düşünüldüğünde İbrahim Paşa Sarayı'nın yerinin seçilmiş olması muhtemeldir.

Saraydan tarihî belgelerde bahsedilmesi binanın 1521'de Kanuni tarafından tamir ettirilerek çok sevdiği İbrahim Paşa'ya hediye edilmesiyle başlamaktadır. İbrahim Paşa, küçük yaşta esir edilerek Şehzade Süleyman'a verilmiştir. Süleyman'ın tahta geçerken onunla İstanbul'a gelmesi dostluğunu kazandığını göstermektedir. Hızlı bir yükselişle kapıağası, hasodabaşı, içşahinciler ağası, Rumeli beylerbeyliği ve sadrazamlık görevlerini yapmıştır. Belgrad seferinden dönüşte Kanuni tarafından At Meydanı Sarayı kendisine hediye edilmiştir. Bu tarihten itibaren İbrahim Paşa Sarayı olarak anılmış ve ilk törenini 1524 yılında Hatice Sultan'la olan düğünüyle yaşamıştır⁶.

⁵ **Türk İslam Eserleri Müzesi Rehberi**, 1939.

⁶ Nazan Ölçer, **Türk İslam Eserleri Müzesi**, s. 20.

İbrahim Paşa Sarayı, dönemi anlatan birçok minyatürde tasvir edilmiştir. Dönemin tarihçileri İbrahim Paşa Sarayı'nın Topkapı Sarayı'ndan daha muhteşem olduğunu yazmıştır. Paşa; başarısı, sultana yakınlığı ve sultanın kardeşiyle evlenmesinden dolayı birçok düşman da edinmiştir. Özellikle de seferlerden dönüşte sarayının avlusunda sergilemek için getirdiği heykeller çok tepki çekmiş ve dedikodulara sebebiyet vermiştir. Ancak saraydaki, tahtın geleceğiyle ilgili entrikalar paşanın sonunu getirmiştir. Boğularak öldürülmesinden sonra da saray İbrahim Paşa Sarayı olarak anılmaya devam etmiş ve göreve gelen sadrazamlar tarafından kullanılmıştır. İstanbul'a gelen elçi ve ziyaretçilerin notlarından sarayın görünümü, geçirdiği tamirler ve şenlikler hakkında bilgi edinmek mümkündür⁷.

Resim: 2.2. Kanuni Sultan Süleyman'ın Şehzadeleri Mehmed, Süleyman ve Mustafa'nın Sultanahmet At Meydanı'ndaki İbrahim Paşa Sarayı'na gelişleri (Hünernâme, cilt II, TSM, 1524, s.103b)

⁷ A.g.k., s. 22.

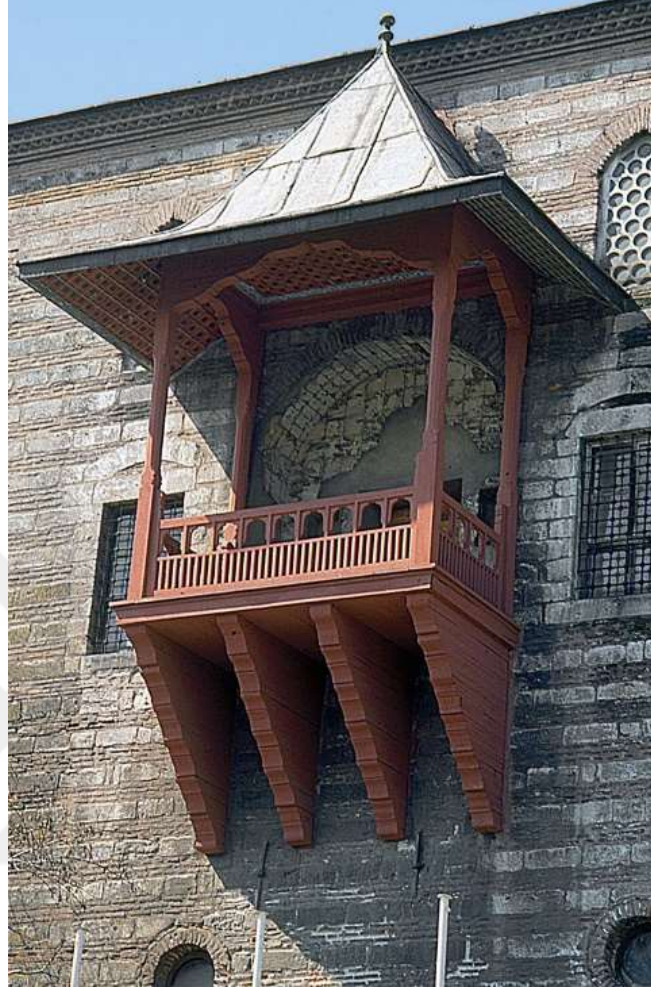
Sultan III. Murad'ın şehzadesi Mehmed'in 1582 tarihli sünnet düğününün minyatürlerinde İbrahim Paşa Sarayı'na sıkça yer verilmiştir. Saray eşrafının, yabancı konukların ve kadınların İbrahim Paşa Sarayı'nın pencerelerinden, kapılarından veya özel yapılmış tribünlerinden At Meydanı'ndaki eğlenceleri izledikleri görülmektedir. En son olarak Sultan Ahmed Camii'nin yapımının bitmesinin şerefine düzenlenen şenlikte seyir amaçlı kullanıldığı bilinmektedir. XVI. yüzyıldan sonra da önemini koruyarak çeşitli amaçlarla kullanılmaya devam etmiş, ancak XVIII. yüzyılda önemini yitirmeye başlamıştır. Birinci avlusuna defterhane, önüne de projesi Mimar Vedat Bey'e ait olan tapu kadastro binası yapılmıştır. 1939 yılında üçüncü ve dördüncü avlu yıkılmış yerine adalet sarayı yapılmıştır. İkinci avlu yapıları, seyir terası ve merasim salonu, divanhanenin de yer aldığı kısmın kurtarılıp müze yapılması için o yıllarda tartışmalar olmuştur.

1965 yılında sarayın restorasyon çalışmalarına başlandı. Çok farklı dönemlerde çok farklı amaçlarla kullanılan bir bina olması nedeniyle restorasyon sürecinde her gün yeni bir sürprizle karşılaşıldı.

Türk İslam Eserleri Müzesi 1983 yılında İbrahim Paşa Sarayı'na taşındı, teşhir ve depolama açısından çağdaş olanaklara kavuştu⁸.

Türk İslam Eserleri Müzesi, sahip olduğu koleksiyonlar açısından büyük bir önem taşır. İmparatorluk coğrafyasında, İslam sanatının en erken döneminden XX. yüzyıla kadar uzanan birçok kültür ve döneme ait farklı eser gruplarını barındırmaktadır. Özellikle el yazmaları koleksiyonu erken İslam döneminden başlayıp XX. yüzyıla kadar tüm İslam uygarlıklarını kapsar. Osmanlı sultanlarının kendi vakıf binalarındaki kütüphaneler için dönemin önde gelen hattatlarına yaptırdıkları veya onlara hediye gelen eserler, ferman, berat ve vakfiye gibi benzersiz parçalarıyla 13.000 adeti bulmaktadır.

⁸ Nazan Ölçer, **Türk İslam Eserleri Müzesi**, s. 24.

Resim: 2.3. Padişahın Seyir Köşkü (Şahnişin), İbrahim Paşa Sarayı, ön cephe

3. CİLT SANATI

3.1. Cilt Sanatı Tarihçesi

Cilt, bir kitabın yapraklarını dağılmadan ve sırası bozulmadan bir arada tutabilmek için yapılan koruyucu kapağa verilen isimdir. Arapça 'da deri anlamına gelir.

Cildin ortaya çıkışı kâğıdın da icadından önceye dayanır. Papirüs üzerine kazınmış el yazmalarıyla balmumu levhaların saklanması için ahşap kapaklar kullanılmış ve bunlar iki yandan bağlanarak bir çeşit cilt yapılmıştır⁹.

Bildiğimiz anlamda deriyle kaplanarak yapılan ve sanat eseri niteliği taşıyan ilk ciltler bir Uygur kenti olan Kara Hoço'da bulunan iki yazmaya aittir. Alfred von Le Coq tarafından ortaya çıkarılan bu ciltlerin, minyatür ve tezhiplerle bezenmiş yazma eserleri örttüğü ve geometrik bezemelere sahip olduğu görülmüştür. Arkeolojik delillere dayanarak yapılan incelemelere göre Kıpti (Mısır) ve Uygurların ciltlerindeki bezeme özellikleri arasında büyük benzerlikler saptanmıştır¹⁰. Hoço'da yapılmış olan kazılarda Mani dinine ait bir manastırda bulunan kitapta görülen dikiş izleri, bugünküne benzer forma sisteminin kullanıldığını ve kâğıdın katlanıp, katlandığı yerden dikildiğini kanıtlamaktadır¹¹ (Resim 3.1.1).

⁹ İstanbul Kültür Sanat Ansiklopedisi, III: 3, 1379-1384.

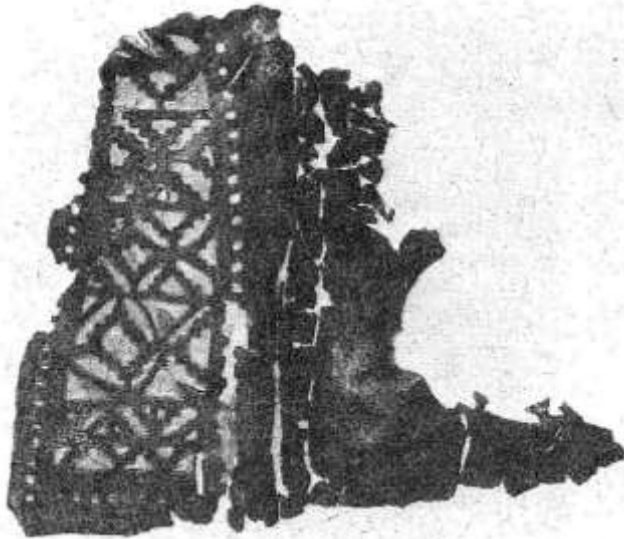
¹⁰ Kemal Çiğ, Türk Kitap Kapları, 1953.

¹¹ Şinasi Tekin, Eski Türklerde Yazı, Kâğıt, Kitap ve Kâğıt Damgaları, 2015.

Resim: 3.1.1. Hoço'da Mani dinine ait bir manastırda yapılan kazıda bulunan, günümüz forma dikişlerine benzeyen biçimde dikilmiş bir kitap.

Aynı bölgedeki bir başka buluntu olan bir deri kitap cildinde (VIII.-XIX. yy) şemse ve köşebente benzeyen bezeme unsurları görülmektedir¹² (Resim 3.1.2).

Resim: 3.1.2. Hoço'da bir kazıda bulunan kitap cildinde köşebente benzer formlar

¹² Şinasi Tekin, *Eski Türklerde Yazı, Kâğıt, Kitap ve Kâğıt Damgaları*, 2015.

İslam cilt sanatına ait olduğu bilinen en eski örnekler ise Mısır ve Tunus'ta bulunmuş olup Tolunoğulları dönemine (868-905) ait olduğu düşünülmektedir. Bu elbette ki tesadüf değildir. Çünkü IX. yüzyılda Halife Mu'tasım Billah'ın teşvik ve himayesinde Samarra'ya yerleştirilen Uygur Türkleri vasıtasıyla cilt sanatı İslam dünyasına da yayılmıştır. XI. yüzyıldan itibaren ise Anadolu'ya hâkim olan Selçuklular sayesinde Orta Asya cilt sanatı Anadolu'ya taşınarak geliştirildi ve XVI. yüzyılda Osmanlı'da altın çağını yaşadı¹³.

XV. yüzyıldan itibaren Osmanlı'da kendini göstermeye başlayan cilt sanatı ile Selçuklu, Timurlu, Akkoyunlu, Karakoyunlu Türkmen ciltçiliği arasında benzerlik görülmektedir. Klasik Osmanlı ciltçiliği XVI. yüzyılda, Türk ve İslam cilt sanatının en büyük temsilcisi olmuştur. Bunun en büyük nedeni o dönemde sarayda sanata verilen önemdir. II. Bayezid döneminde (1481-1512) sarayda ilk mücellithane açılmış ve en değerli eserler bu dönemde verilmiştir¹⁴.

3.2. Teknik Anlamda Cilt Sanatı

İlk önce kitabı oluşturacak yaprakların dikilerek bir araya getirilmesi gerekir. Dikiş formları halinde yapılır. Her bir forma 4 ya da 5 varaktan oluşur. Dikişte ipek iplikler kullanılır. Klasik Türk ciltçiliğinde kâğıdın rengiyle uyumlu olması için de sarı ipek iplik tercih edilmiştir.

Türk ciltlerinde kitabın sırtı düz bırakılır, batı ciltlerindeki gibi bombe olmaz. Sırtın üst ve alt köşelerine yaprakların dağılmaması için şiraze örülür. Şiraze de doğu ciltlerini batı ciltlerinden ayıran en önemli özelliklerdendir. Sırtı daha da sağlamlaştırmak için bez (tülben) yapıştırılır.

Cilt kapakları için ilk zamanlarda ahşap kullanılmıştır ama ahşap daha sonra yerini murakkaaya bırakmıştır. Kitaba uygun kalınlıkta bir murakka' için ince mukavvalar birbirlerinin su yönünün tersine gelecek şekilde üst üste yapıştırılır. Yapıştırıcı olarak nişasta kolası kullanılır ve kolanın içine genellikle şap gibi

¹³ Ahmet Saim Arıtan, "Türk Cilt San'atı", *İslam Seçen 45. Sanat Yılı Etkinliği*, s. 22-25.

¹⁴ A.g.k.

böceklenmeyi önleyecek zararlı maddeler karıştırılır. Cilt yapımına uygun özellik ve kalınlıkta, her kitap için özel olarak hazırlanan murakka‘ kitabın boyunda kesilir. Daha sonraki işlemler, uygulanacak bezeme çeşidine göre gerçekleştirilir¹⁵.

Ciltçilikte en önemli husus deridir. Ciltçilik için en uygun deri sahtiyandır ve en çok da sahtiyân (keçi derisi) kullanılmıştır. Çeşitli kaynaklardan öğrendiğimize göre Osmanlı coğrafyasında kaliteli sahtiyân üreten pek çok tabakhane bulunmaktadır. Örneğin Evliya Çelebi İstanbul’daki tabakhanelerden bahsederken, açık mavi, şeftali çiçeği, kırmızı, sarı ve neftî renk sahtiyânlarının olduğunu belirtmiştir. Sahtiyândan sonra en çok kullanılan deri ise meşindir (koyun derisi)¹⁶.

¹⁵ Ahmet Saim Arıtan, ”Ciltçilik”, TDV İslam Ansiklopedisi, VII: 552.

¹⁶ Kemal Çığ, Türk Kitap Kapları, 8.

3.3. Cilt Çeşitleri

i. DERİ CİTLER

Deri, ciltçilikte en çok kullanılmış olan ana malzemedir.

A) **Şemseli Ciltler:** Deri üzerine yapılan şemse motifinden dolayı bu ismi almışlardır.

- Alttan Ayırma Şemseli Ciltler: Motifler deri rengine bırakılır, zemin altınlanır.
- Üstten Ayırma Şemseli Ciltler: Motifler altınlanır, zemin deri rengine bırakılır.
- Mülümme Şemseli Ciltler: Hem motifler hem de zemin altınlanır.
- Mülévven Şemseli Ciltler: Birden fazla renkte deri kullanılır.
- Soğuk Şemseli Ciltler: Şemse cilt kapağına altın kullanmadan işlenir.
- Müşebbek Şemseli Ciltler: Kat'ı adı da verilir. Deri bir dantel gibi oyularak işlenir.

B) **Zerbahar Ciltler:** XVIII. yüzyılın sonunda ve özellikle de XIX. yüzyılda çok sık görülen ve halk arasında kafes şemse de denilen bir süsleme türüdür. Kapağın üzerine ezilmiş altın ile dilimli yaprak motifi veya kafes şeklinde çizgiler çekilir. Bu bezeme türü cildin göbek kısmında bulunabilir veya zeminin tamamına yayılabilir. Tıpkı diğer türlerde olduğu gibi zerbahar ciltlerde de cetvel ve kenarsuyu kullanılabilir. Oluşturulan kafes görünümündeki dikdörtgenlerin araları küçük yıldızlarla süslenip kapaklar daha zengin görünümlü hale getirilir.

C) **Yekşah Ciltler:** Motifler yekşah denilen ucu sivri bir metal aletle bastırılarak yapılır. Bazen bu tarz işleme zerbahar ciltlere de uygulanmıştır.

D) **Zerduz Cilt:** Deri üzerine sarı, pembe ve yeşil sırmalarla realist motiflerin işlendiği ciltlerdir.

ii. ÇARKÛŞE CİLT

Kadife veya desenli, işlemeli kumaşlarla kaplanmış ve kenarları köşelerde üçgen köşebentler yapacak şekilde deri ile çevrilmiş cilt çeşididir. Adını köşebentlerden alır.

iii. KUMAŞ CİLT

Mukavva üzerine keten, ipekli veya kadife kumaş kaplanarak yapılan cilt çeşididir.

iv. EBRULU CİLT

Cildin iç ve dış kapaklarında kullanıldığı gibi kitap mahfazası yapımında da tercih edilmiştir. Dayanıklı olabilmeleri için genellikle çarkûşe tekniğinde yapılmışlardır.

v. MURASSA CİLT

Kıymetli taşların, mücevherlerin kullanıldığı ciltlerdir. Daha çok Kur'ân-ı Kerim ciltlerine uygulanmıştır. Fildişi oymalı, altın kaplamalı, mozaik, yakut, zümrüt, inci ve elmas süslemeli olanları vardır.

vi. LAKE CİLT

Adını lâk (vernik) kelimesinden alan ve rugani veya edirnekâri de denilen lake ciltlerde kapağın yapıldığı mukavva veya deri perdahlanıp tamamen pürüzsüz hale getirilerek verniklenir. Bu cilalı satıh üzerine altın ve boya ile nakışlar yapıldıktan sonra cam gibi parlak bir yüzey elde edilinceye kadar birkaç kat vernik çekilir¹⁸.

¹⁸ Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, s. 23.

3.4. Zerbahar Ciltler

Cilt sanatı hakkında kaynakların en önemlilerinden biri olan Kemal Çığ'ın *Türk Kitap Kapları* kitabında zerbahar ciltlerden bahsedilmemiştir.

Ahmet Saim Arıtan, *İslâm Ansiklopedisi*'ndeki "Ciltçilik" maddesinde cilt çeşitleri arasında yalnızca zilbahar isminden bahsetmiştir. Zerbahar da dendiğine dair bir açıklaması olmamış, sadece halk arasında kafes şemse dendiğini yazmıştır. Mine Esiner Özen, zerbahar denilmesini düşünenlerin de olduğunu ancak kayıtlara hep zilbahar şeklinde geçtiğini söylemiştir. Aynı zamanda en çok bilgiyi Mine Esiner Özen'in kitabında bulmak mümkündür.

Derinin üzerine çoğunlukla ezme altınla, fırça kullanılarak geometrik çizgiler çizilen, kesişen hatlar arasına yıldız ve noktalar konulan ciltlere zerbahar cilt denir. Sadece baskı demiriyle yapılan yani altın ve fırçanın kullanılmadığı örnekler de vardır. Süsleme kapağın ortasında bir dikdörtgen alanı veya kapağın bütün yüzünü kaplar¹⁹. Eğer mahfaza varsa, onda da aynı süsleme görülür (bkz k.1). Miklepli ciltlerde ise desen miklepte farklılık gösterebilir veya ön ve arka kapakta olduğu gibi birebir devam edip aniden kesilen motifler görülebilir. Çoğu örnekte desen, ana hatlarıyla miklebe taşınır, kafesleri miklebe göre şekillendirilir. XIX. yüzyılda zerbahar ciltlere çok rastlanır. Kafes süslemesi çoğunlukla altın çizgilerle, bazen süslemeli eğrilerle bazen de sazyolu yapraklarla yapılmıştır. Ord. Prof. Süheyl Ünver de 1962'de özgün bir zerbahar cilt çalışması yapmıştır. Çalışma desen bakımından zerbahar olmasının yanında teknik olarak da lakedir. Çalışmamızda da bulunan bu tarz ciltlerde siyah deri üzerine altınla kafes formu oluşturup içine kırmızı, mavi, beyaz, turuncu, pembe renkli lale, sümbül, mine vb. çiçek buketleri yerleştirilmiştir. Kenarlardaki yarım kafeslerin içinde altından noktalarla stilize çiçekler görülmektedir. Başarılı bir lake tekniğine sahiptir.

¹⁹ Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, s. 23.

Resim 3.4.1. Ord. Prof. Süheyl Ünver'in yaptığı lake tekniğindeki zerbahar cilt

XIX. yüzyılda yazılmış küçük boy Kur'anların ve özellikle Delâilü'l-Hayratların ciltlerinin birçoğu zerbahardır²⁰.

Süheyl Ünver'in yapmış olduğu zerbahar örneğinde de görüldüğü gibi lake tekniğinde olup süslemede kafes şemse sistemi kullanılan örnekler vardır. Zerbahar, yazılı kaynaklardan edinilen bilgilere göre genellikle XVIII ve XIX. yüzyıllarda kullanılmış bir tezyinat türüdür.

²⁰ Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, s. 24.

4. KATALOG

Katalog No: 1

Envanter No: 83

Eser Adı: Kur'ân-ı Kerim

Eserin Konusu:

Eserin Dili:

Yazı Çeşidi:

Tarih: H.1163 M.1749-50

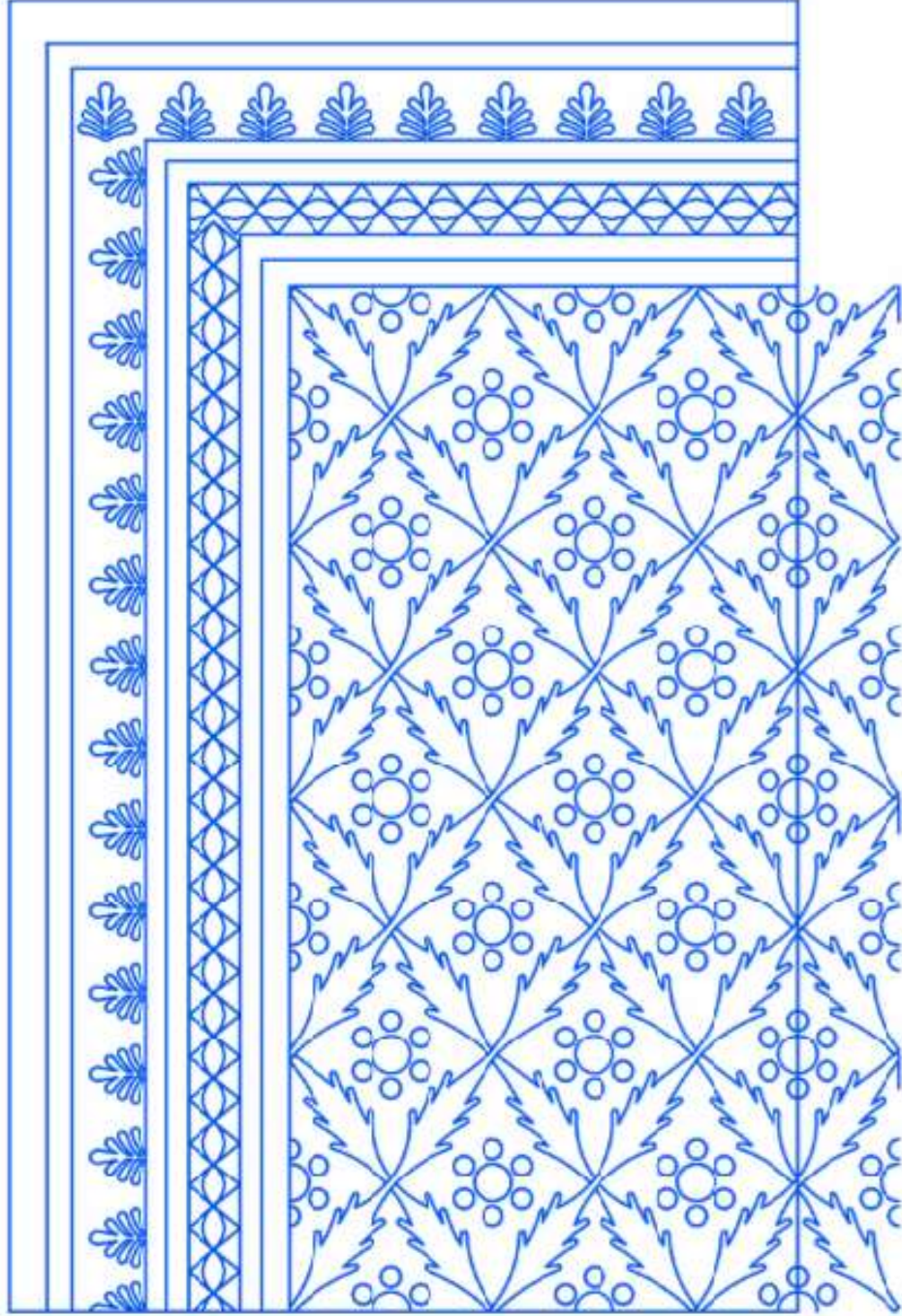
Hattat: Suyolcuzâde Hafız Mustafa

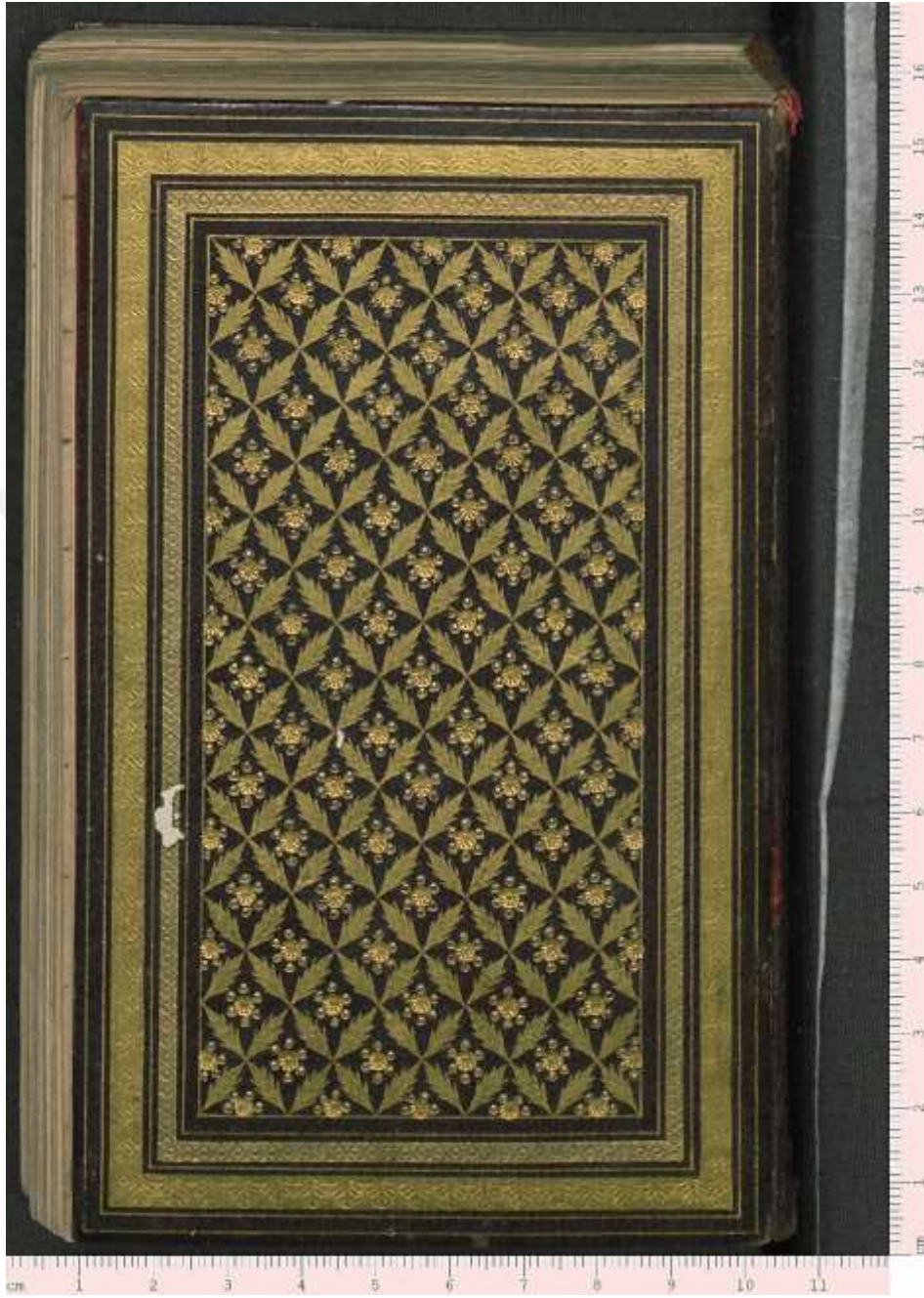
Ölçüleri: 9.5cm x 15.5cm Mahfaza Ölçüsü: 10cm x 16cm

Cildi: Eserde koyu kahverengi deri kullanılmıştır. İpliklerin yanı sıra iki tane cetvel vardır. Cetvellerin ikisinde de soğuk baskıyla desen basılmıştır, ikisi de birbirinden farklıdır. Zerbaharın kafesleri üç dilimli yaprak motifiyle yapılmıştır. Kafeslerin ortasına nokta demiriyle altılı penç basılmıştır. Pencin ortasındaki noktaya desen de basılmıştır. Eser mikleplidir ve miklepte de ön ve arka kapaktaki desen devam ettirilmiştir. İç kapaklarda kırmızı renk deri kullanılmıştır. Deri üzerine altınla barok desen yapılmıştır. Sade bırakılmış iki cetveli vardır. Merkezde barok yaprak, köşelerde ise barok yapraklarla köşebent deseni yapılmıştır. Miklepte de aynı şekilde çalışılmıştır. Merkezde desen bulunmamaktadır ama köşebentler vardır.

Eserin mahfazası da zerbahar tezyinatlıdır. Aynı kapaklardaki gibi çift cetvel vardır. Ancak zerbaharın kafes genişliği daha fazladır; kapaklara göre daha kaba bir işçilikle yapıldığı söylenebilir. Kullanılan deri koyu kahverengidir.

Çizim 1: Katalog No.1 Üst Kap Çizimi

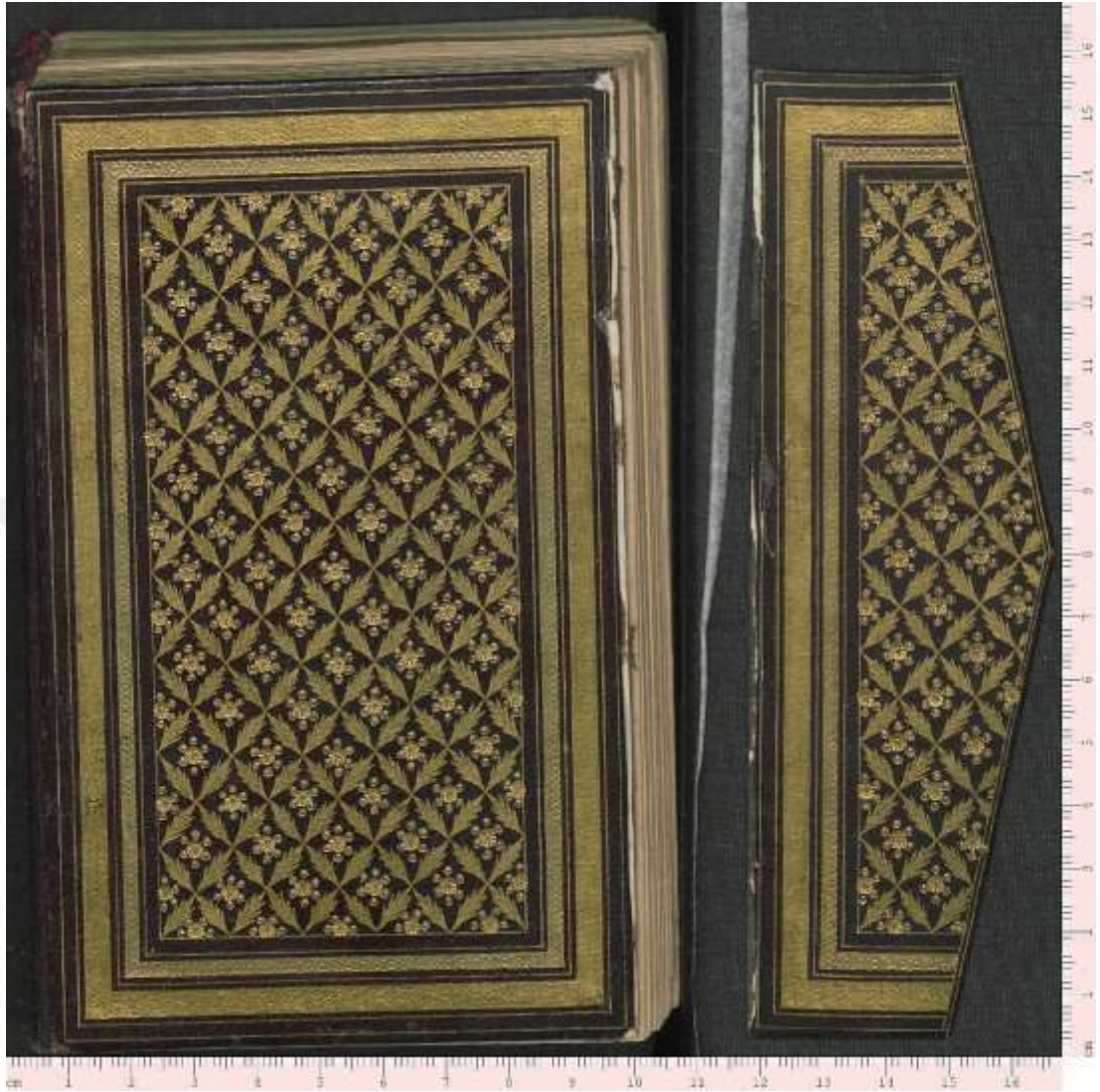

Resim 4.1.1 : K.1 Üst, dış kap

Resim 4.1.2 : K.1 Alt, dış kap

Resim 4.1.3 : K.1 Alt, dış kap, mıklep ve sertap

Resim 4.1.4 : K.1 Eserin mahfazası, dış

Katalog No: 2

Envanter No: 84

Eser Adı: Kur'ân-ı Kerim

Eserin Konusu:

Eserin Dili:

Yazı Çeşidi:

Tarih:

Hattat:

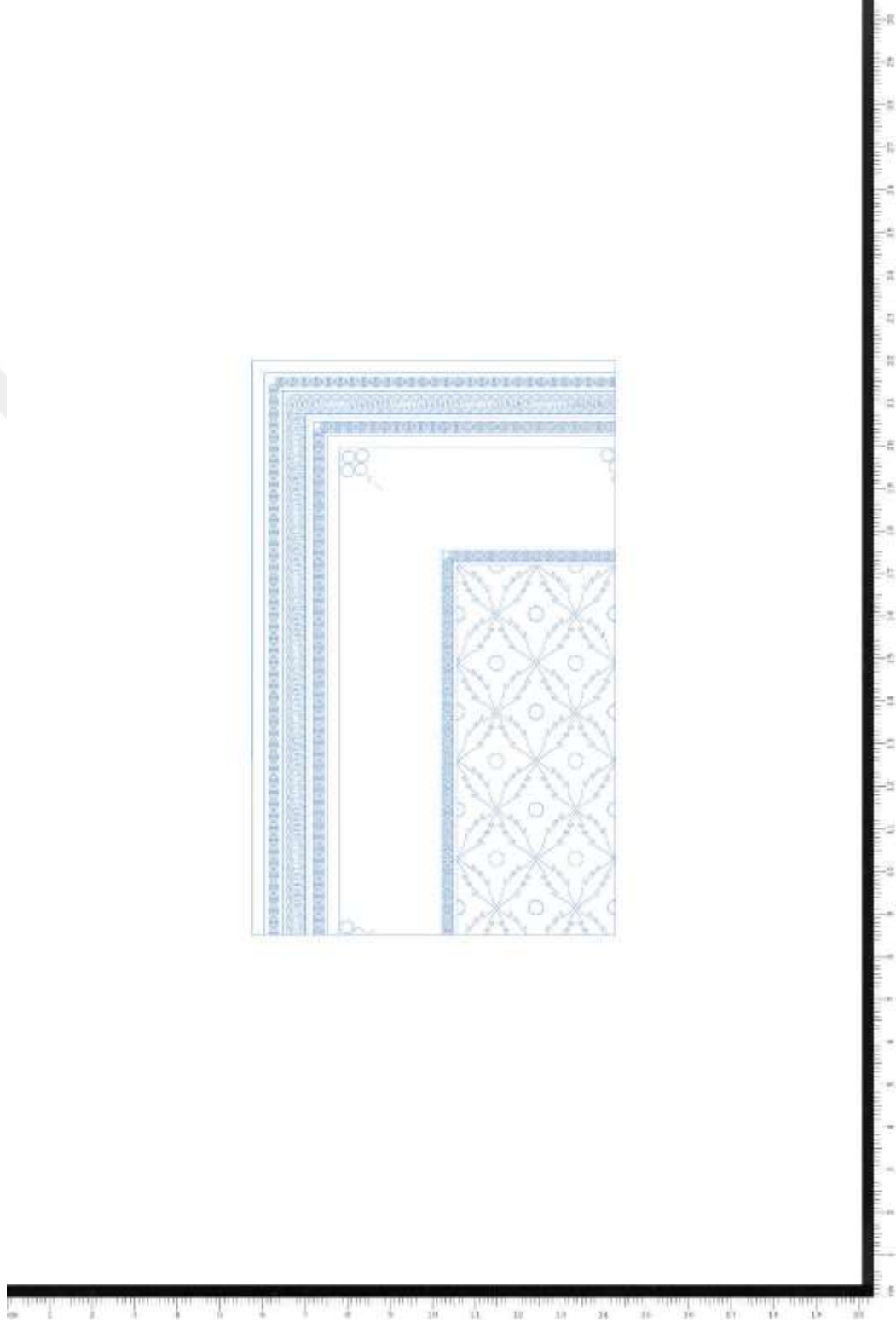
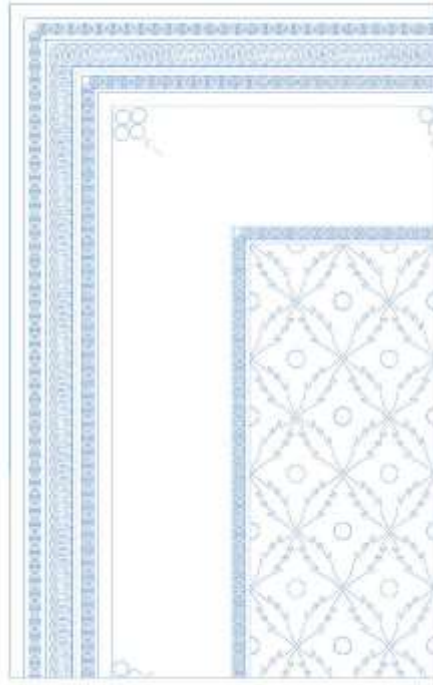
Ölçüleri: 17cm x 27cm

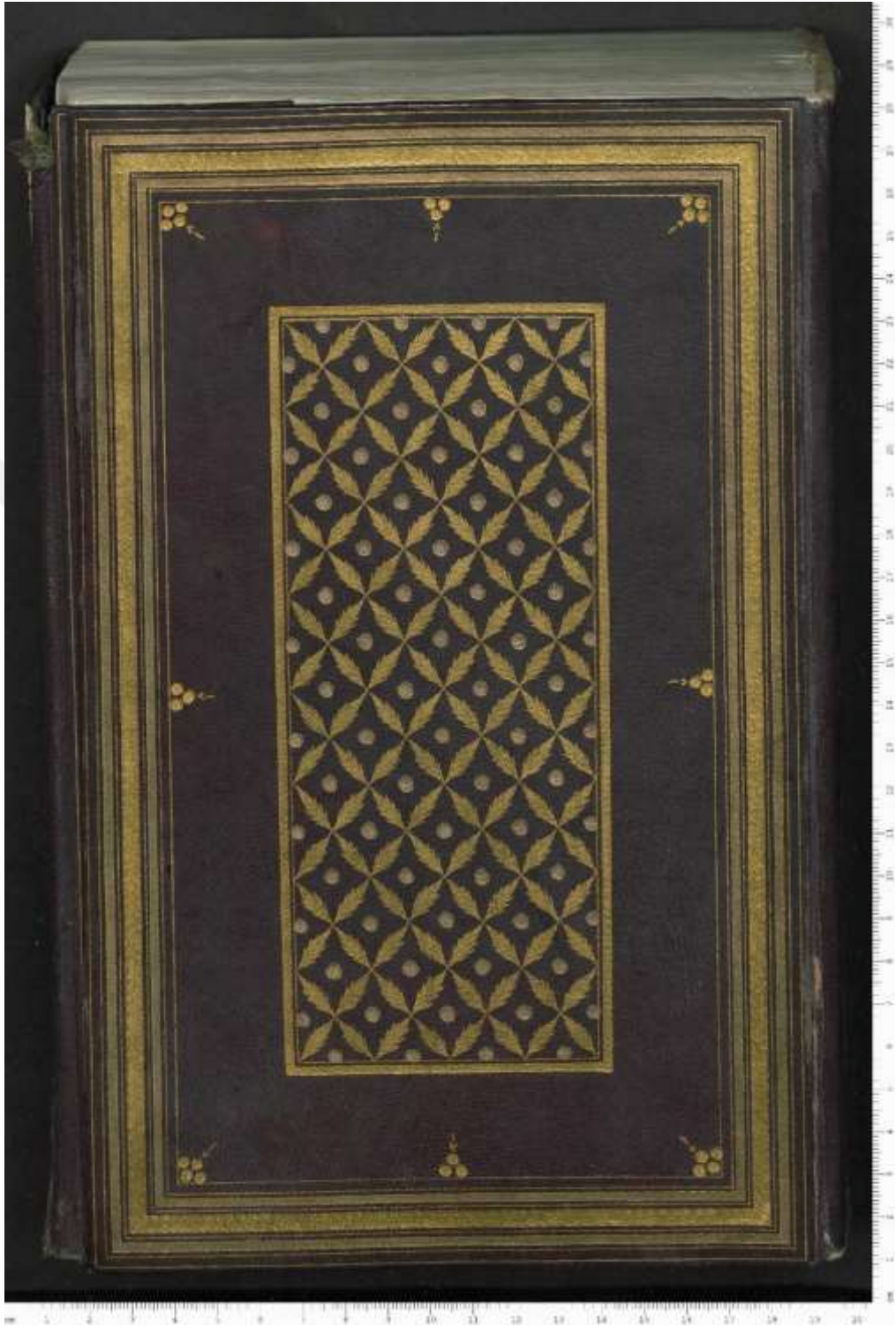
Cildi: Eserde koyu kahverengi deri kullanılmıştır. Kenarlarında iplik, cetvel ve arasuyu vardır. Hem cetvellerde hem de arasuyunda soğuk baskı desen vardır. Zerbahar ortada görece küçük bir dikdörtgen içerisindedir. Bu dikdörtgenin etrafında da cetvel vardır. Zerbaharın kafesleri üç dilimli yapraklardan meydana gelmiştir. Yaprakların ortasında bulunan noktaların üzerine baskı demiriyle yıldız basılmıştır.

Eserin miklebi de vardır. Aynı desen miklepte de devam etmektedir. Sertabında ise noktalardan oluşan pençler bulunmaktadır.

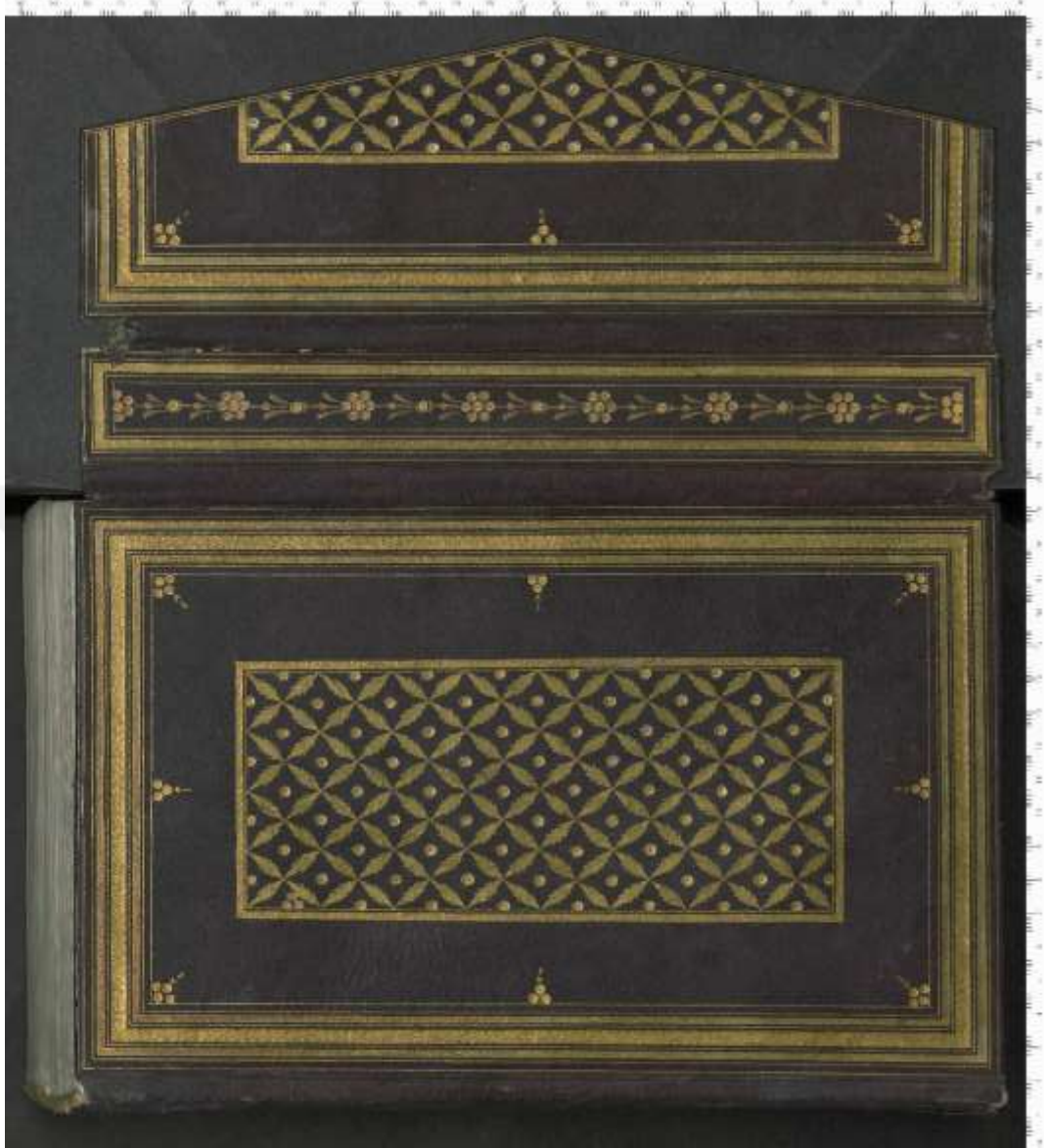
İç kapakta yeşil kâğıt kullanılmış, sadece sertapta deri bırakılmış ve üzerine desen yapılmıştır. Kitabe formunda paftalanan zeminde noktalardan oluşan pençler vardır.

Çizim 2: Katalog No.2 Üst Kap Çizimi

Resim 4.2.1 : K.2 Üst, dış kap

Resim 4.2.2 : K.2 Alt, dış kap ve miklep

Katalog No: 3

Envanter No: 91

Eser Adı: Kur'ân-ı Kerim

Eserin Konusu:

Eserin Dili:

Yazı Çeşidi:

Tarih: H.1122 M.1710-11

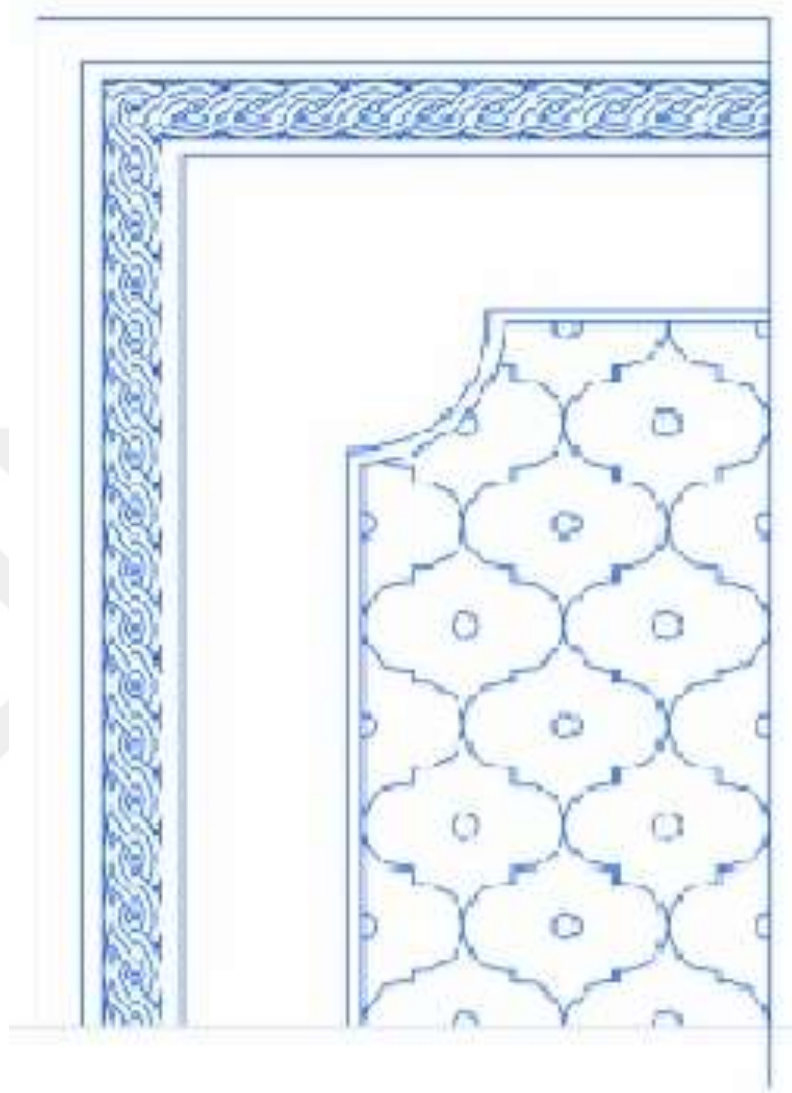
Hattat: Abdullah el-Hüseyinî İbn Hacı Abdi

Ölçüleri: 14cm x 21.5cm

Cildi: Eserde koyu kahverengi deri kullanılmıştır. Kenarlarında iplik ve arasuyu vardır. Arasuyuna soğuk baskı tekniğiyle zencirek basılmıştır. Dikdörtgen bir alana uygulanmış olan zerbahar merkezdedir. Dendanlı kafeslerden oluşan zerbaharda, kafeslerin ortasında nokta bulunmaktadır.

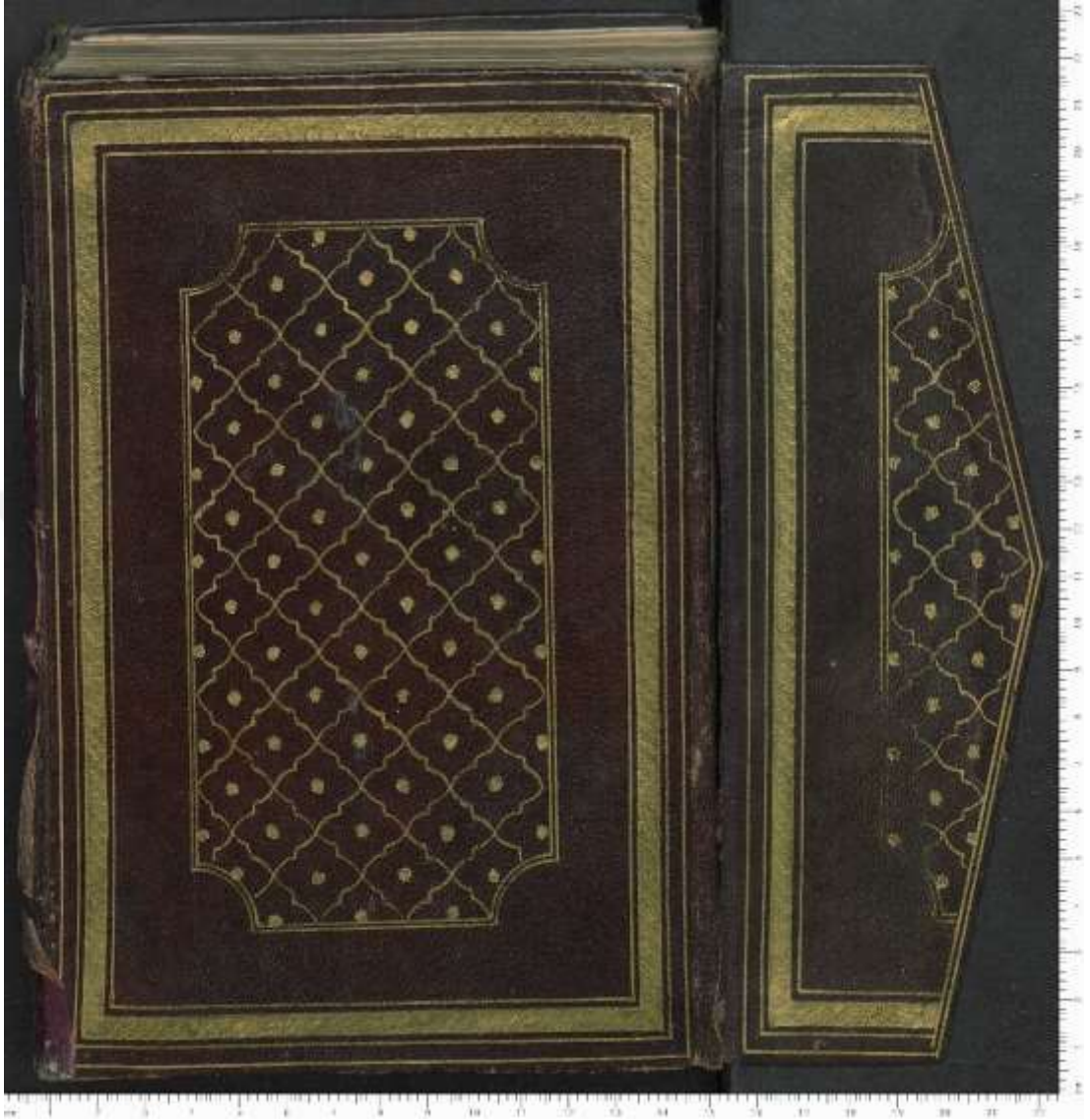
Eser mikleplidir ve miklebinde de aynı desen devam etmiştir.

Çizim 3: Katalog No.3 Üst Kap Çizimi

Resim 4.3.1 : K.3 Üst, dış kap

Resim 4.3.2 : K.3 Alt, dış kap ve Miklep

Katalog No: 4

Envanter No: 271

Eser Adı: Kur'ân-ı Kerim

Eserin Konusu:

Eserin Dili: Arapça

Yazı Çeşidi:

Tarih: H.1149 M.1736-37

Hattat: Mehmet Hıfzı

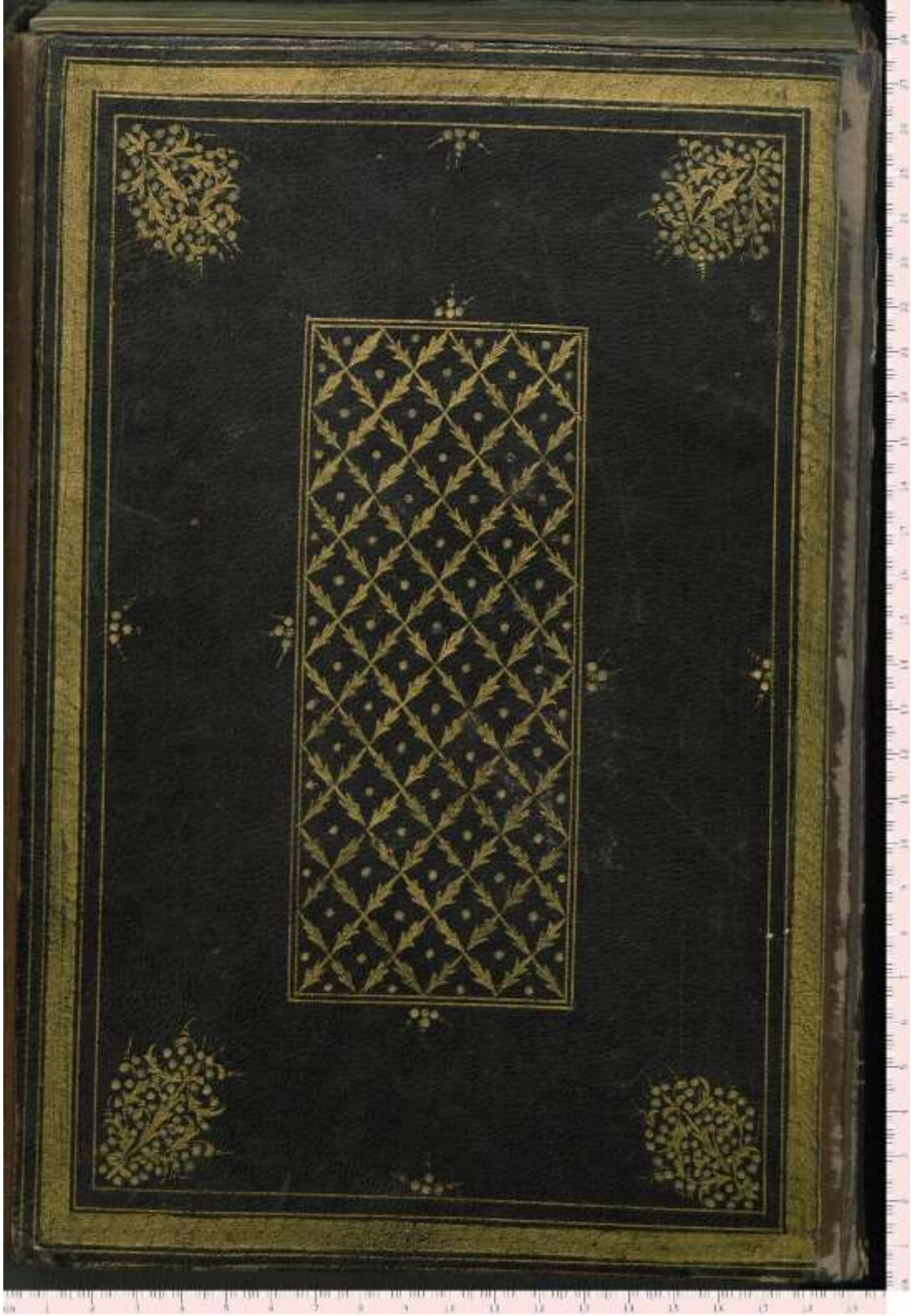
Ölçüleri: 18.5cm x 27.5cm

Cildi: Eserde kullanılan deri siyahtır. İpliklerin haricinde arasuyu kullanılmıştır. Arasuyuna soğuk baskı kalıpla zencirek basılmıştır. Zerbahar uygulaması ortada küçük bir dikdörtgen alan içine yapılmış, tüm zemine yayılmamıştır. Bu dikdörtgen alanın çevresi iplik ve kuzuyla belirlenmiştir. Zerbaharın kafesleri iki dilimli yapraklarla yapılmıştır ve ortalarında noktalar vardır. Köşelerde barok yapraklarla tasarlanmış köşebentler bulunmaktadır.

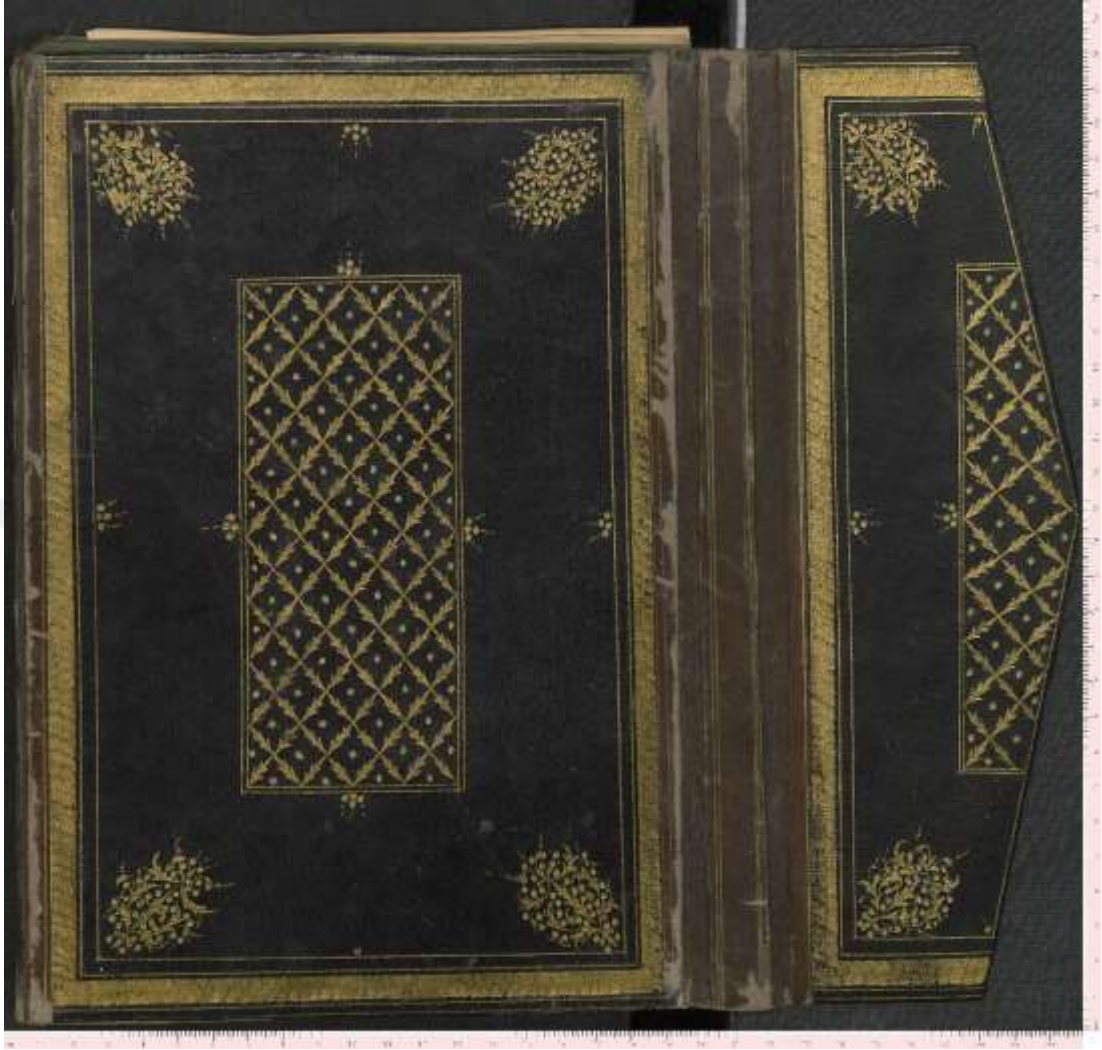
Eser mikleplidir. Miklepte de ön ve arka kapaklardaki desen miklebin formuna göre uyarlanarak devam ettirilmiştir.

Çizim 4: Katalog No.4 Üst Kap Çizimi

Resim 4.4.1 : K.4 Üst, dış kap

Resim 4.4.2 : K.4 Alt, dış kap ve miklep

Katalog No: 5

Envanter No: 301

Eser Adı: Kur'ân-ı Kerim

Eserin Konusu:

Eserin Dili: Arapça

Yazı Çeşidi:

Tarih: H.1243 M.1827-28

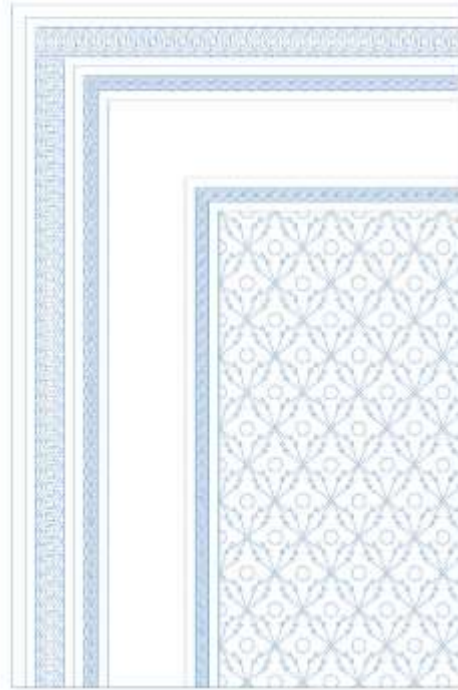
Hattat: Hâfız Hacı Mehmed İbn el-Kestî

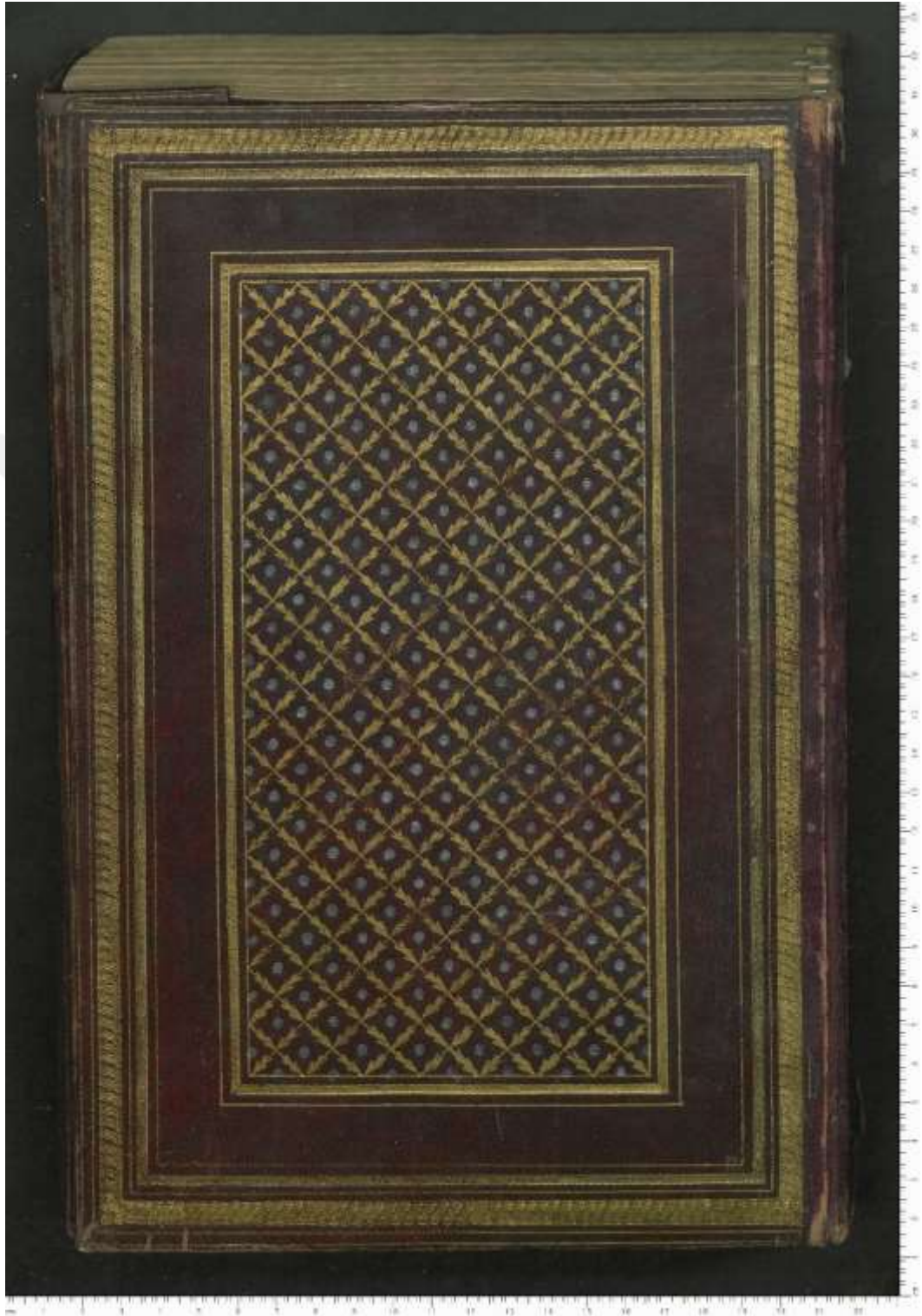
Ölçüleri: 19.5cm x 29.5cm

Cildi: Eserde koyu kahverengi deri kullanılmıştır. İplik, cetvel ve arasuyu ile çevrili olup arasuyuna ve cetvele soğuk baskı ile zencirek basılmıştır. Merkezde bir dikdörtgen içine yerleştirilen zerbaharın kafesleri iki parçalı yapraklardan oluşmaktadır. Kafeslerin içinde bir nokta vardır; bu noktanın basımı kabın genelinde kullanılan altının aksine gümüşle yapılmıştır. Zerbaharın etrafını çevreleyen iplik ve cetvel vardır; cetvele de zencirek basılmıştır.

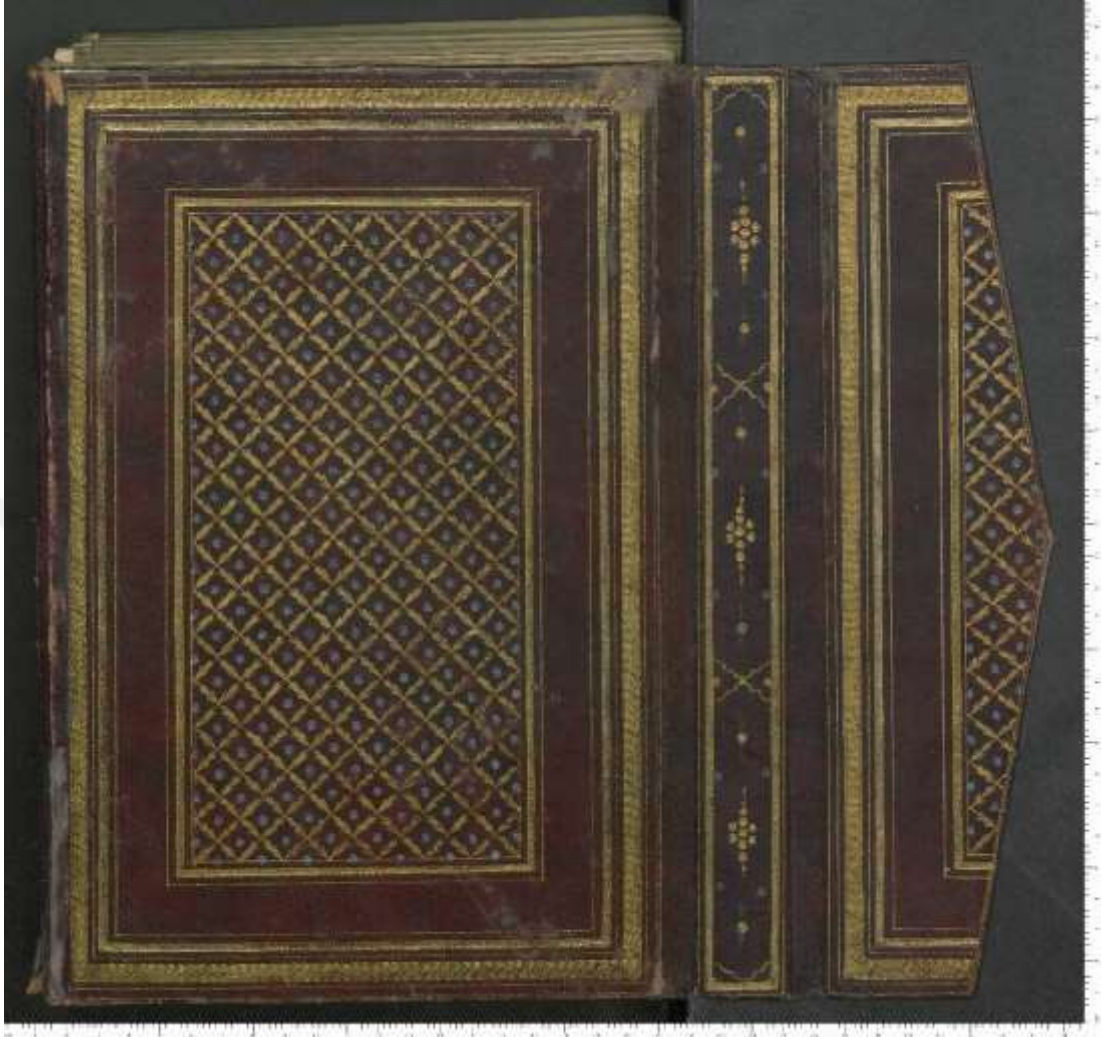
Eserde miklep de vardır. Kabın ön ve arka yüzündeki desenler miklebin formuna uyarlanarak devam ettirilmiştir. Sertapta kitaba formunda paftalar yapılmış, içerilerine de noktalarla pençler yapılmıştır.

Çizim 5: Katalog No.5 Üst Kap Çizimi

Resim 4.5.1 : K.5 Üst, dış kap

Resim 4.5.2 : K.5 Alt, dış kap ve miklep

Katalog No: 6

Envanter No: 308

Eser Adı: Kur'ân-ı Kerim

Eserin Konusu:

Eserin Dili: Arapça

Yazı Çeşidi:

Tarih:

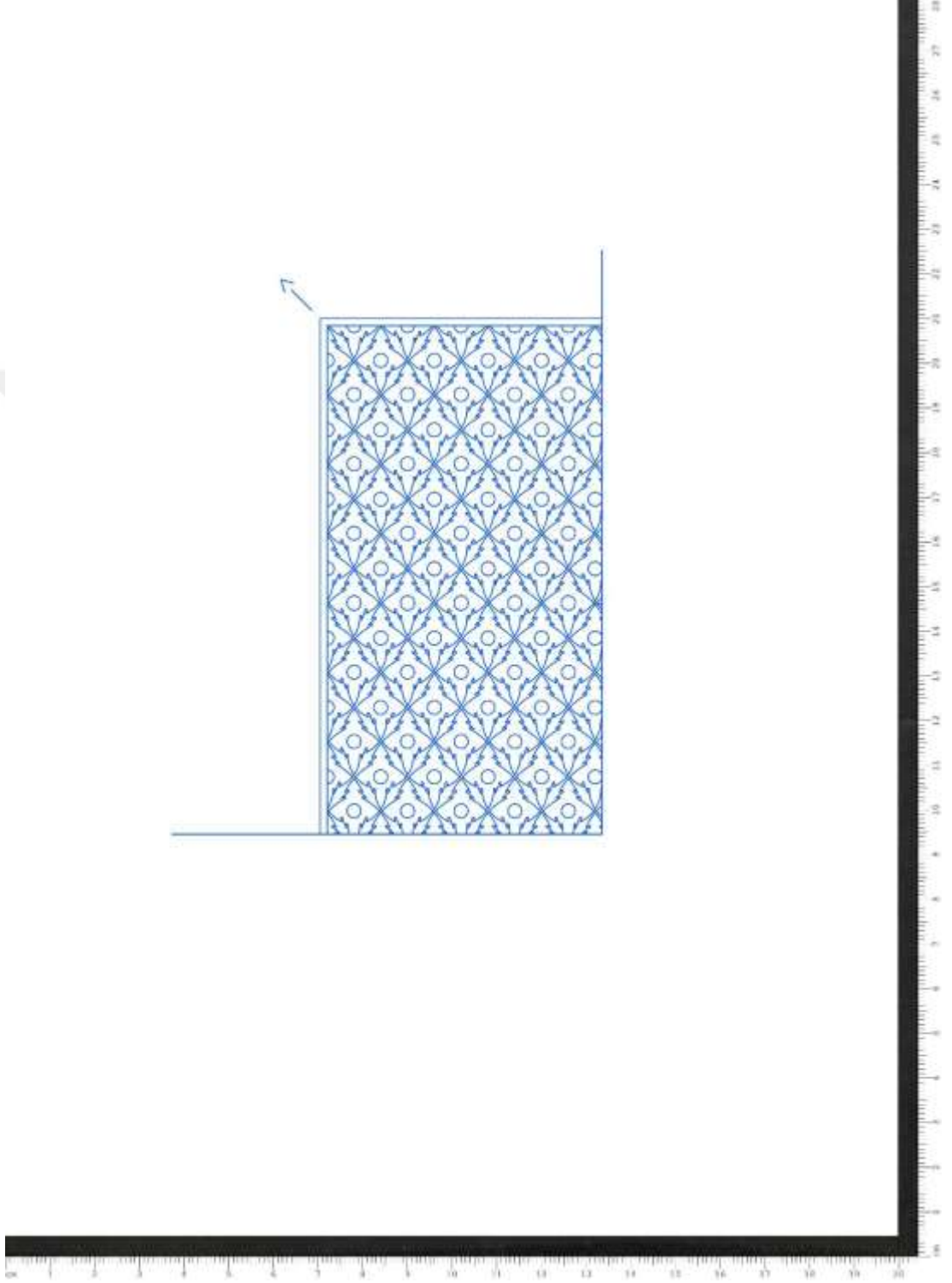
Hattat:

Ölçüleri: 16cm x 24.5cm

Cildi: Eserin cildi koyu kahverengi deriden yapılmıştır. Cetvel kullanılmamış olup iplik ve kuzu zerbaharın etrafını çevrelemiştir. İki dilimli yaprakla yapılan kafeslerin ortalarında noktalar vardır. Noktaların fırçayla yapıldığı tahmin edilmektedir; çünkü soğuk baskı izi yoktur ve kararmış durumdadır. Gümüş yaldız boyayla yapıldığı için kararmış olduğu düşünülmektedir.

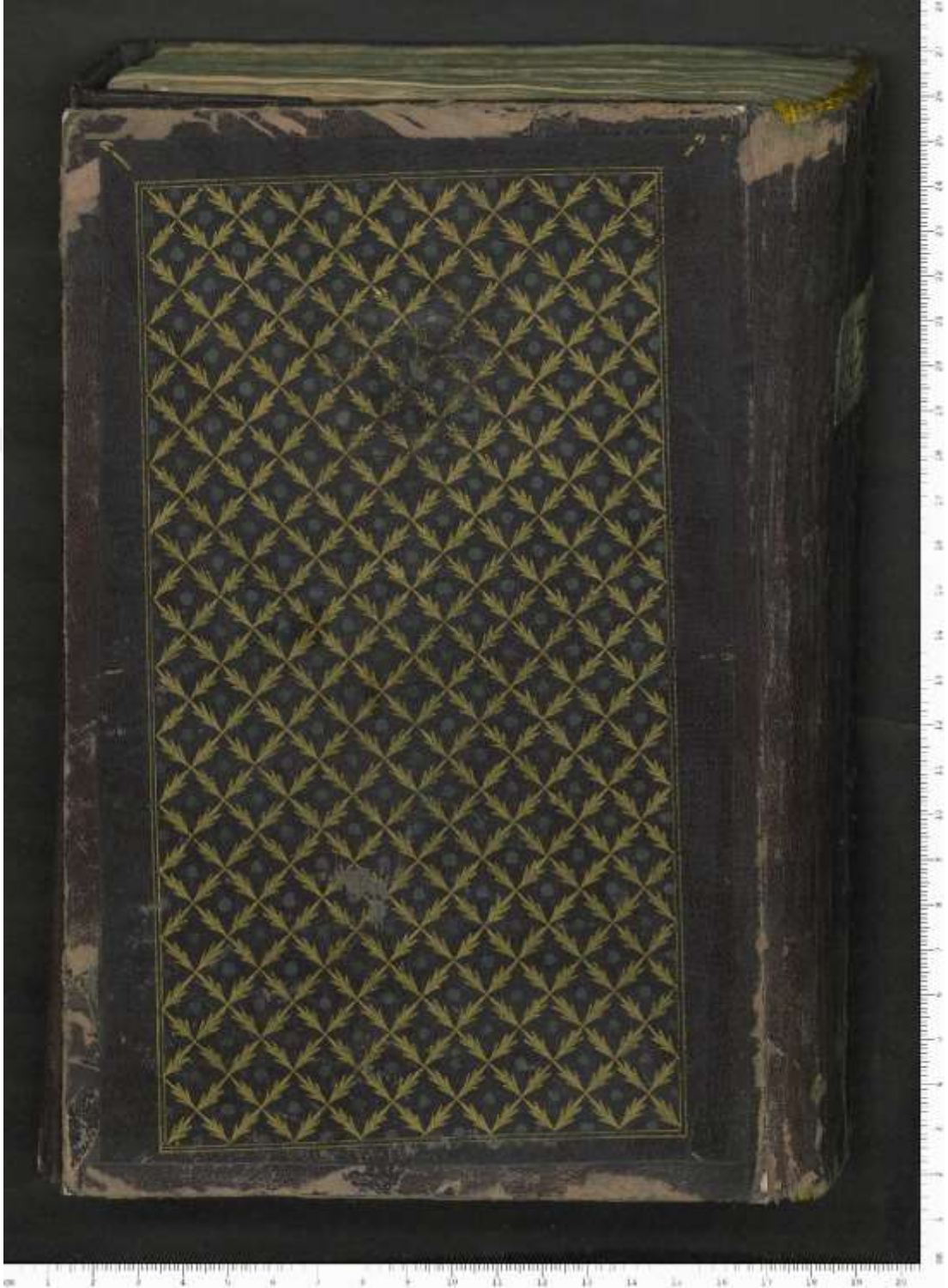
Eserde miklep de vardır ancak hiçbir desen uygulanmamıştır. Sertap boş bırakılmıştır.

Çizim 6: Katalog No.6 Üst Kap Çizimi

Resim 4.6.1 : K.6 Üst, dış kap

Resim 4.6.2 : K.6 Alt, dış kap

Katalog No: 7

Envanter No: 311

Eser Adı: Kur'ân-ı Kerim

Eserin Konusu:

Eserin Dili: Arapça

Yazı Çeşidi:

Tarih:

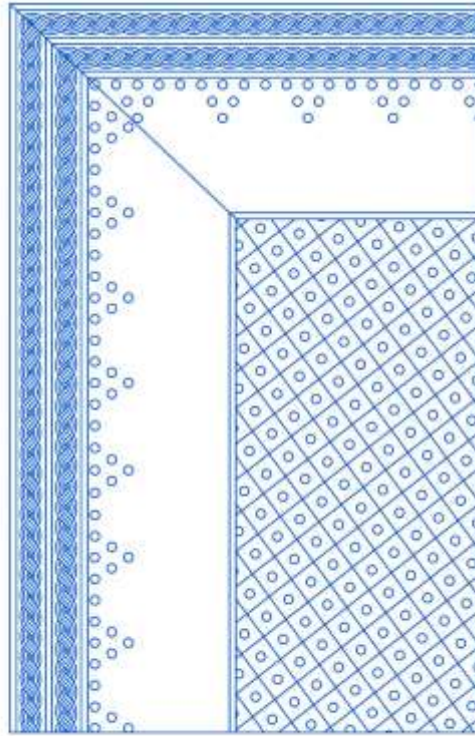
Hattat:

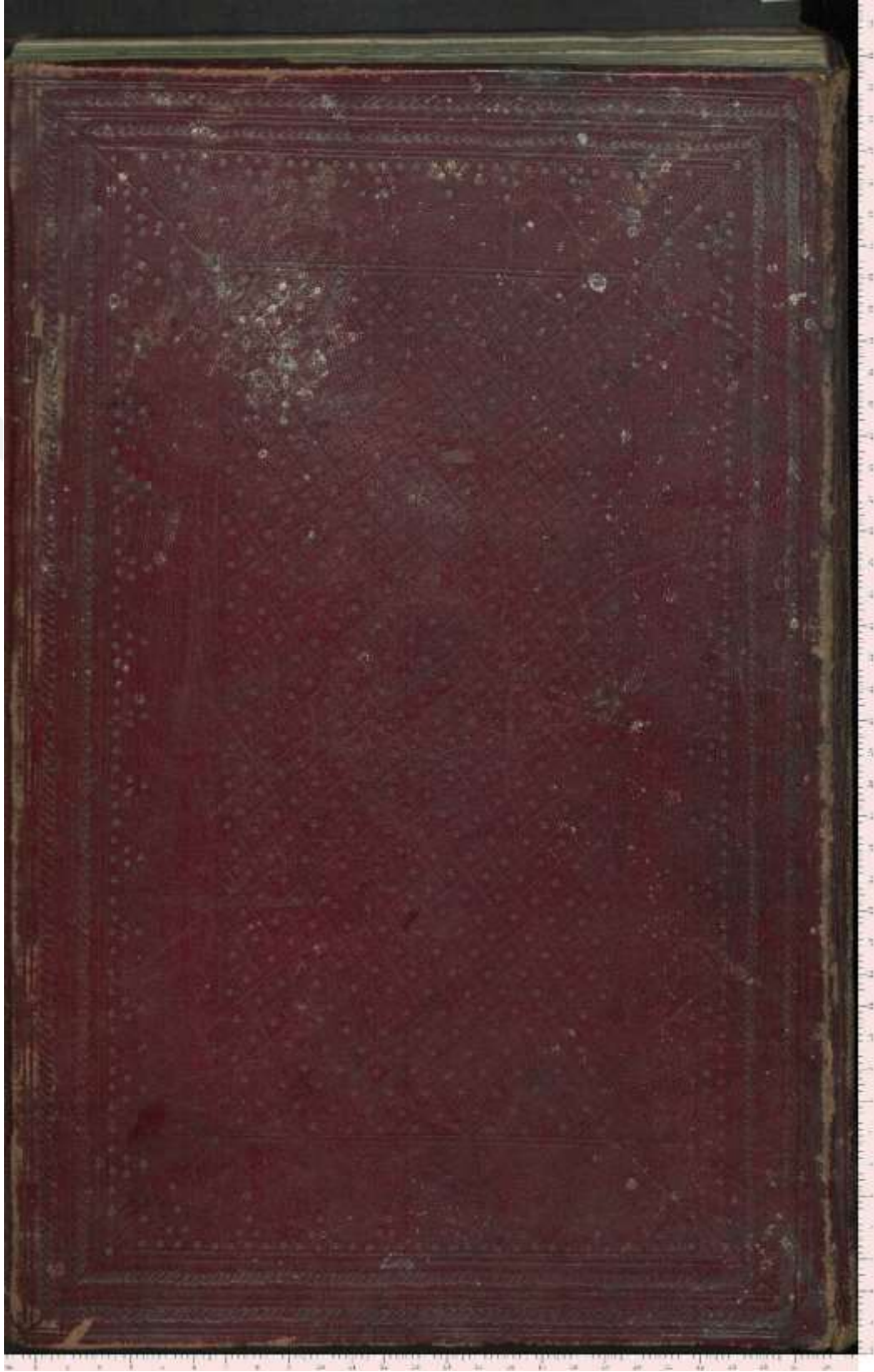
Ölçüleri: 26cm x 40.5cm

Cildi: Eser bordo renk deriyle yapılmıştır. Nokta demiri kullanılarak desen oluşturulmuş, cetveller de dahil olmak üzere eserde altın veya boya kullanılmamıştır. Bu özelliğe sahip olan katalogdaki tek eserdir. Arasularına baskı demiriyle zencirek basılmıştır. Kafesler sadece geometrik bırakılmış, ortalarına da nokta demiriyle tek nokta yapılmıştır.

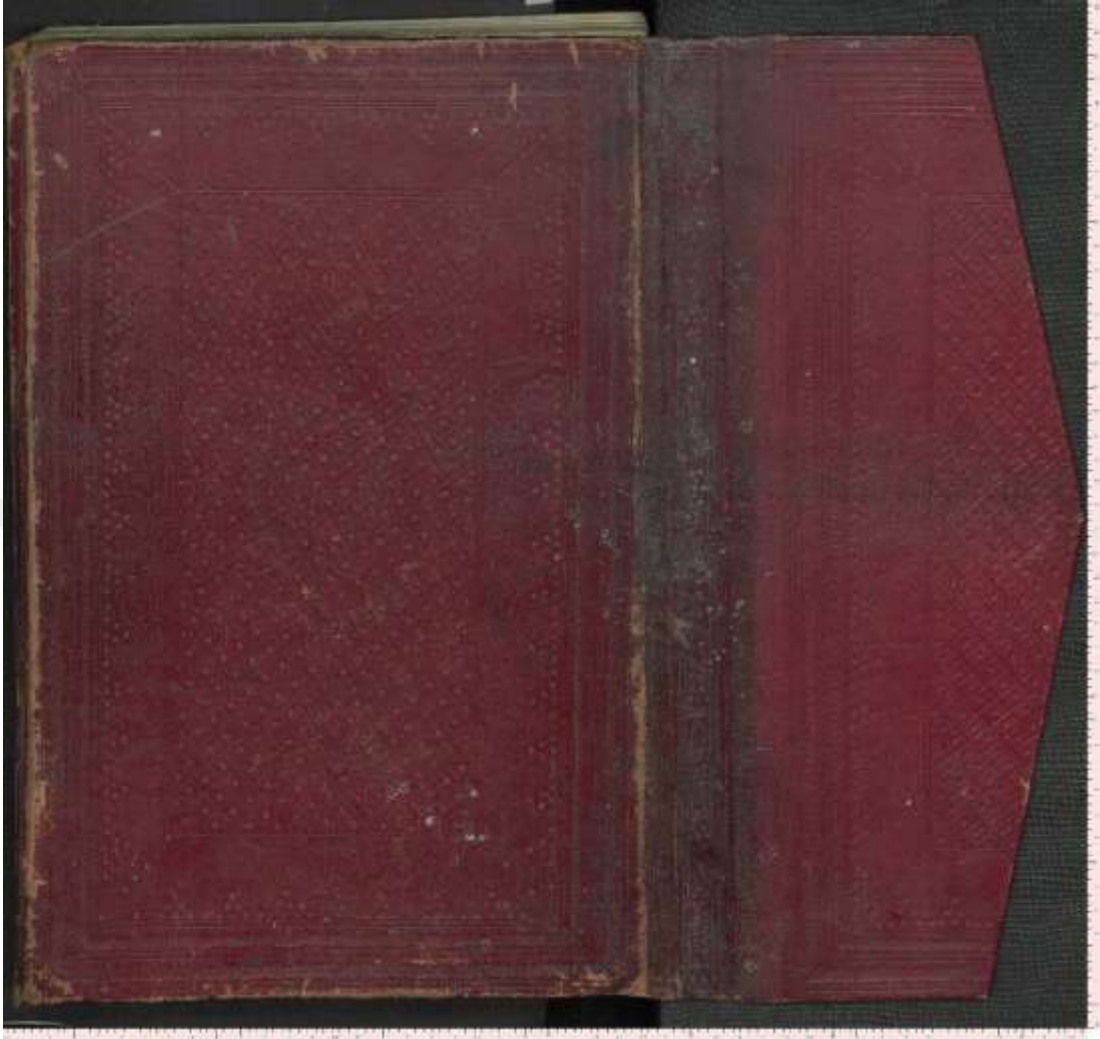
Eser mikleplidir. Kapaklardaki desen, miklebin formuna göre şekillendirilerek miklepte de devam ettirilmiştir. Sertapta da yine nokta demiriyle noktalar basılarak motifler yapılmıştır.

Çizim 7: Katalog No.7 Üst Kap Çizimi

Resim 4.7.1 : K.7 Üst, dış kap

Resim 4.7.2 : K.7 Alt, dış kap ve miklep

Katalog No: 8

Envanter No: 406

Eser Adı: Kur'ân-ı Kerim

Eserin Konusu:

Eserin Dili: Arapça

Yazı Çeşidi: Nesih, rıka

Tarih: H.1288 M.1871

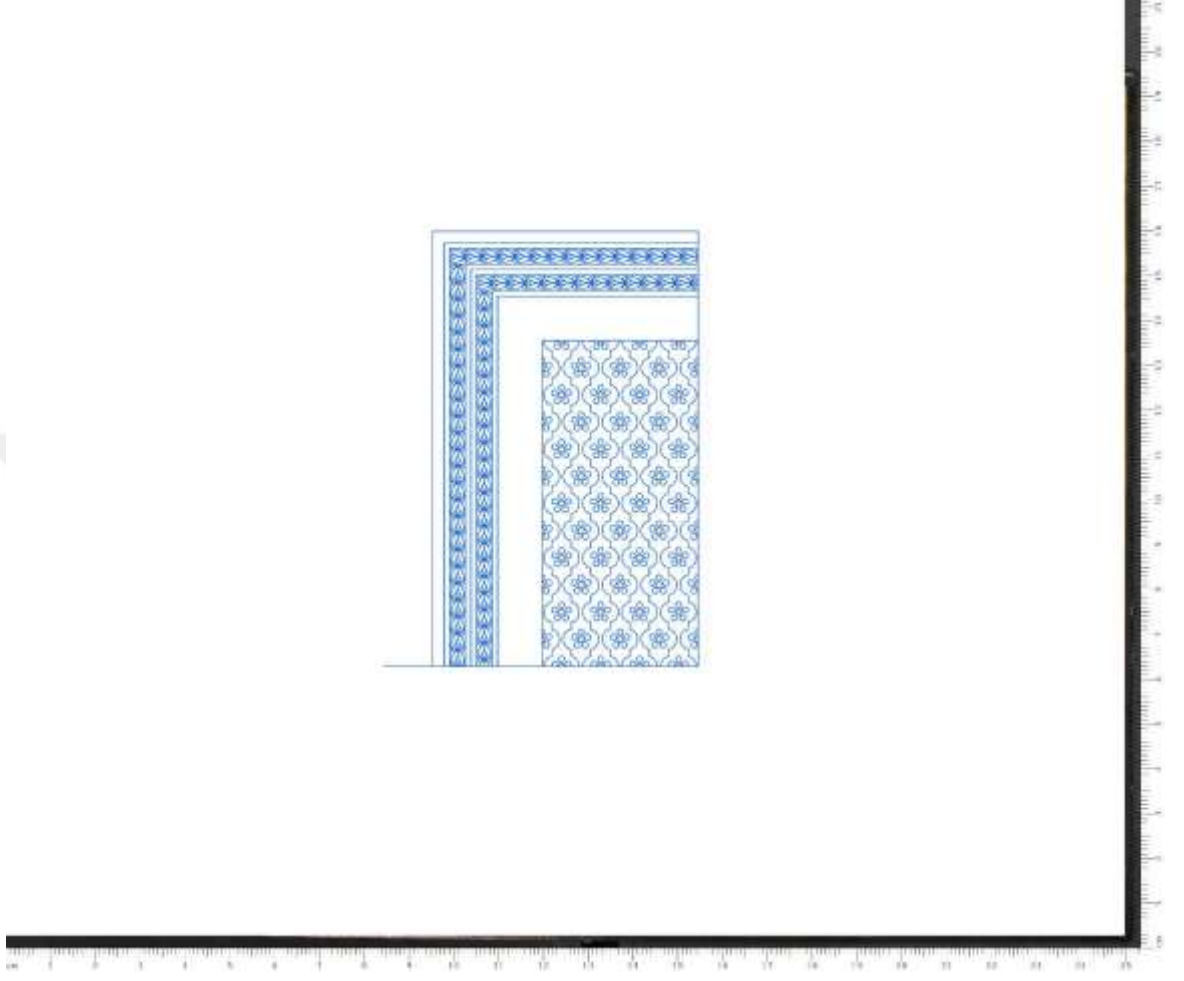
Hattat: Seyyid Mustafa İzzet Efendi

Ölçüleri: 12.5cm x 19cm

Cildi: Eserin sadece iç kapağı zerbahardır. Koyu kahverengi deri üzerine çalışılmıştır. İplik ve cetvel bulunmaktadır. Cetvellere soğuk baskı bir desen basılmıştır. Kafes sistemi dendanlı olup ortasına nokta demiriyle penç basılmıştır.

Eserde miklep de bulunmaktadır. Desen sistemi miklebin formuna uyarlanarak devam ettirilmiştir. Sertapta ise cetvel ve üç iplik rûmî çalışılmıştır.

Çizim 8: Katalog No.8 Üst Kap İçi Çizimi

Resim 4.8.1 : K.8 Üst, iç kap

Resim 4.8.2 : K.8 Alt, iç kap, sertap, miklep

Katalog No: 9

Envanter No: 459

Eser Adı: Kur'ân-ı Kerim

Eserin Konusu:

Eserin Dili: Arapça

Yazı Çeşidi:

Tarih: H.970 M.1568-69

Hattat: Ebü'l Hasan Bin İsa Bin Ali

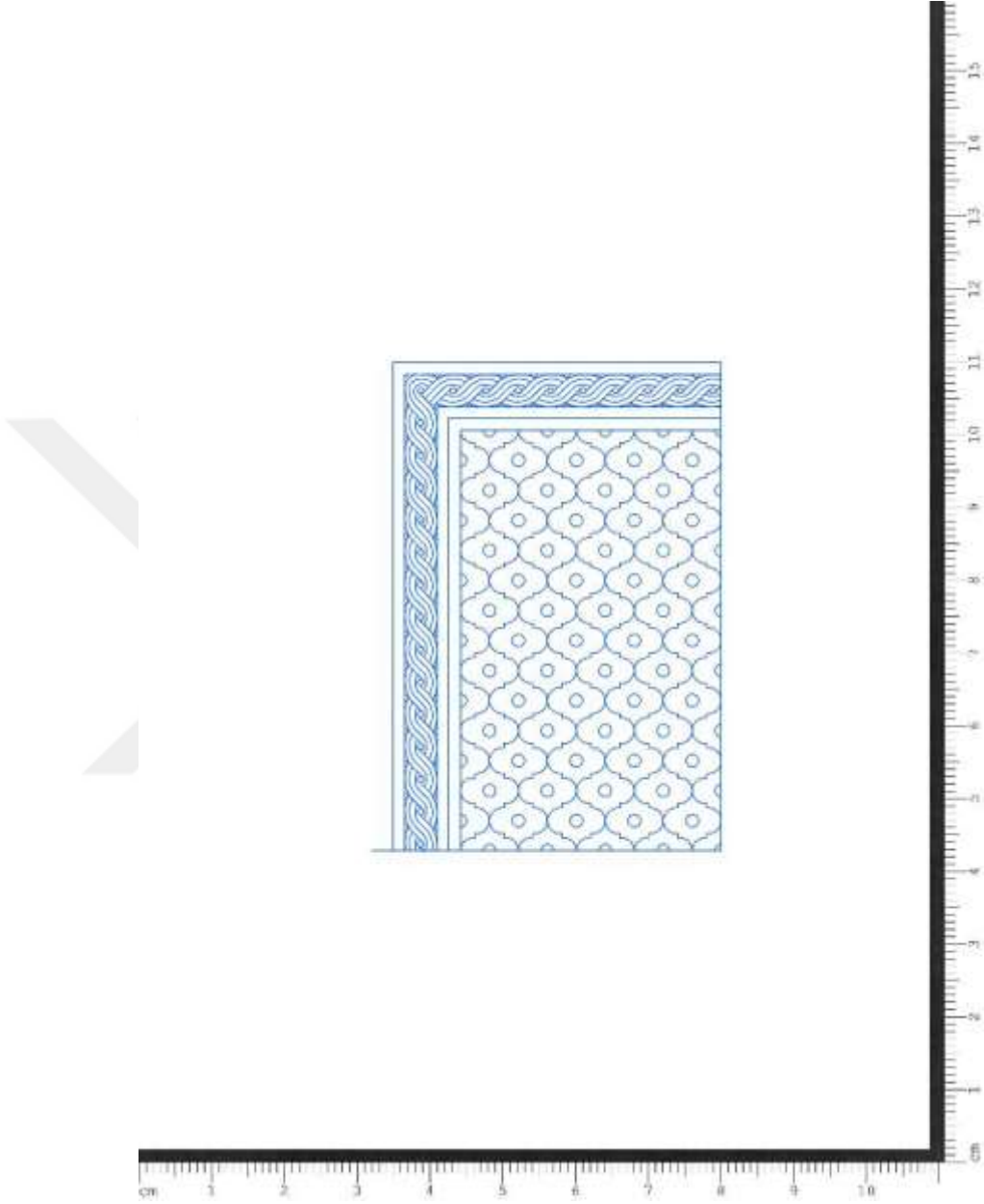
Ölçüleri: 9cm x 13cm

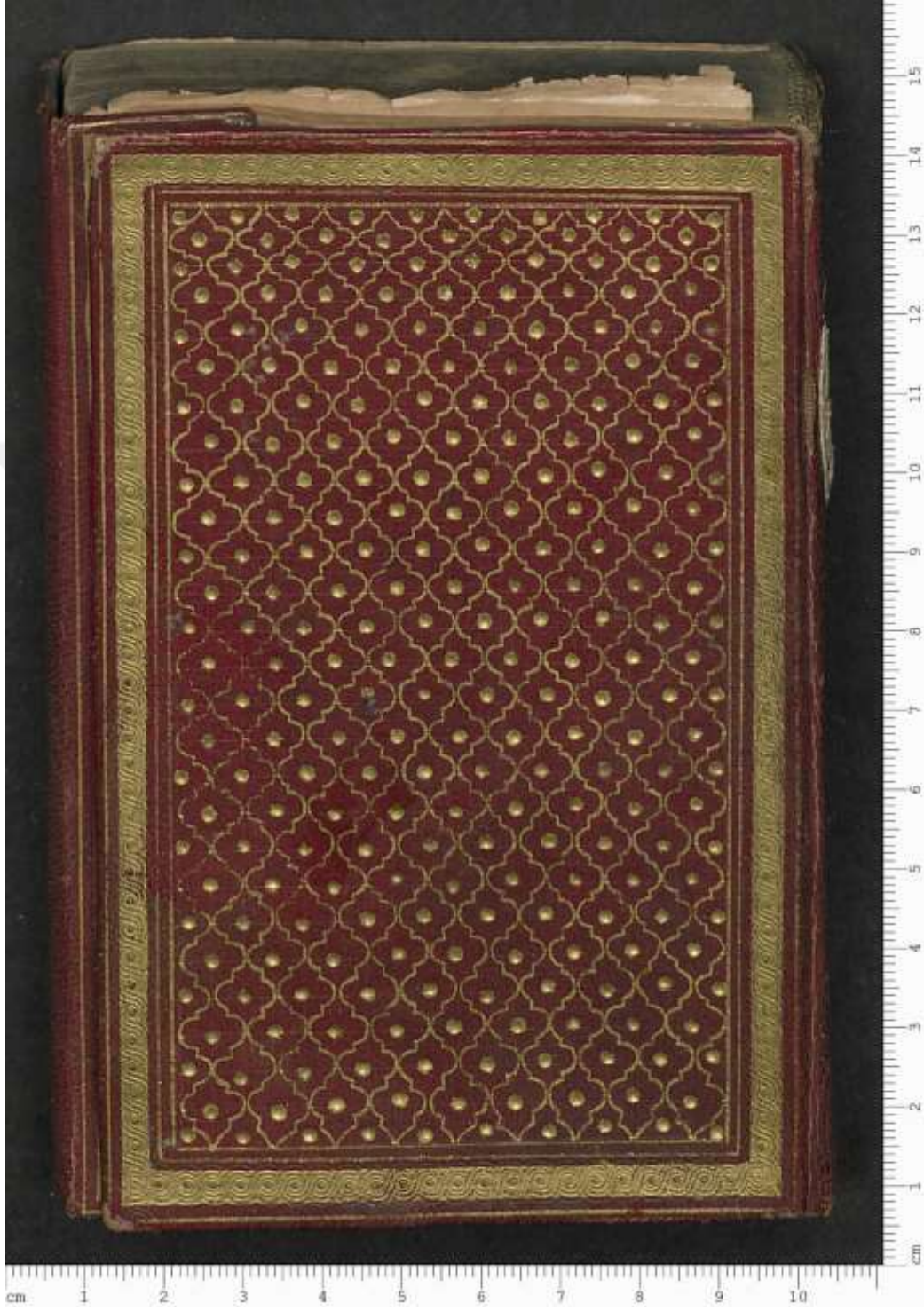
Cildi: Eserde kırmızı renk kullanılmıştır. İplik ve arasuyu vardır; arasuyunda soğuk baskı ile yapılmış zencirek bulunur. Kafes sistemi dendanlı olup kafeslerin ortasına fırça ile bir nokta yapılmıştır.

Eser mikleplidir. Miklebinde zerbahar uygulanmamış, cetvel ve tığ kullanılarak tasarlanmıştır. Cetvele yekşah uygulaması yapılmıştır. Sertapta fırça ucuyla noktalar yapılarak penç motifleri oluşturulmuştur.

Eser tarih bakımından XVI. yüzyıla işaret etmekte ancak XVI. yüzyılda zerbaharla ilgili hiçbir örnek bulunmadığı için bu kitabın kabının sonradan değiştirildiği düşünülmektedir. Ancak kütüphane kayıtlarından elde edilen verilere göre katalogdaki en erken tarihli eser olarak kabul edilmektedir.

Çizim 9: Katalog No.9 Üst Kap Çizimi

Resim 4.9.1 : K.9 Üst, dış kap

Resim 4.9.2 : K.9 Alt, dış kap, sertap, miklep

Katalog No: 10

Envanter No: 463

Eser Adı: Kur'ân-ı Kerim

Eserin Konusu:

Eserin Dili: Arapça

Yazı Çeşidi:

Tarih: H.1213 M.1798-99

Hattat: Ahmet Naili (Galatalı)

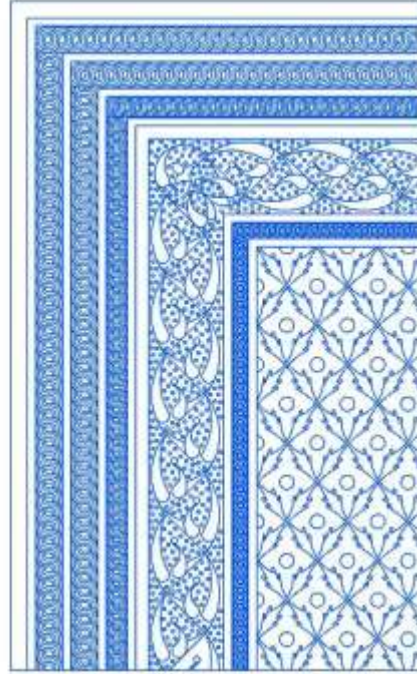
Ölçüleri: 11cm x 17.5cm

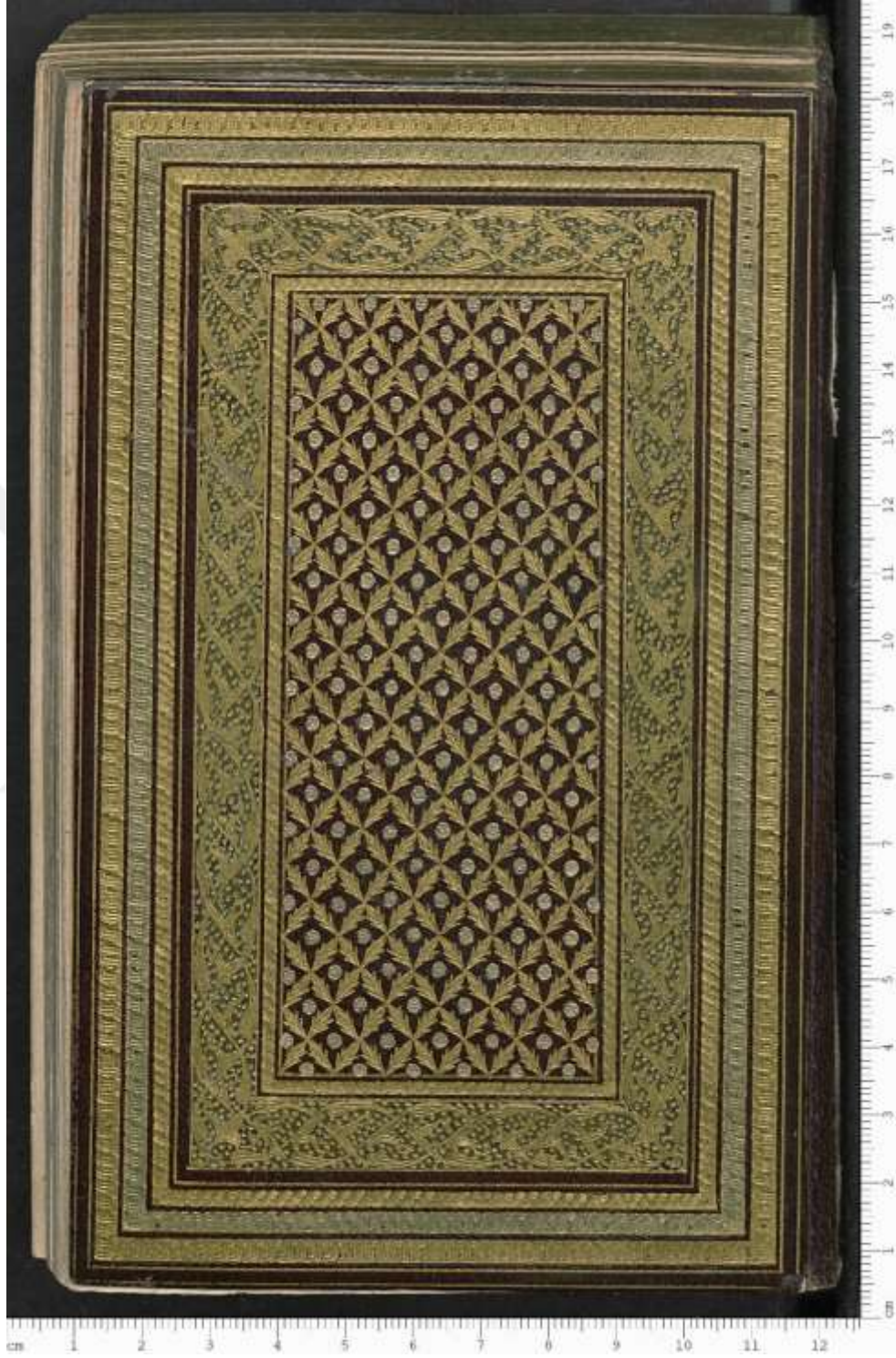
Cildi: Eserin hem iç hem de dış kapaklarında zerbahar bulunmaktadır. İncelenen kitaplar arasında tezyinat yönünden en zengin olan eserdir. İplik ve üç adet cetveli vardır. Cetvellerden biri beyaz altın olup üçünün de üzerine soğuk baskı desen kullanılmıştır. Zerbahar kabın merkezinde bulunmakta ancak cetvellerle zerbaharın olduğu dikdörtgenin arasında üç iplik rûmî çalışılmış, rûmîlerin arasına beyaz altın ve fırçayla noktalar yapılmıştır. Fırçayla yapılan noktaların üzerine iğne perdahı uygulanmıştır. Zerbaharın bulunduğu dikdörtgen alanın etrafını bir cetvel çevrelemekte olup bu cetvelin üzerine de soğuk baskı zencirek basılmıştır. Zerbaharın kafes sistemi iki dilimli yapraklarla oluşturulmuştur.

Eser mikleplidir. Zerbahar miklebin formuna göre şekillendirilmiş ve ön kapaktaki desen şeması aynı şekilde miklebe de uyarlanmıştır. Sertapta da zerbahar yapılmış olup diğer kapakların aksine buradaki kafes sistemi dendanlıdır. Ortalarına ise noktalar basılmıştır.

İç kapaklarda iplik ve cetvelden sonra boşluk bırakılmış, zerbahar merkezde bir dikdörtgen alana yerleştirilmiştir. Kenardaki ipliklerden hemen sonra fırça ile yapılmış tığlar vardır. Zerbaharın kafes sistemi iki dilimli yapraklardan oluşmaktadır. Kafeslerin içine de beyaz altınla dört nokta çalışılmış, muhtemelen de burada kullanılan beyaz altın oksitlenmiştir. Çünkü iç kapaklarda, beyaz altının kullanıldığı bölümlerde yeşil renk bir tozlanma görülmektedir. Sertap iki paftaya ayrılmış ve noktalarla penç motifi oluşturulmuştur.

Çizim 10: Katalog No.10 Üst Kap Çizimi

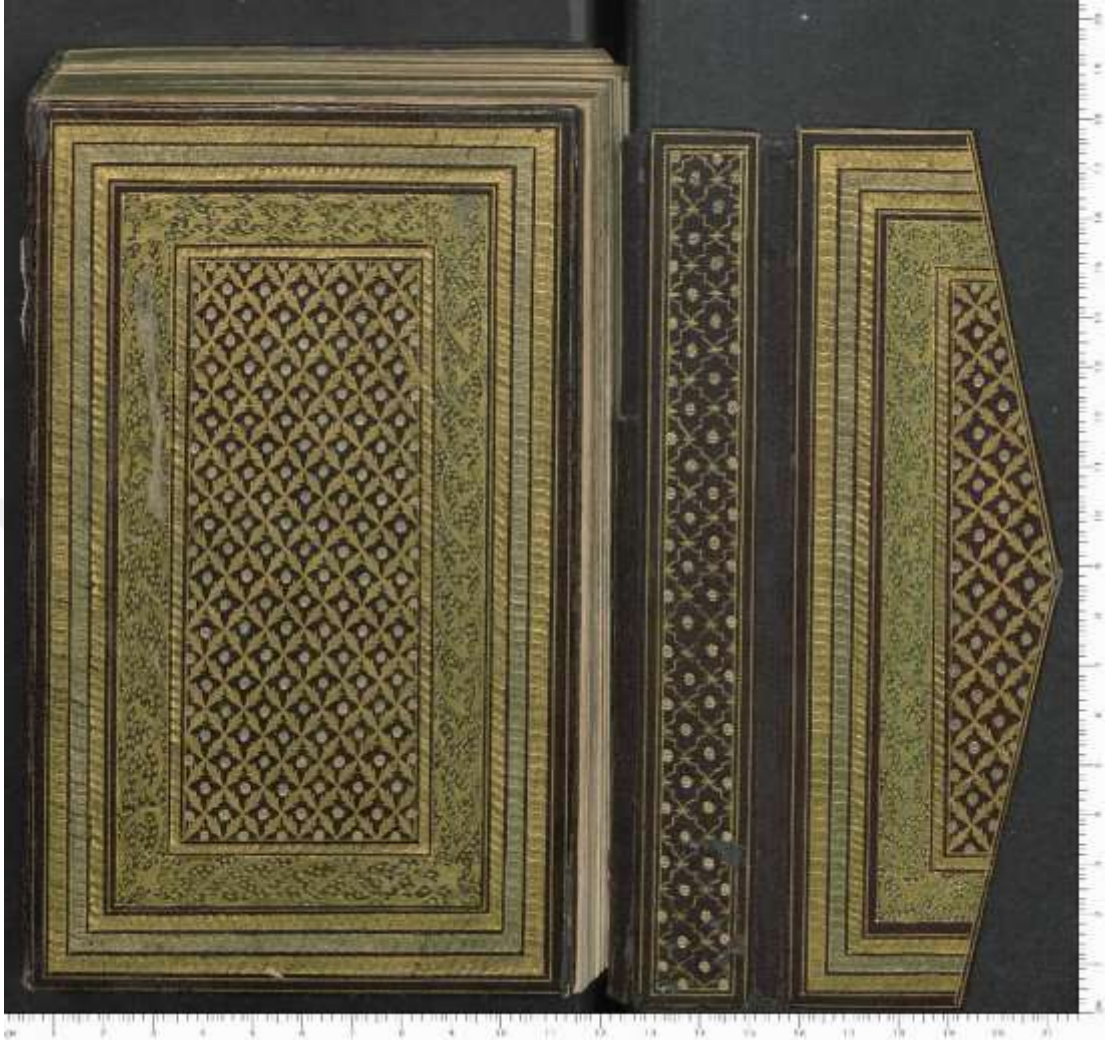
Resim 4.10.1 : K.10 Üst, dış kap

Resim 4.10.2 : K.10 Üst, iç kap

Resim 4.10.3 : K.10 Üst, iç kap

Resim 4.10.4 : K.10 Alt, dış kap, sertap, mıklep

Katalog No: 11

Envanter No: 474

Eser Adı: Kur'ân-ı Kerim

Eserin Konusu:

Eserin Dili: Arapça

Yazı Çeşidi:

Tarih: H.1180 M.1766-67

Hattat: İmam Halil

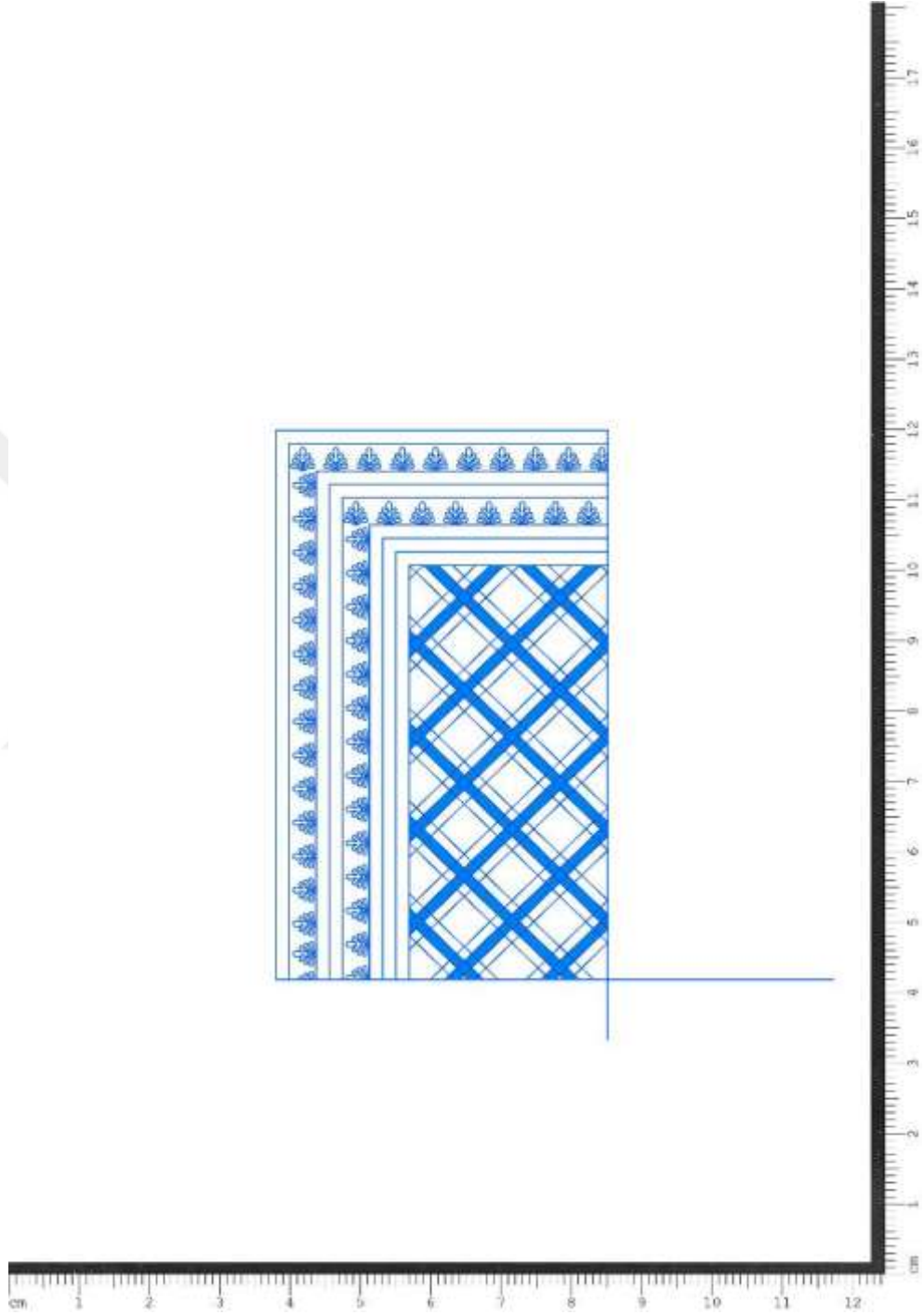
Ölçüleri: 9cm x 15.5cm

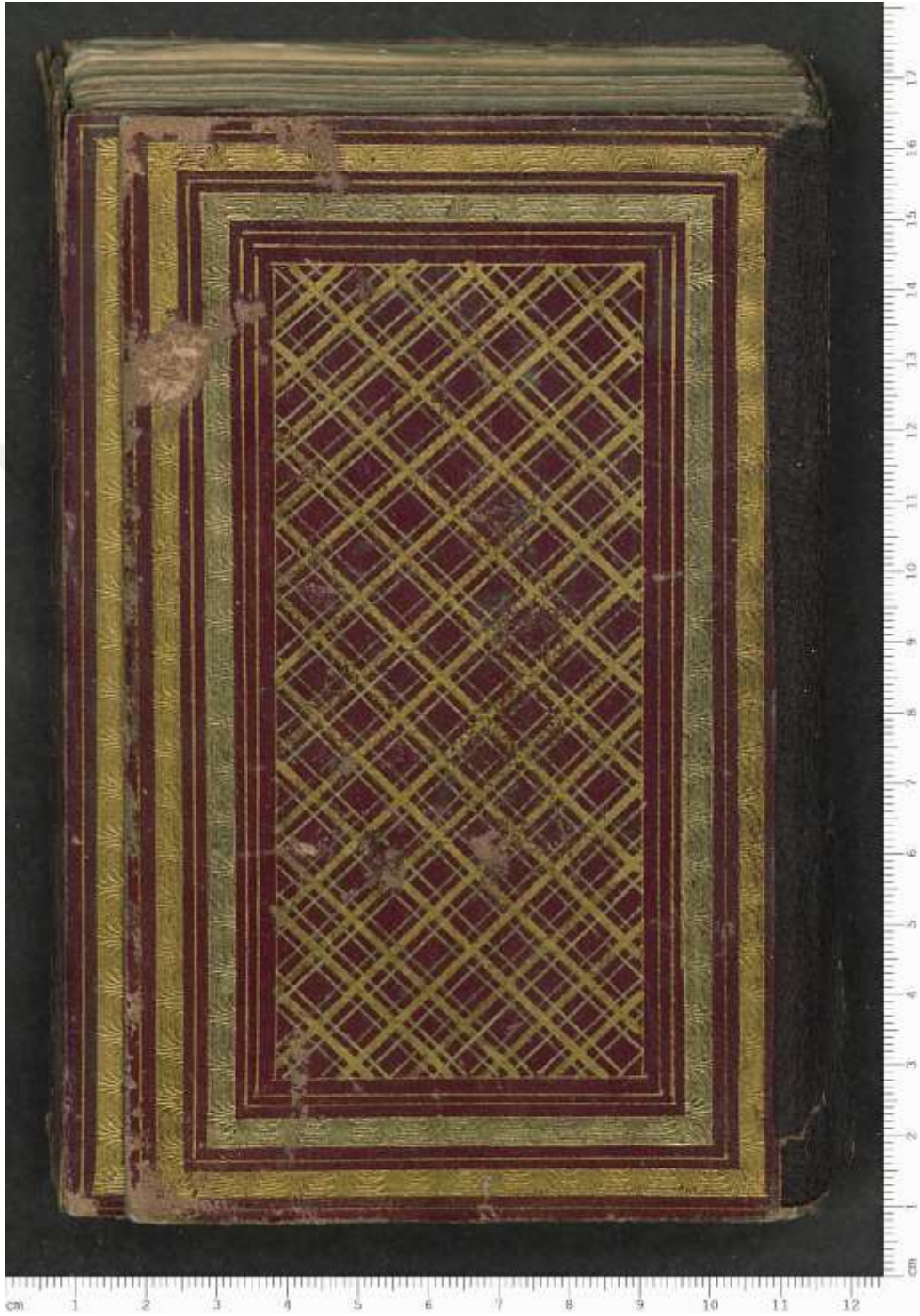
Cildi: Eser bordo renk deri ile yapılmıştır. İplikler ve iki adet cetvel vardır. Cetvellerden iç kısımda olanı yeşil altındır; ikisinde de palmet ve çizgilerden oluşan soğuk baskı ile yapılmış desenler vardır. Zerbaharda iki renk altın kullanılmıştır. Daha önce görülen örneklerden çok farklı olarak sadece geometrik ve birbirinden farklı renk ve kalınlıkta çizgilerle yapılmıştır. İnce çizgiler yeşil, kalın çizgiler sarı altındır. Kafeslerin içi boş bırakılmıştır.

Eserin miklebi de aynı desenin miklep formuna göre şekillendirilmesiyle oluşturulmuştur. Sertabında rûmîye benzetilmeye çalışıldığı düşünülen kaba fırça darbeleriyle bir desen oluşturulmuştur. Bu desenin etrafında da dilimli yaprak motifiyle yapılan arasuyu niteliğinde desen vardır.

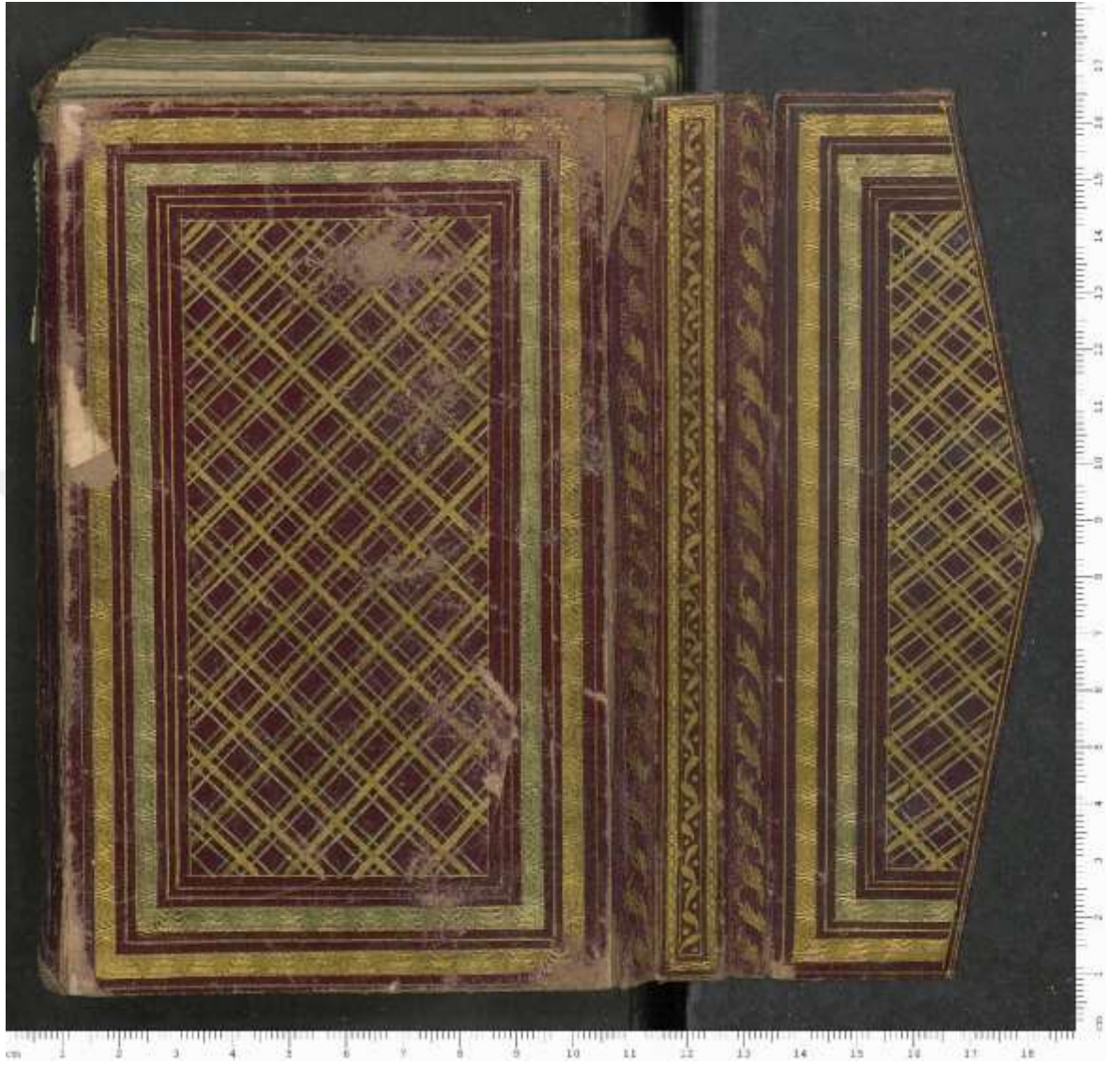
İç kapaklarda yeşil renk kâğıt kullanılmıştır. Sadece altın cetvelleri vardır. Köşelerinde köşebent etkisi yaratan tığlar yer alır.

Çizim 11: Katalog No. 11 Üst Kap Çizimi

Resim 4.11.1 : K.11 Üst, dış kap

Resim 4.11.2 : K.11 Alt, dış kap

Katalog No: 12

Envanter No: 481

Eser Adı: Kur'ân-ı Kerim

Eserin Konusu:

Eserin Dili: Arapça

Yazı Çeşidi:

Tarih: H.1212 M.1797-98

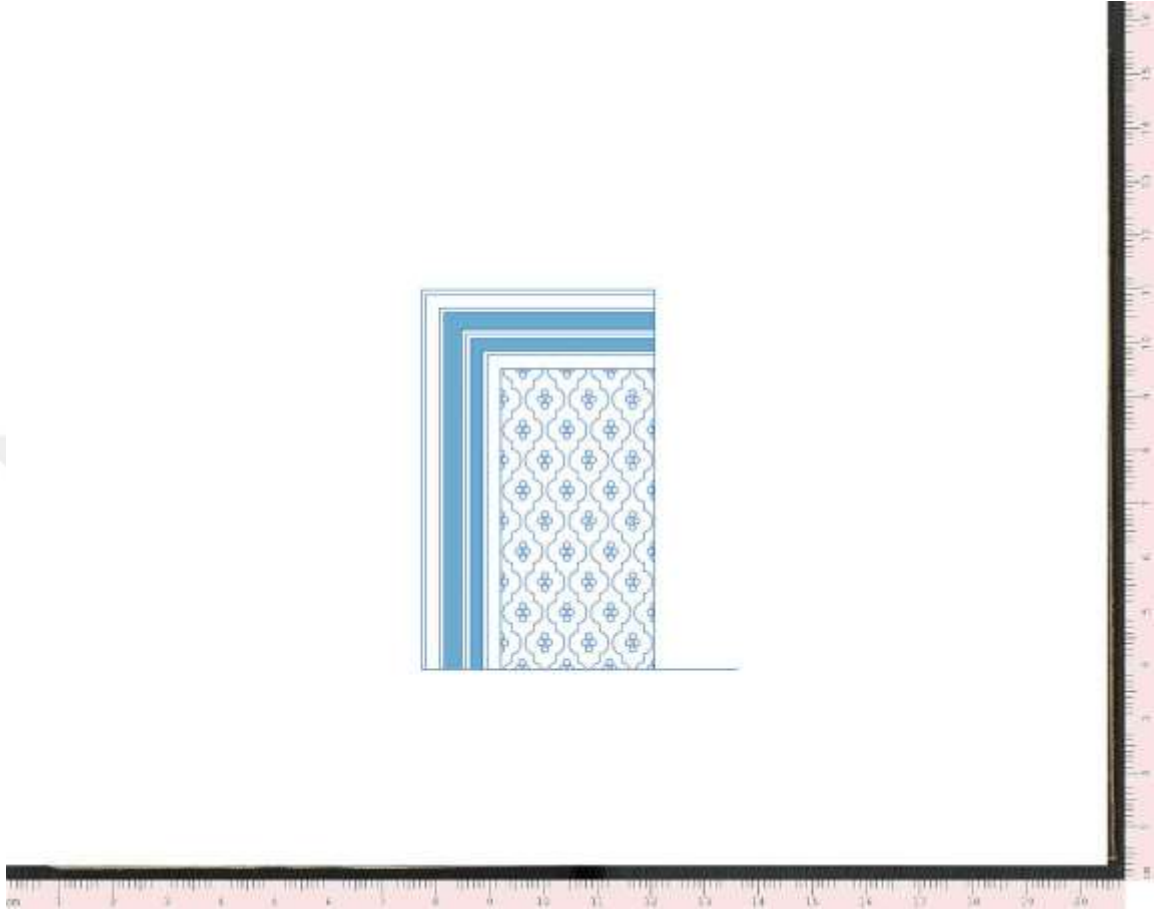
Hattat: İbrahim Afif Damat Seyid Efendi

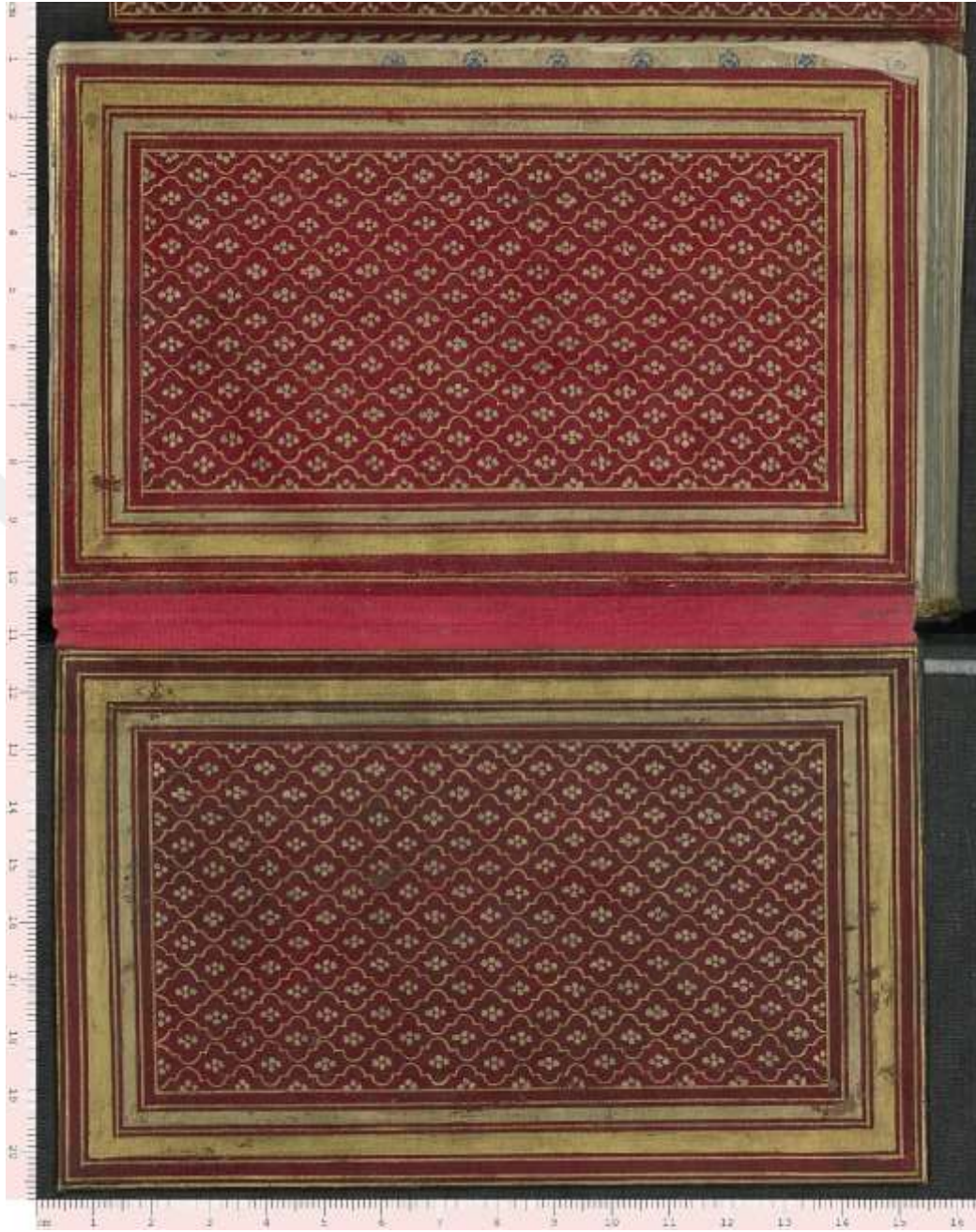
Ölçüleri: 9.5cm x 15cm

Cildi: Eserin sadece iç kapakları zerbahardır. Kırmızı renk deri üzerine iki renk altın kullanılmıştır. İplik ve iki adet cetveli vardır. Cetvellerinden biri yeşil altındır. Kafes sistemi dendanlarla oluşturulmuştur. Kafeslerin ortasına fırça ile yeşil altından dört nokta yapılmıştır.

Miklebinde de aynı desen miklebin formuna uyarlanarak devam ettirilmiştir. Sertapta da dendanlı kafes ve dört nokta kullanılmış, kenarına da arasuyu niteliğinde yaprak motifleriyle desen yapılmıştır.

Çizim 12: Katalog No.12 Üst Kap İçi Çizimi

Resim 4.12.1 : K.12 Üst, iç kap

Resim 4.12.2 : K.12 Alt, iç, kap, sertap, miklep

Katalog No: 13

Envanter No: 543

Eser Adı: 22. Cüz, Cüz-i Şerif

Eserin Konusu:

Eserin Dili: Arapça

Yazı Çeşidi:

Tarih:

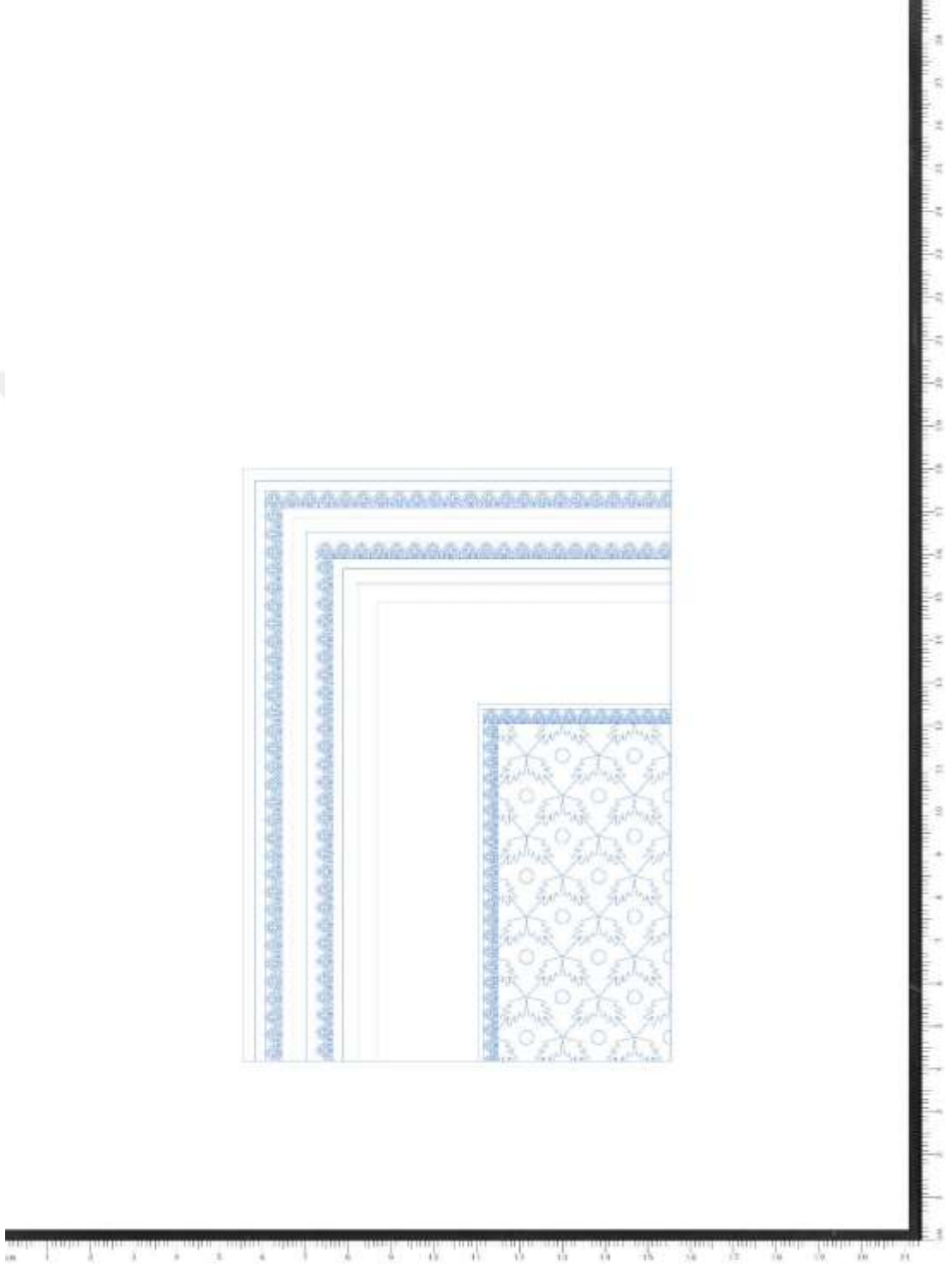
Hattat:

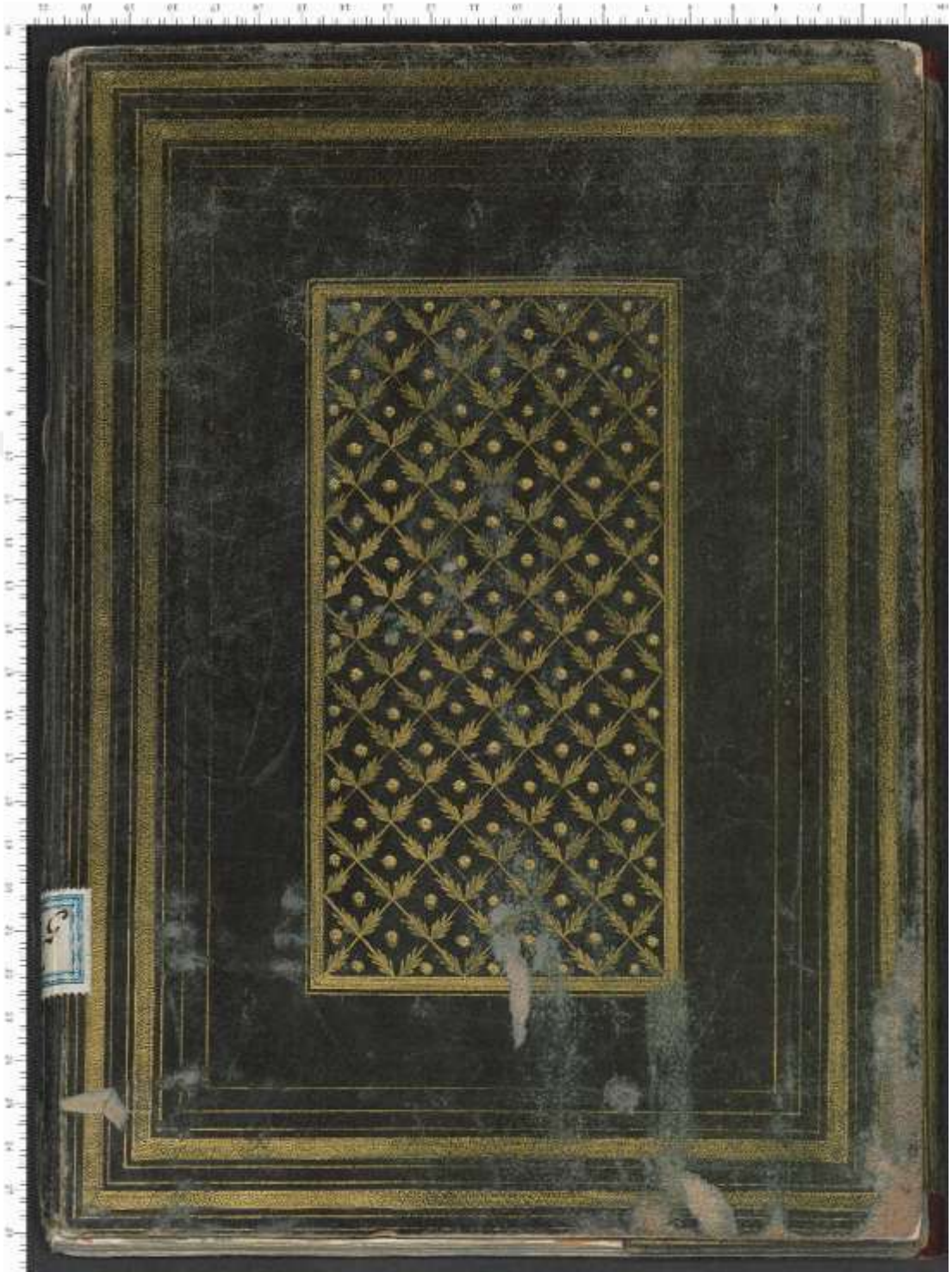
Ölçüleri: 20cm x 27.5cm

Cildi: Eserin cildi koyu kahverengi deridir. İplikleri ve iki adet cetvel bulunmaktadır. Cetvellerde soğuk baskıyla basılan palmetler ve çizgiler yer almaktadır. Cetvellerden sonra bırakılan bir boşluğun ardından merkezdeki dikdörtgen alan içine zerbahar uygulanmıştır. Bu alanın kenarında bulunan cetvele de aynı palmet ve çizgi basılmıştır. Kafes sistemi üç dilimli yapraklarla yapılmış ve ortalarına birer adet nokta yerleştirilmiştir. Noktalar fırçayla çalışılmış ve üzerine iğne perdahı yapılmıştır.

Eserin miklebinde de aynı desen miklebin formuna uyarlanarak devam ettirilmiştir. Sertapta iki cetvel arasında yaprak motifleriyle yapılan arasuyu niteliğinde bir desen bulunmaktadır.

Çizim 13: Katalog No.13 Üst Kap Çizimi

Resim 4.13.1 : K.13 Üst, dış kap

Resim 4.13.2 : K.13 Alt, dış kap, sertap, miklep

Katalog No: 14

Envanter No: 1449

Eser Adı: En'âm Sûresi

Eserin Konusu:

Eserin Dili: Arapça

Yazı Çeşidi:

Tarih: M. 1687-1755

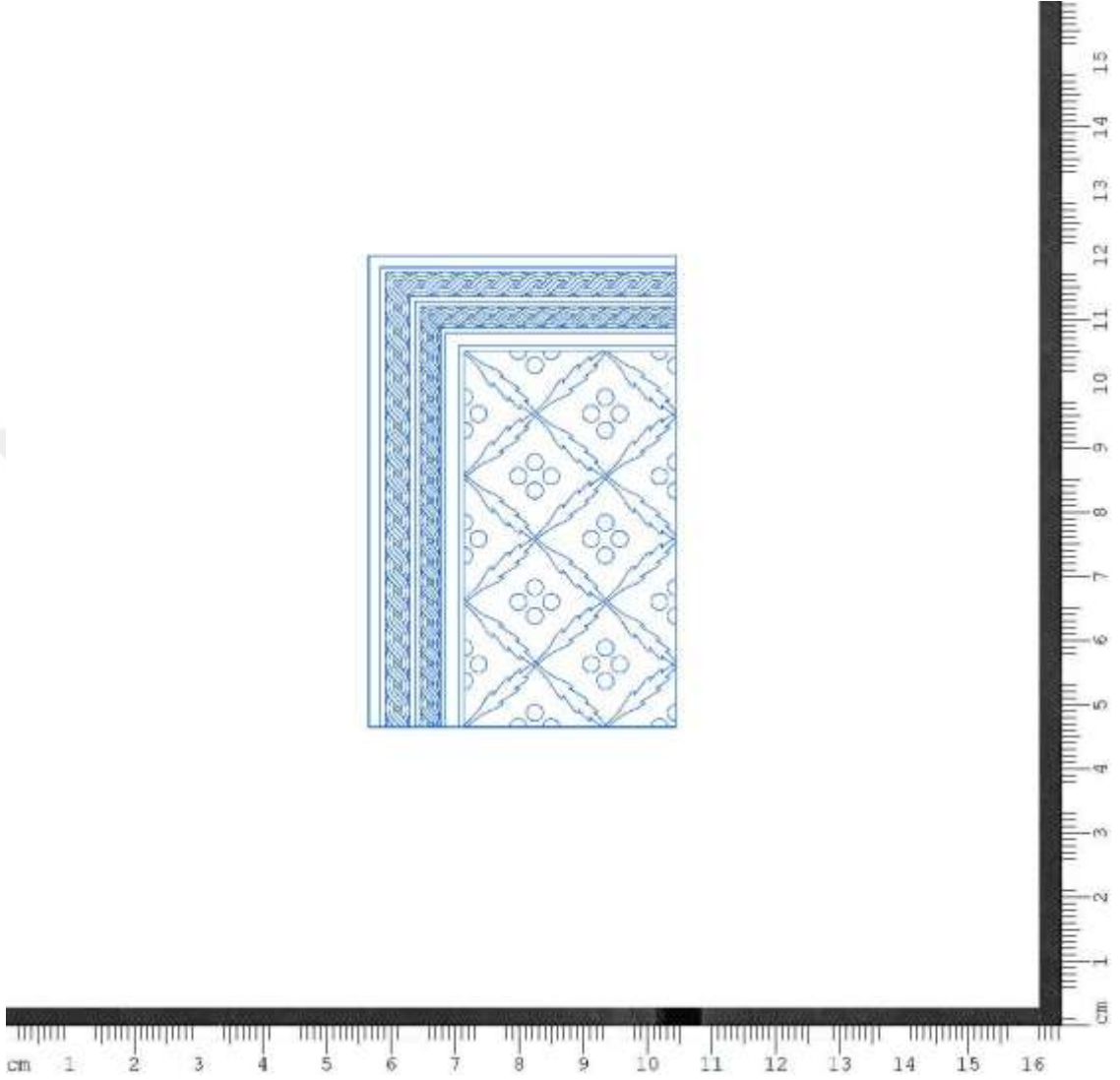
Hattat: Rasim Mehmed

Ölçüleri: 10.5cm x 14.5cm

Cildi: Eserde koyu kahverengi deri kullanılmıştır. İpliklerin ardından gelen iki adet cetvelin biri sarı diğeri yeşil renk altınla yapılmıştır. Cetvellerde soğuk baskı ile basılan zencirekler bulunmaktadır. Kafes sistemi üç dilimli yapraklarla oluşturulmuştur. Kafeslerin ortasına yeşil renk altın ile yapılan dört nokta yerleştirilmiştir.

Desen miklepte de aynı şekilde devam etmiş, zerbahar miklebin formuna göre uyarlanmıştır. Sertap kısmı boş bırakılmıştır.

Çizim 14: Katalog No.14 Üst Kap Çizimi

Resim 4.14.1 : K.14 Alt, dış kap, miklep

Katalog No: 15

Envanter No: 1450

Eser Adı: Hatmi Hâce Tertibi Dualar

Eserin Konusu:

Eserin Dili: Arapça

Yazı Çeşidi:

Tarih: H.1264 M.1847-48

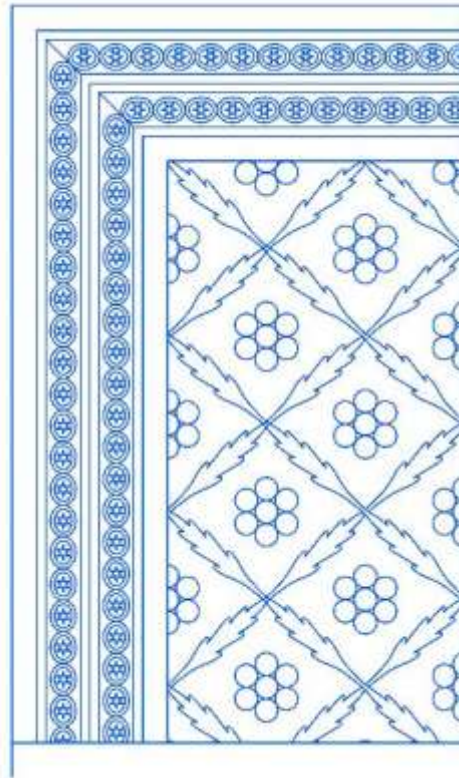
Hattat: Ahmet İbn Mehmet

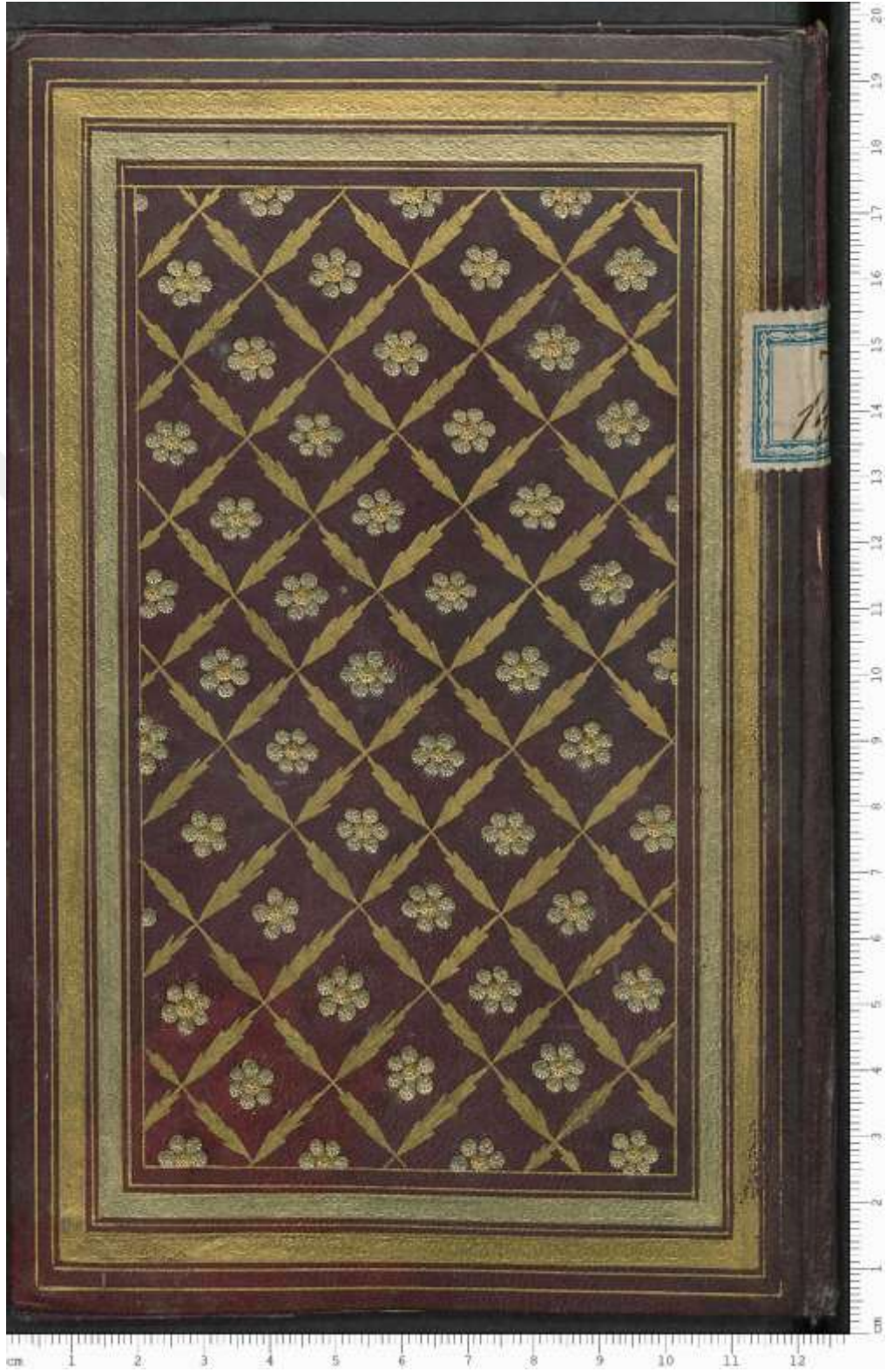
Ölçüleri: 12cm x 19.5cm

Cildi: Eserde bordo renk deri kullanılmıştır. İplik ve iki adet cetvel bulunmaktadır. Cetvellerden biri sarı diğeri yeşil renk altınla yapılmıştır. İki cetvele de soğuk baskı ile yıldız basılmıştır. Zerbaharın kafes sistemi üç dilimli yaprak olarak tasarlanmıştır. Ortalarına altı dilimli penç basılmıştır. Pençlerin göbeğindeki altın yeşil, dilimlerdeki sarıdır.

Eserin miklebinde de aynı desen devam ettirilmiştir. Sertap boş bırakılmıştır.

Çizim 15: Katalog No.15 Üst Kap Çizimi

Resim 4.15.1 : K.15 Üst, dış kap

Resim 4.15.2 : K.15 Alt, dış kap, sertap, miklep

Katalog No: 16

Envanter No: 1464

Eser Adı: Kur'ân-ı Kerim

Eserin Konusu:

Eserin Dili: Arapça

Yazı Çeşidi:

Tarih: H.1290 M.1873-74

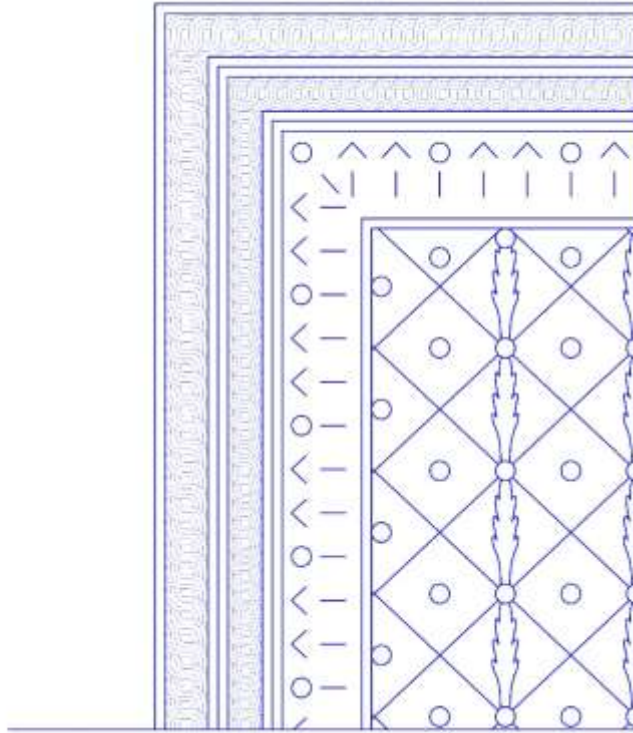
Hattat: Ali Vasfi

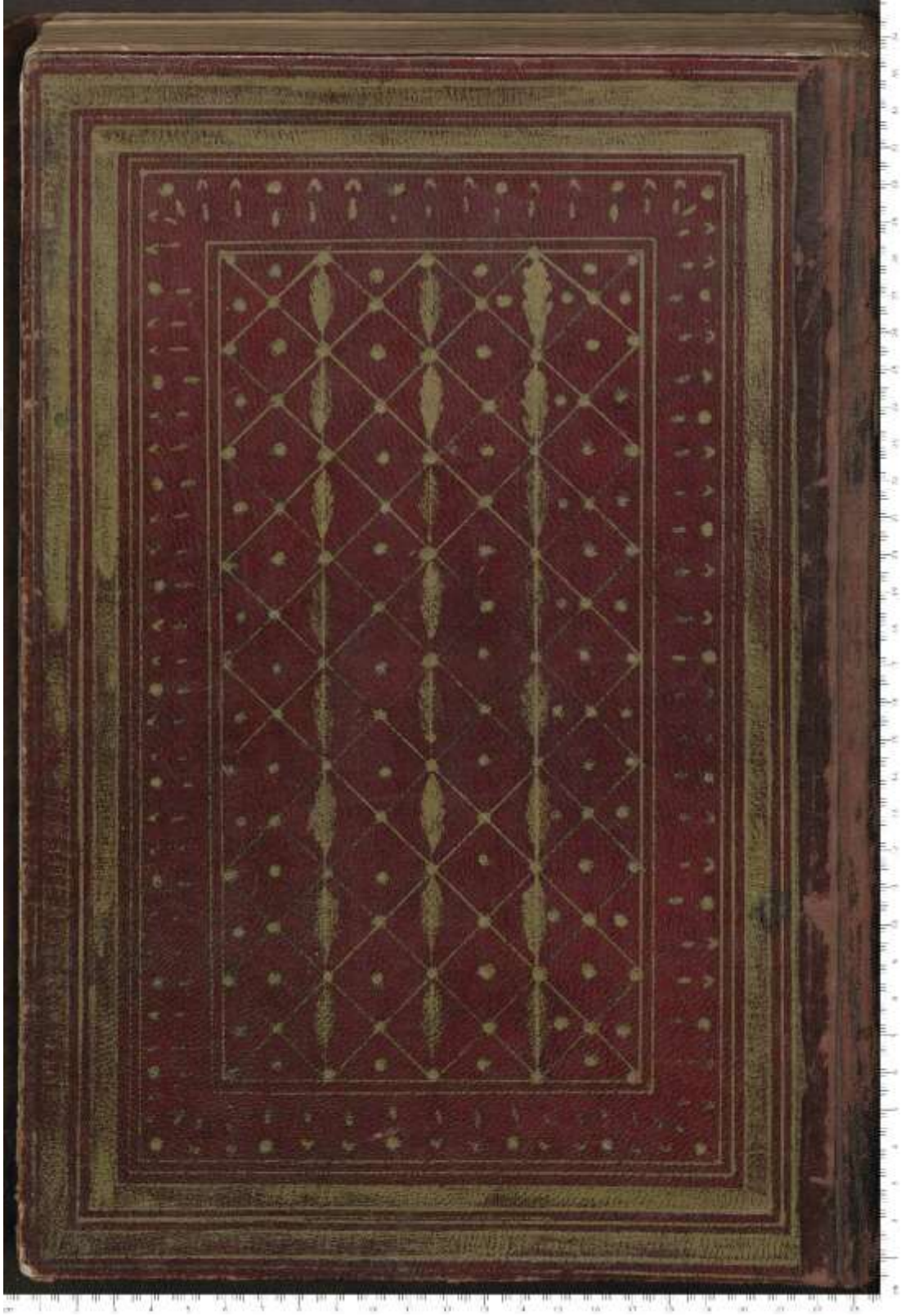
Ölçüleri: 22.5cm x 33.5cm

Cildi: Eserde bordo renk deri kullanılmıştır. İplik ve iki adet cetvel zerbahar tasarımı çevreler. Cetvellerde soğuk baskıyla aynı zencirek basılmıştır. Kafes sistemi geometrik olarak tek çizgilerle oluşturulmuş; ancak yaprak motifleriyle oluşturulan üç adet dikey çizgi kafeslerin ortasından geçmektedir. Diğer kafeslerin ortalarında ve kesişme noktalarında ise fırçayla yapılmış birer nokta bulunmaktadır.

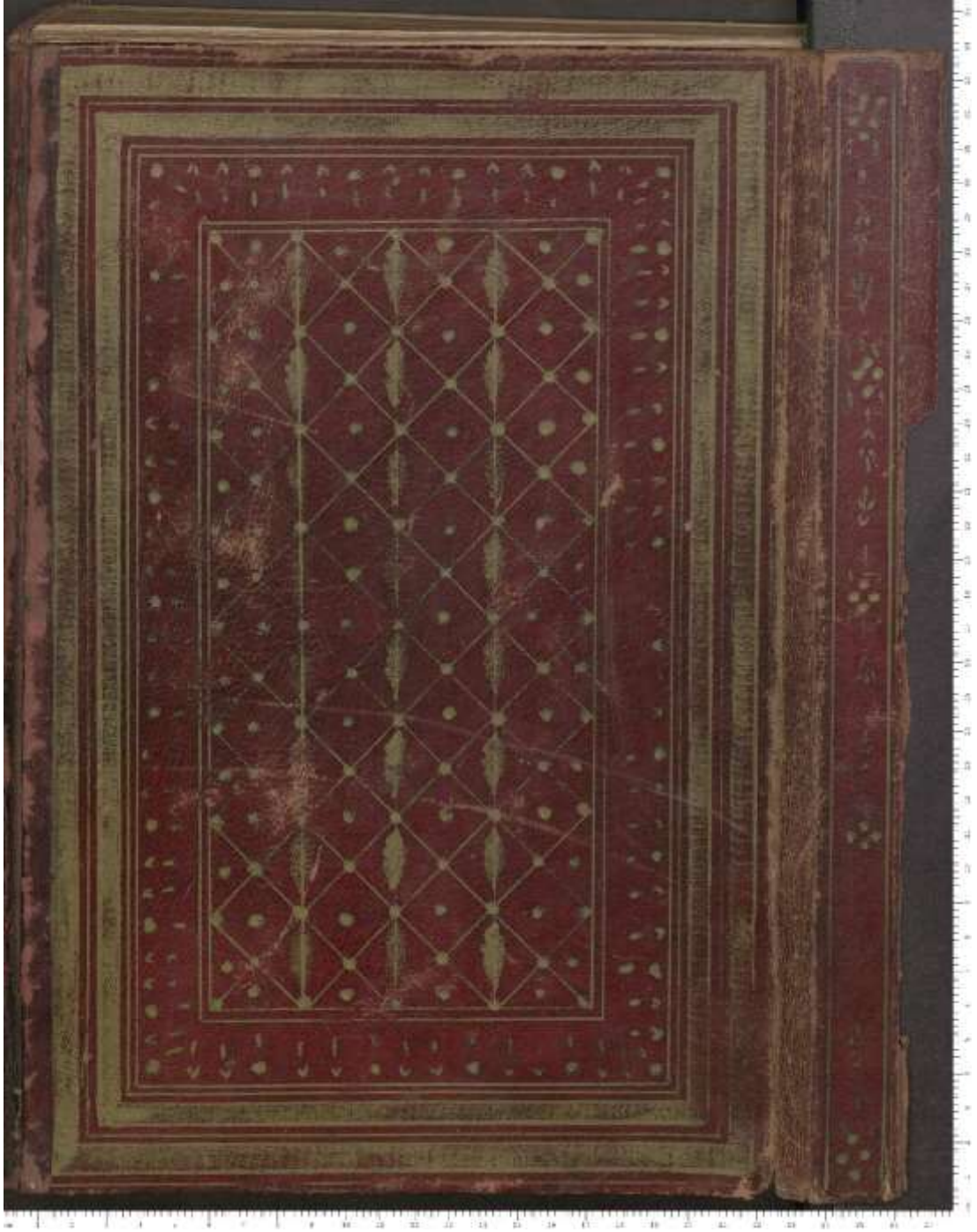
Eserde var olan miklep muhtemelen daha sonradan kopmuştur. Sertabında noktalar tarafından oluşturulan pençler ve minik, çizgisel bitkisel çıkışlı motifler bulunmaktadır.

Çizim 16: Katalog No.16 Üst Kap Çizimi

Resim 4.16.1 : K.16 Üst, dış kap

Resim 4.16.2 : K.16 Alt, dış kap

Katalog No: 17

Envanter No: 1680

Eser Adı: Şifâ-i Şerif Tercümesi

Eserin Konusu:

Eserin Dili:

Yazı Çeşidi:

Tarih: M. 1757-1826

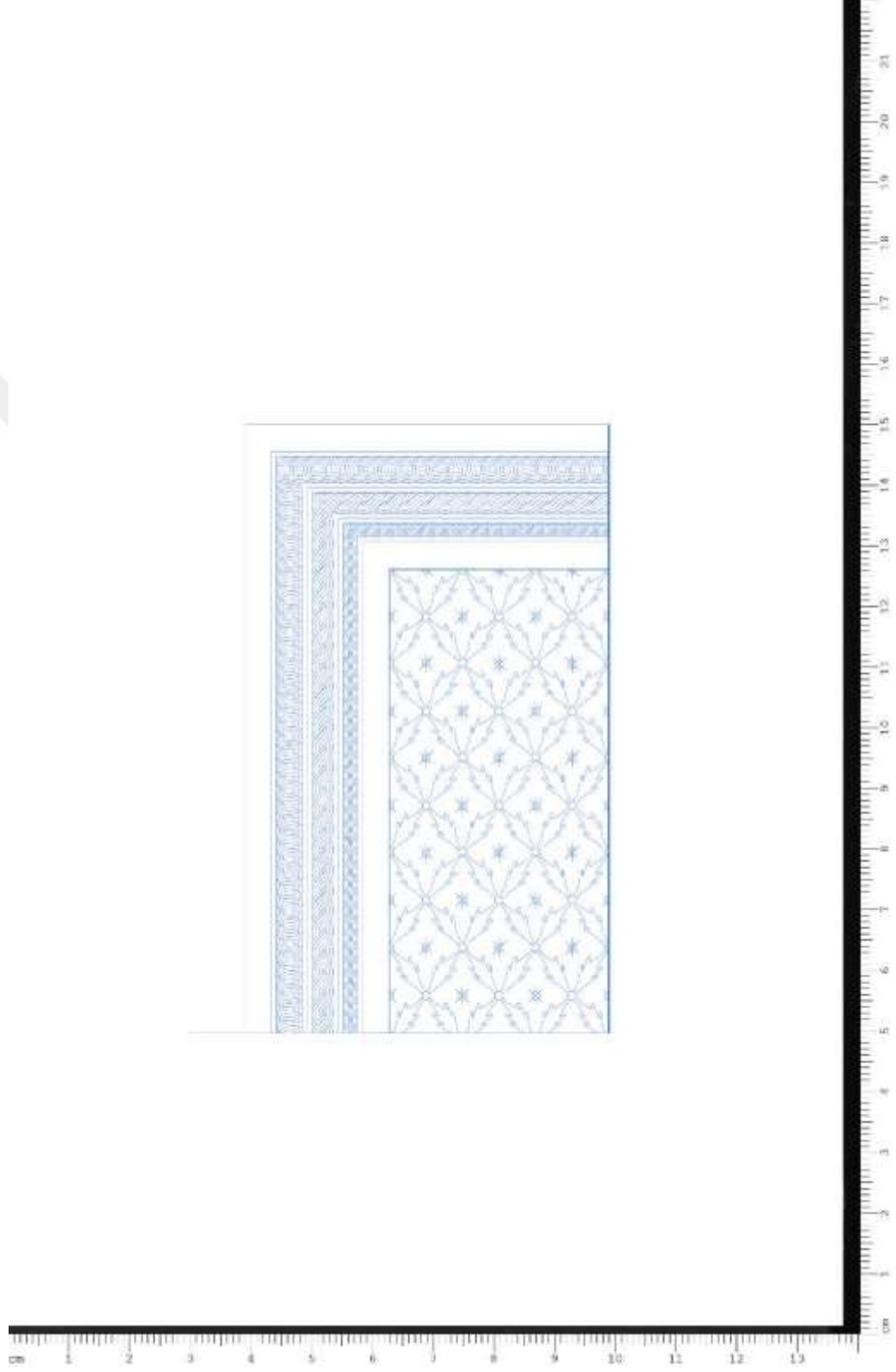
Hattat: Mustafa Rakım

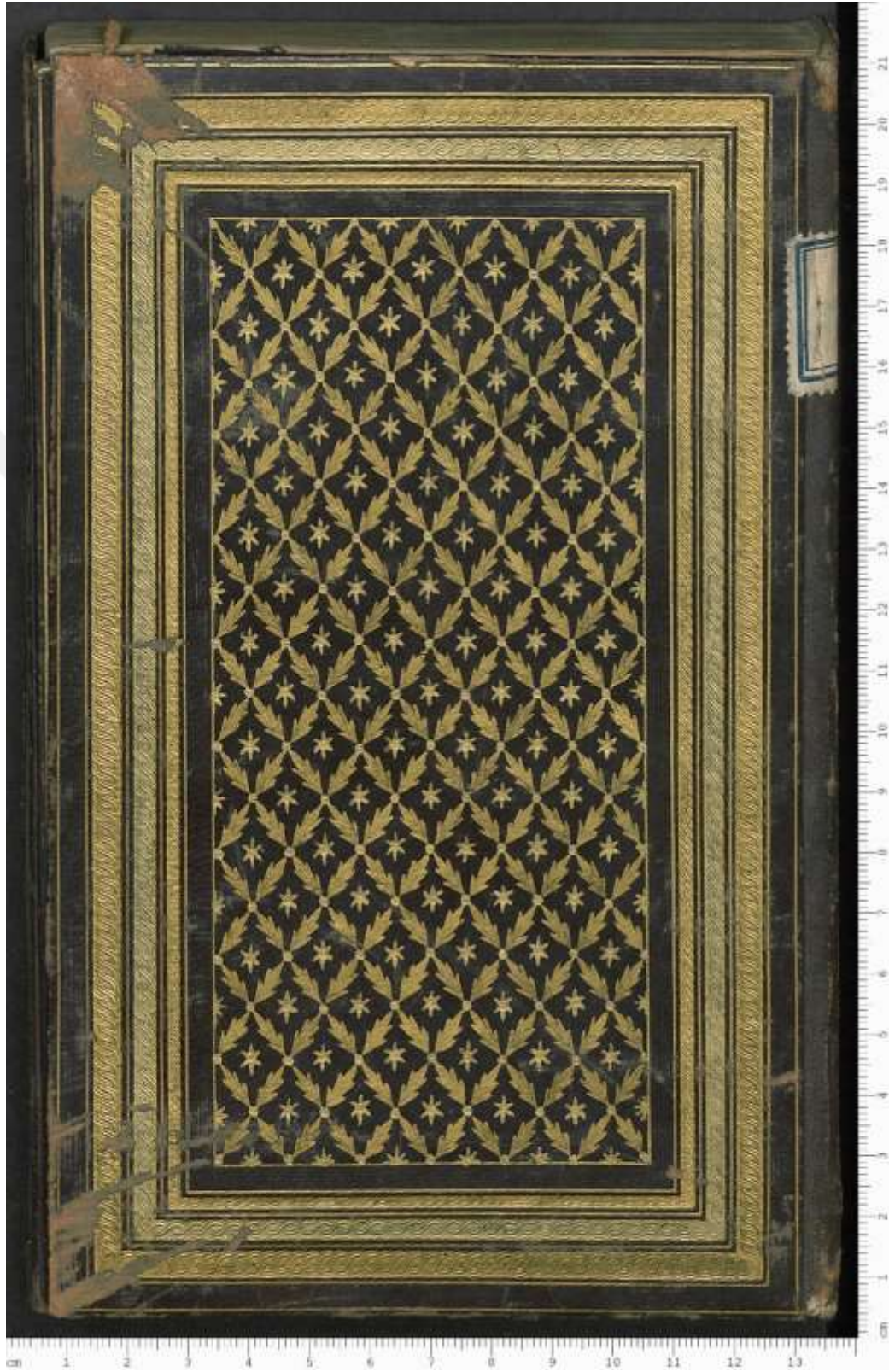
Ölçüleri: 13cm x 20.5cm

Cildi: Eserin derisi koyu kahverengidir. Dışarıdan içe doğru giderek incelen üç adet cetveli bulunmaktadır. Üçünün de üzerine soğuk baskı zencirek basılmıştır. Zerbaharın kafes sistemi iki dilimli yapraklarla oluşturulmuştur. Kafeslerin ortasında da yıldızlar çalışılmıştır.

Eserin miklebinde de aynı desen sistemi devam ettirilmiş, miklebin formuna göre şekillendirilmiştir. Sertapta da arasuyu görünümünde, cetvellerde olan zencirekten altın üzerine soğuk baskıyla basılmıştır.

Çizim 17: Katalog No.17 Üst Kap Çizimi

Resim 4.17.1 : K.17 Üst, dış kap

Resim 4.17.2 : K.17 Alt, dış kap, sertap, mıklep

Katalog No: 18

Envanter No: 1908

Eser Adı: Nefehâtü'l-Üns

Eserin Konusu:

Eserin Dili: Farsça

Yazı Çeşidi:

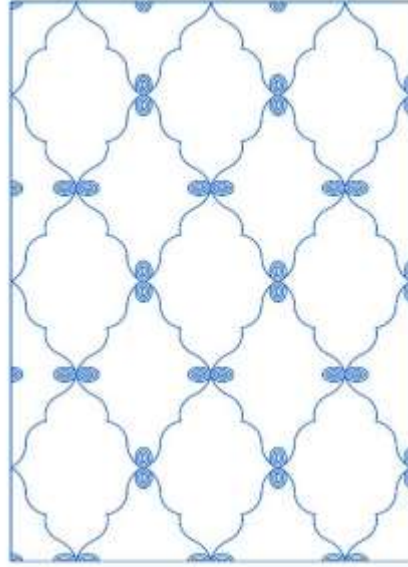
Tarih: H.1038 M.1628-1629

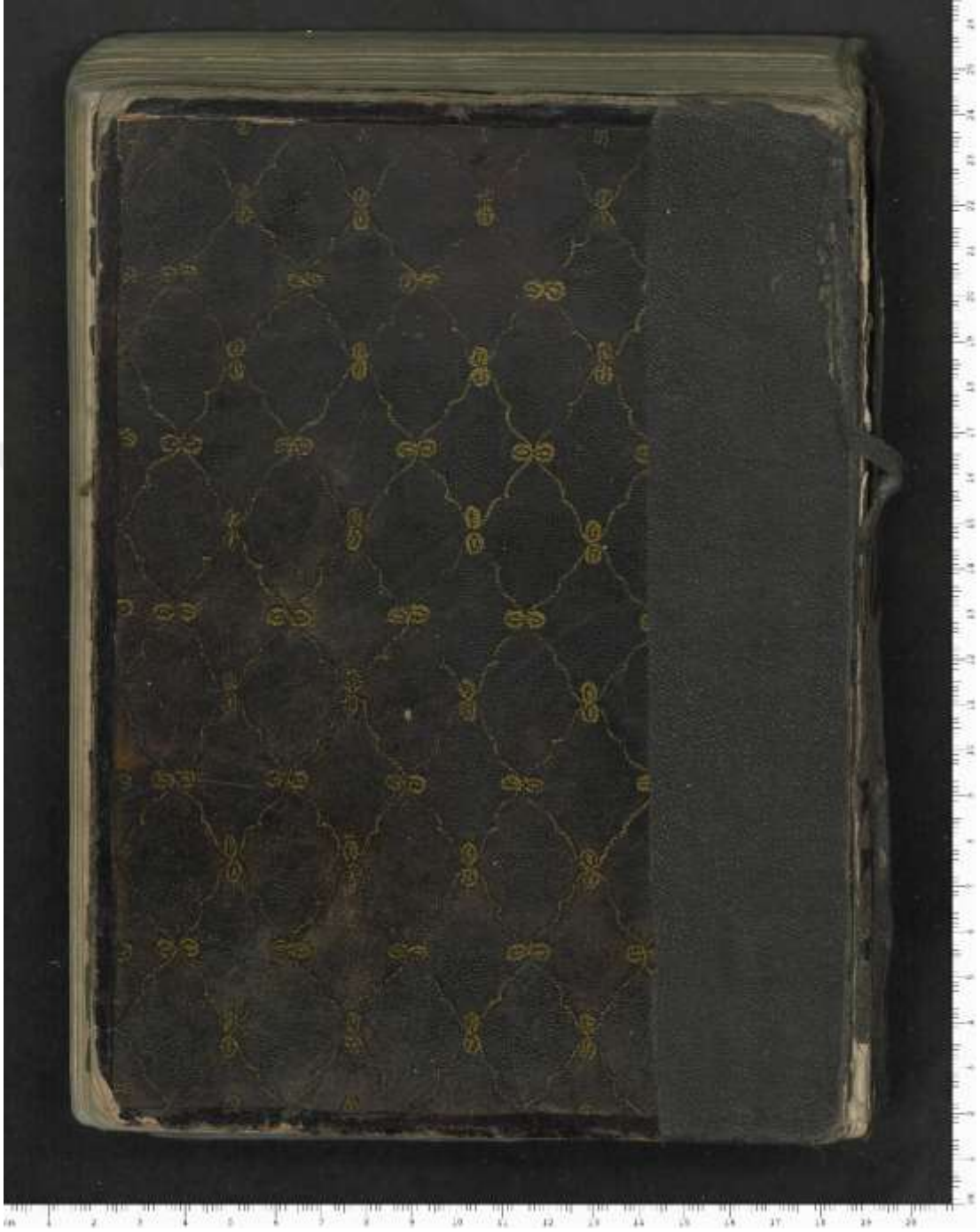
Hattat: Baki Mehmed Bin Hafız Nuri Bin Hafız

Ölçüleri: 17.5 x 23cm

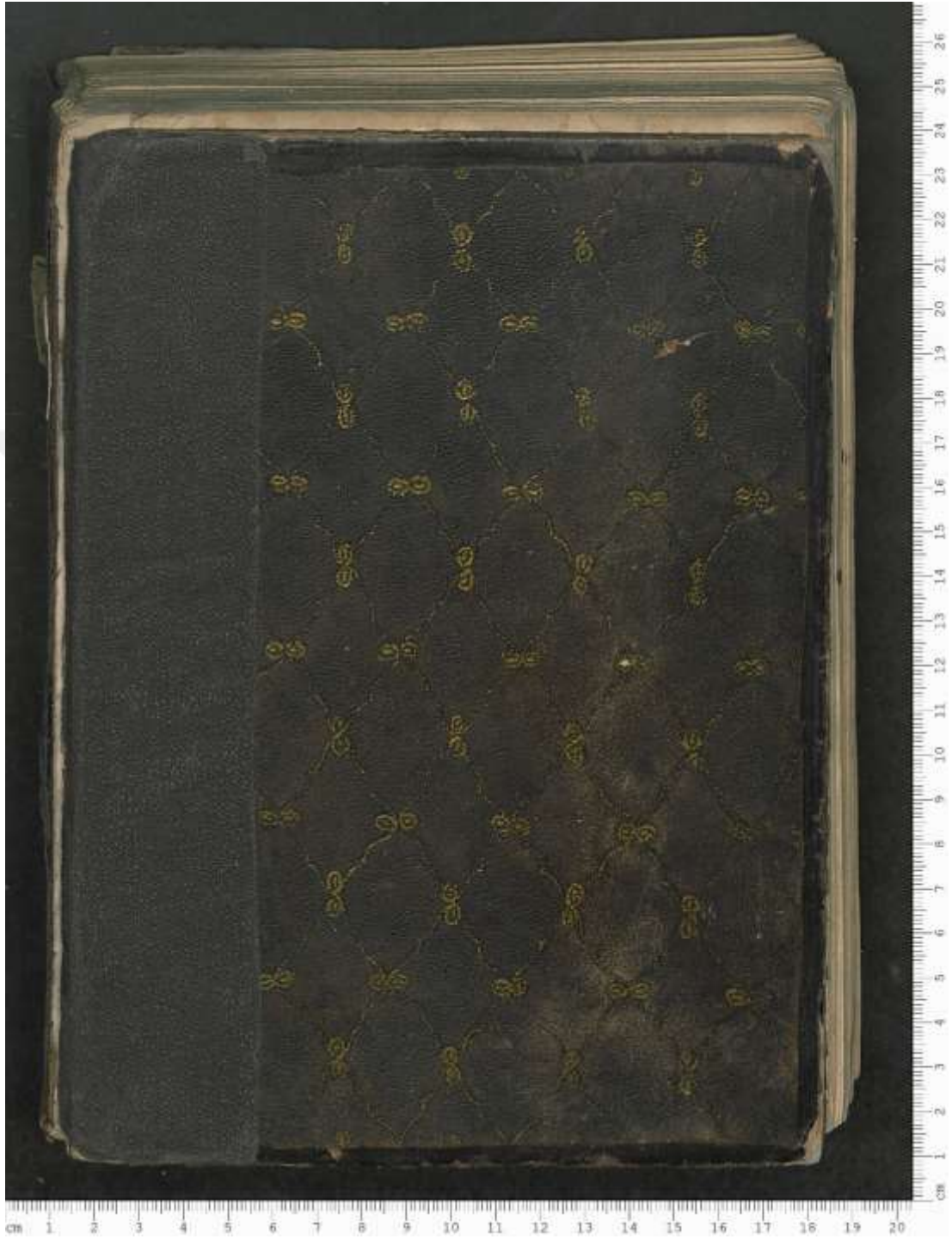
Cildi: Eserde siyah deri kullanılmıştır. Alışlageldik zerbahar formlarından biraz farklıdır. Dendanlı çizgilerle oluşturulan kafes formu birbirine tutturulmuş veya düğümlenmiş gibidir. Cildin sırt kısmında (sonradan eklendiği düşünülen) siyah deri yapıştırılmıştır. Eserde miklep bulunmamaktadır.

Çizim 18: Katalog No.18 Üst Kap Çizimi

Resim 4.18.1 : K.18 Üst, dış kap

Resim 4.18.2 : K.18 Alt, dış kap

Katalog No: 19

Envanter No: 3907

Eser Adı: Sûre-i Fâtîha- Bakara

Eserin Konusu: Kur'ân-ı Kerim

Eserin Dili: Arapça

Yazı Çeşidi:

Tarih: M. 1436-1520

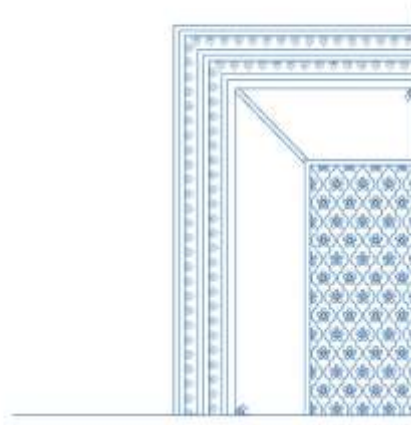
Hattat: Şeyh Hamdullah

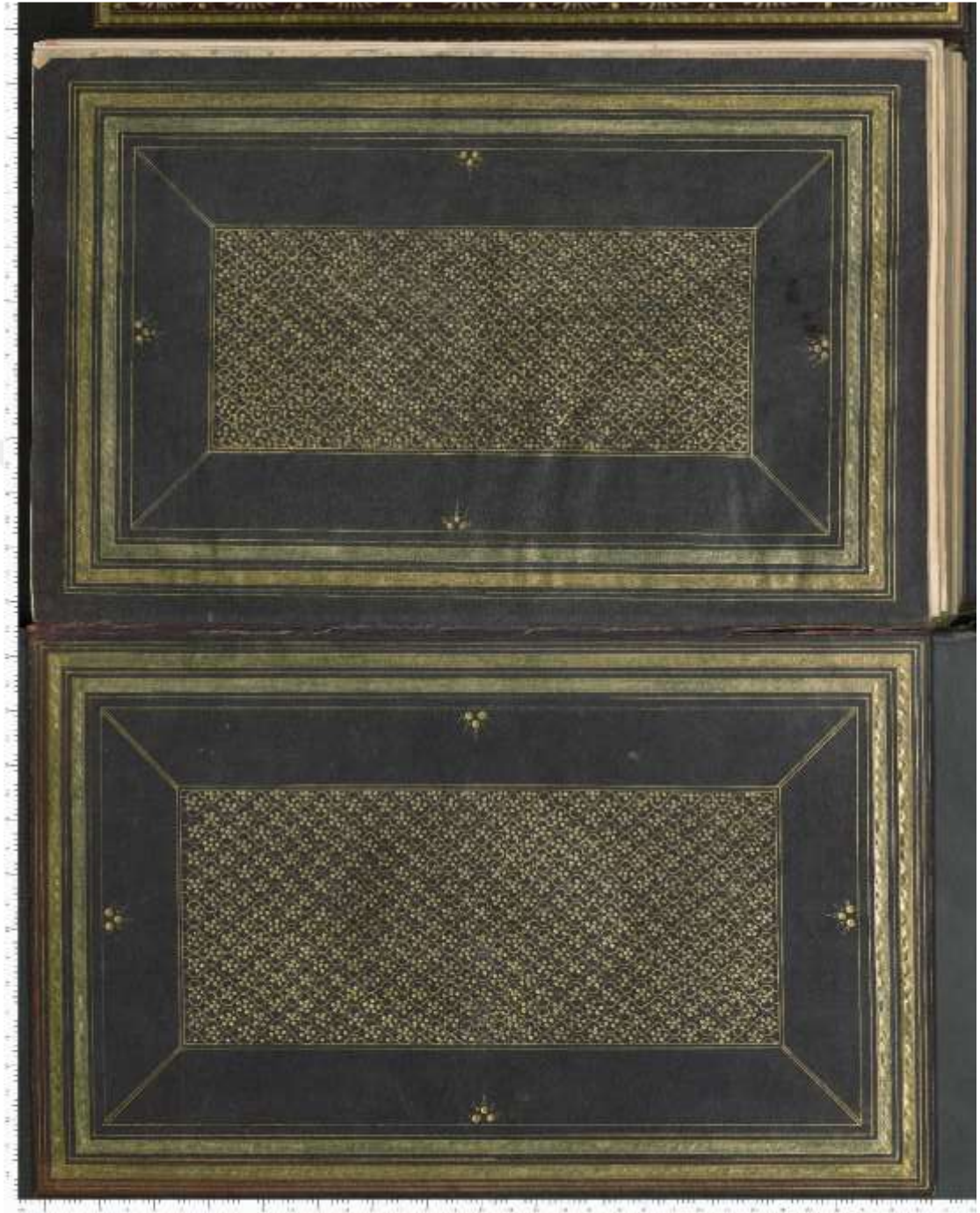
Ölçüleri: 21cm x 33cm

Cildi: Eserin sadece iç kapakları zerbahar tezyinatlıdır. Koyu kahverengi deriden yapılmıştır. İplik ve iç kapaklarda bulunan iki adet cetvellerin birinde yeşil altın kullanılmıştır. İkisinde de aynı palmet ve çizgilerden oluşan desen soğuk baskıyla basılmıştır. Cetveller ile zerbaharın bulunduğu bölüm arasında tığlar yer almaktadır. Zerbaharın kafes sistemi dendanlı çizgilerle oluşturulmuş ve içlerine beş nokta basılarak penç yerleştirilmiştir.

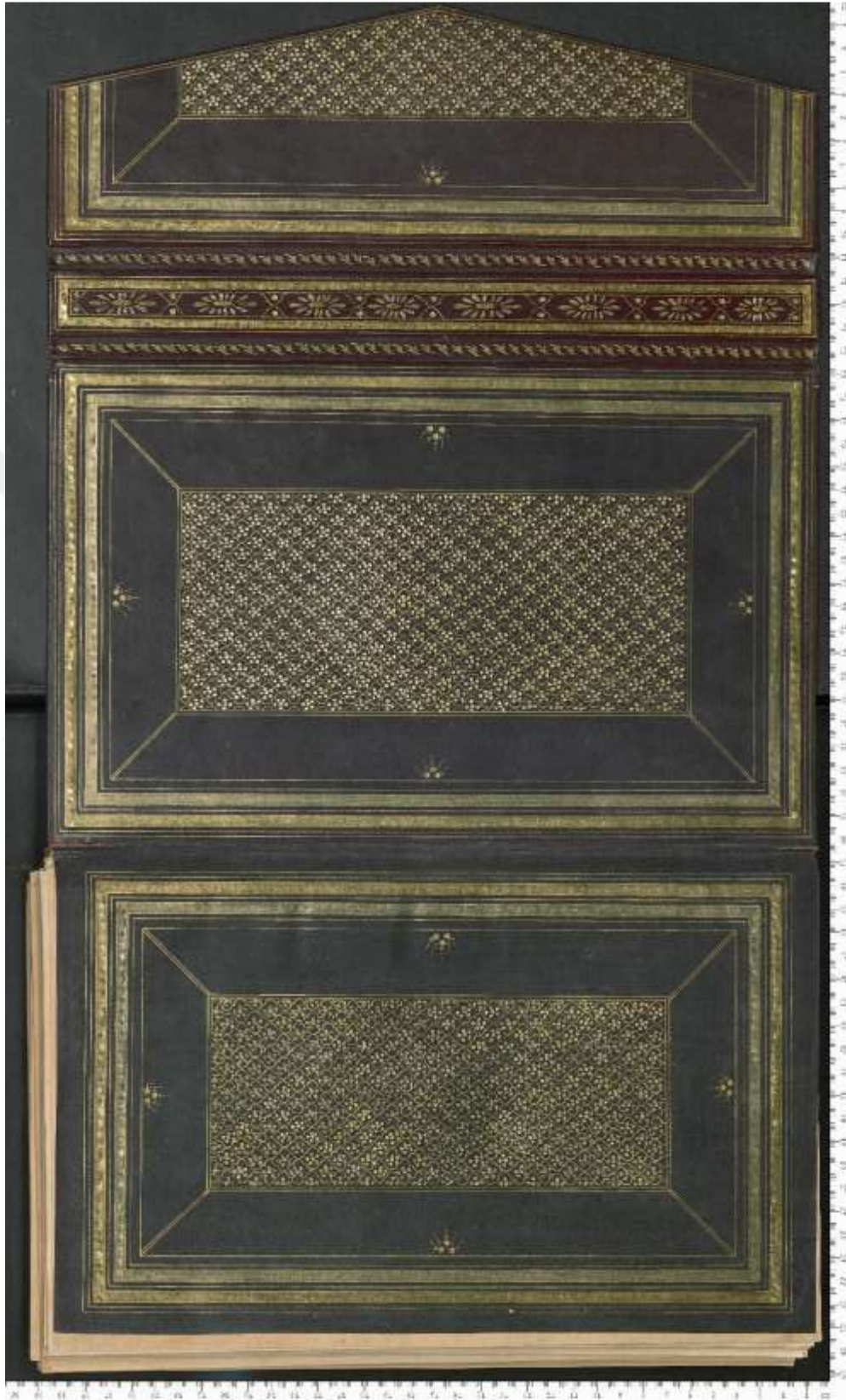
Miklepte de desen, miklebin formuna göre düzenlenerek devam ettirilmiştir. Sertapta cetvel kullanılmış, kitabe formunda paftalama yapılmış ve içlerine fırça ile penç motifleri çalışılmıştır.

Çizim 19: Katalog No.19 Üst Kap İçi Çizimi

Resim 4.19.1 : K.19 Üst, iç kap

Resim 4.19.2 : K.19 Üst, iç kap, sertap, miklep

Katalog No: 20

Envanter No: 3950

Eser Adı:

Eserin Konusu:

Eserin Dili:

Yazı Çeşidi:

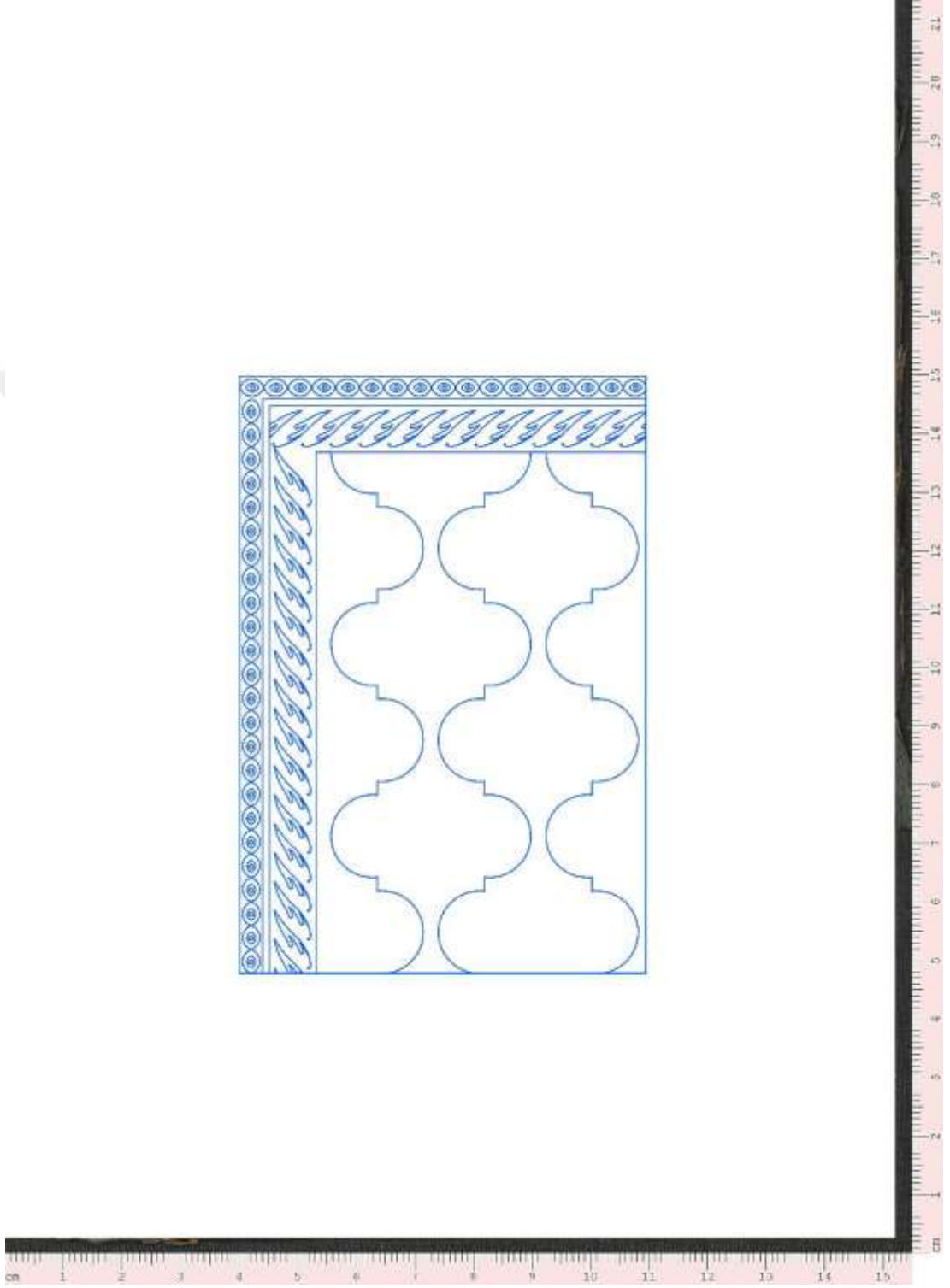
Tarih:

Hattat:

Ölçüleri: 14cm x 21cm

Cildi: Kayıtlarda sadece cilt olarak yer almaktadır. Teknik açıdan incelendiğinde lake olduğu anlaşılmaktadır. Kafes formunda paftalamalar yapıldığı göz önünde bulundurularak zerbahar kataloğuna dahil edilmiştir. Birbirinden bağımsız, dilimli yaprak motifleri kullanılarak bir kenarsuyu ve kenarsuyundan hemen sonra altınla kafes sistemi oluşturulmuş ve içlerine yazma olarak renkli stilize çiçekler yapılmıştır. Kafeslerin aralarında oluşan paftalarda kiremit, açık ve koyu sarı zemin renkleri kullanılmıştır.

Çizim 20: Katalog No.20 Üst Kap Çizimi

Resim 4.20.1 : K.20 Tek parça cilt

Katalog No: 21

Envanter No: 4070

Eser Adı: Şifa-i Şerif

Eserin Konusu:

Eserin Dili:

Yazı Çeşidi:

Tarih: H.1280 M.1864-65

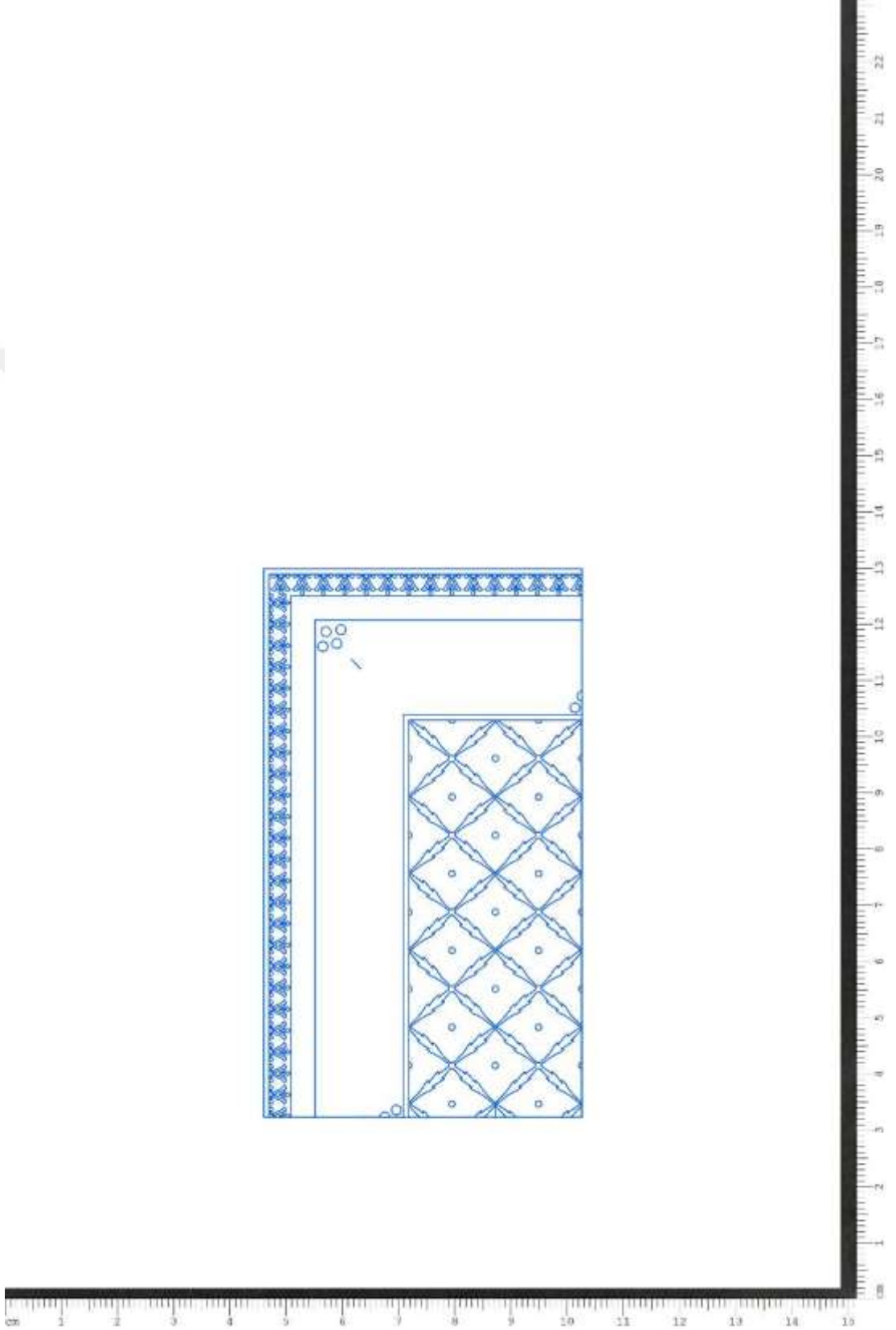
Hattat: Ahmet Muhtar

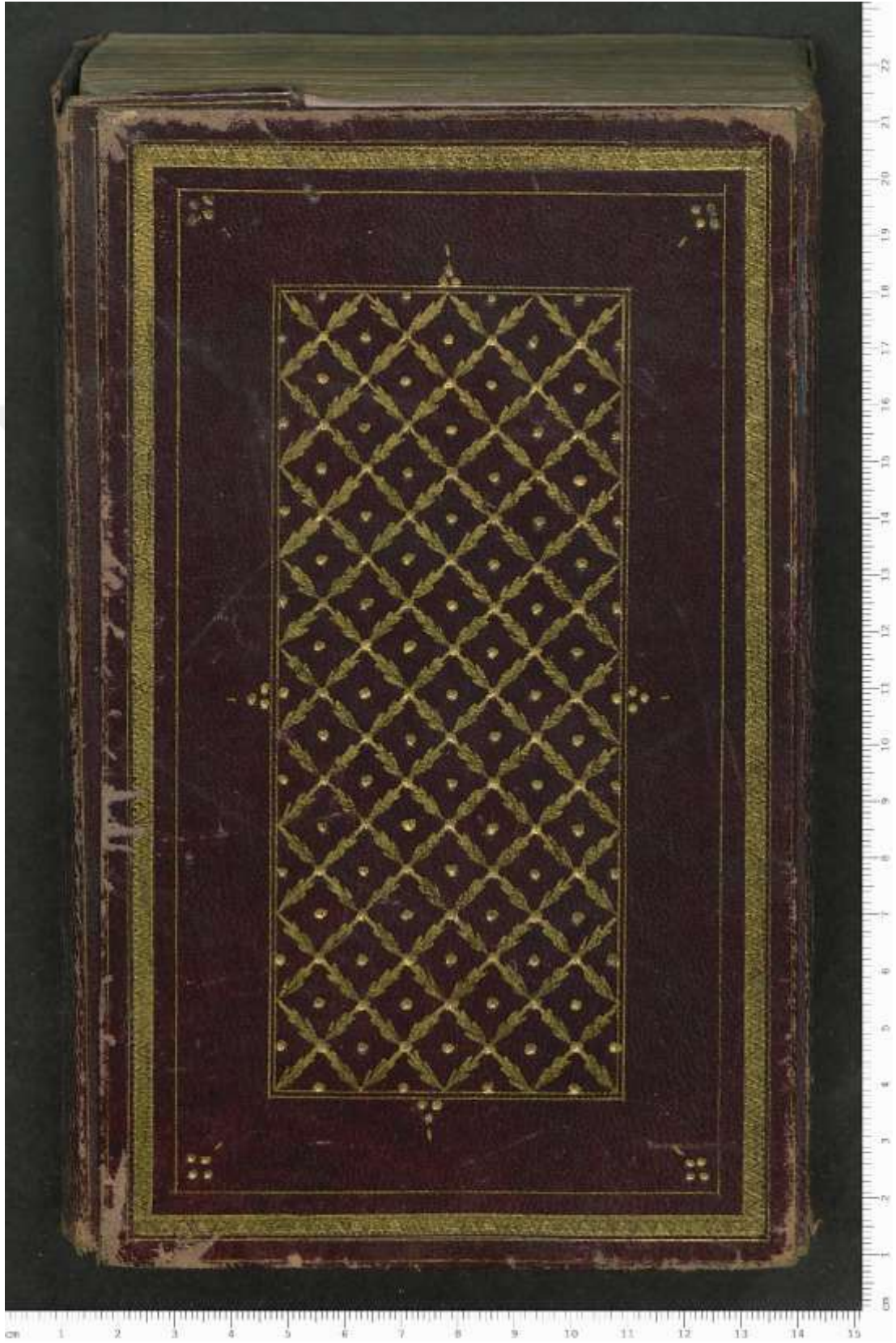
Ölçüleri: 12cm x 20cm

Cildi: Eserde bordo renk deri kullanılmıştır. İplik, cetvel ve köşelerde tığlar bulunmaktadır. Cetvele soğuk baskı tekniği ile desen basılmıştır. İki dilimli yapraklarla kafes sistemi oluşturulmuş, kafes içlerine de tek noktalar yerleştirilmiştir.

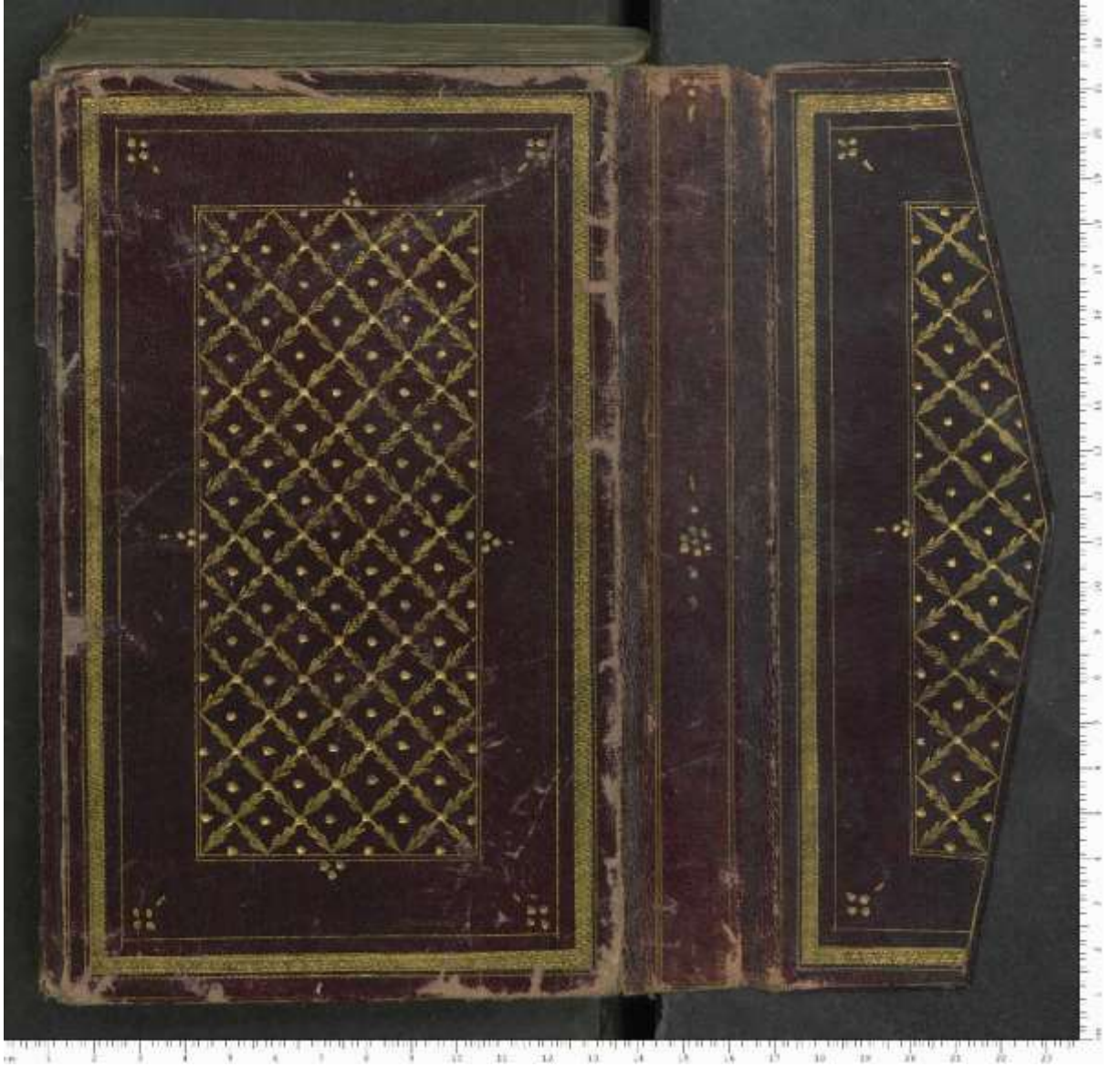
Eser mikleplidir. Desen miklebe uyarlanarak aynen devam ettirilmiştir. Eserin sertabında sadece noktalarla oluşturulmuş penç motifi bulunmaktadır.

Çizim 21: Katalog No.21 Üst Kap Çizimi

Resim 4.21.1 : K.21 Üst, dış kap

Resim 4.21.2 : K.21 Alt, dış kap, sertap, miklep

Katalog No: 22

Envanter No: 4085

Eser Adı: Kur'ân-ı Kerim

Eserin Konusu:

Eserin Dili:

Yazı Çeşidi:

Tarih: H.1266 M.1849-50

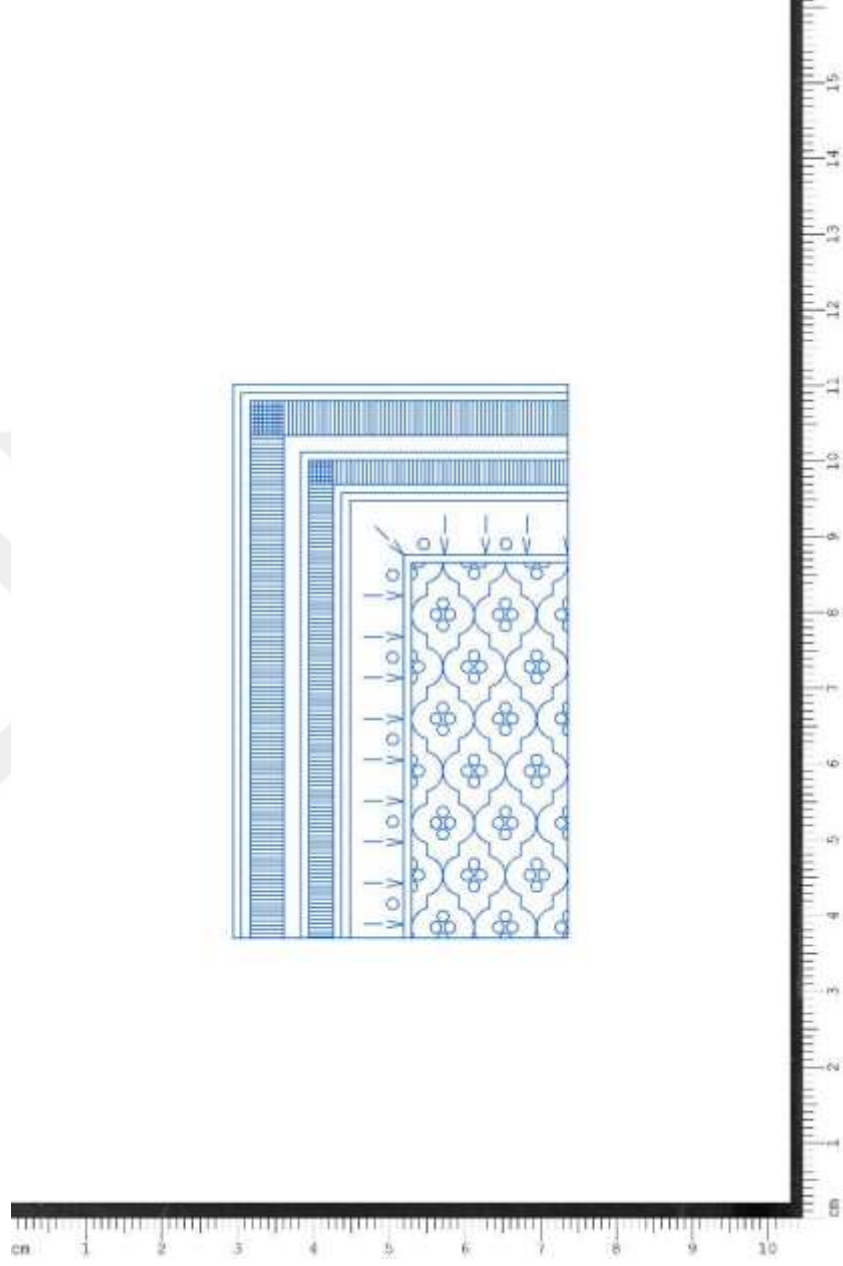
Hattat: Ahmet Refik

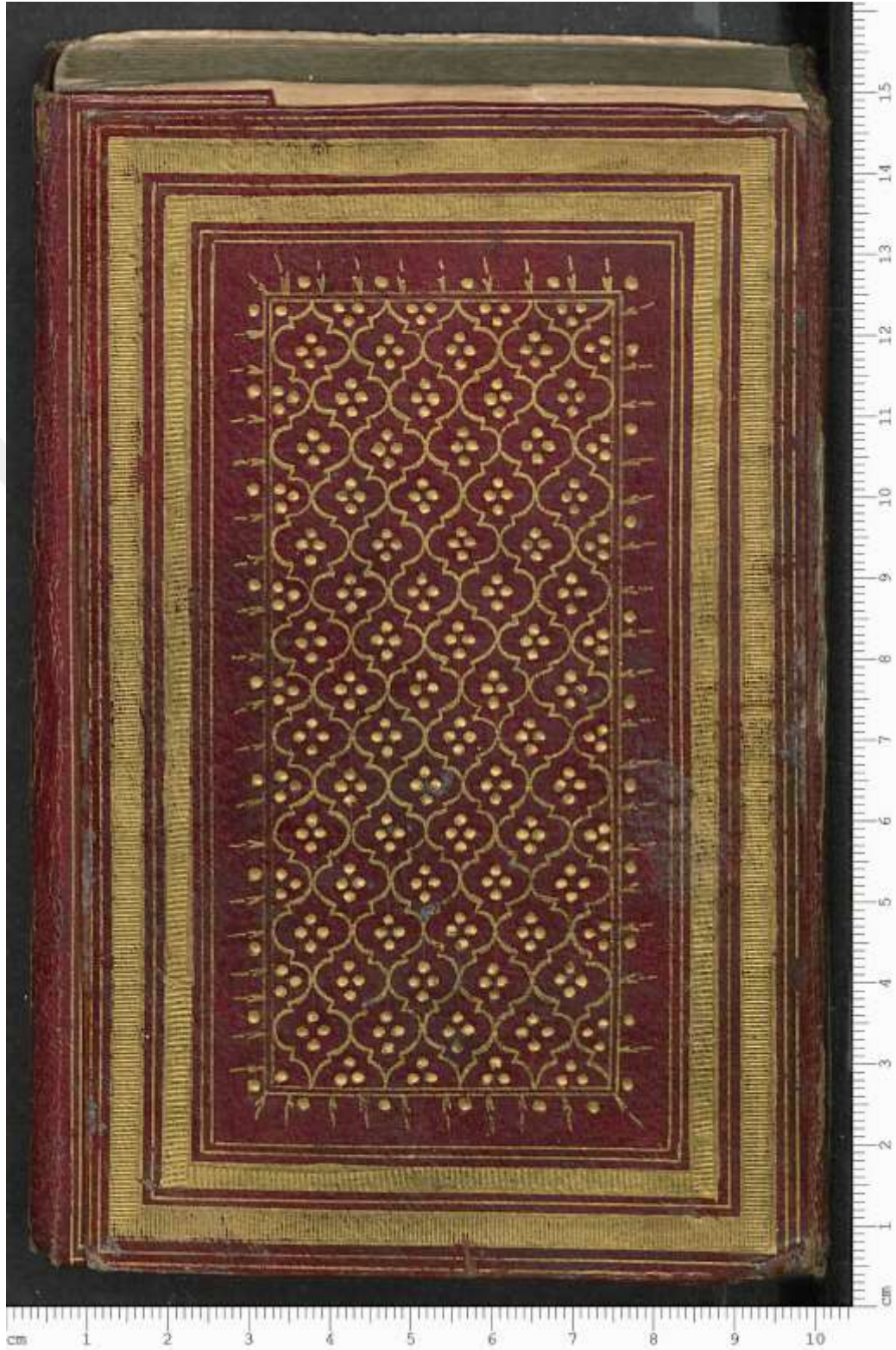
Ölçüleri: 9cm x 14cm

Cildi: Eserde kırmızı renk deri kullanılmıştır. İplik ve cetveller bulunmaktadır. Cetvele soğuk baskı tekniği ile çizgiler basılmıştır. İki adet cetveli vardır. Dendanlı çizgiler ile kafes sistemi oluşturulmuş, kafeslerin içine de fırça ile dörder adet nokta konulmuştur. Zerbaharın bulunduğu bölümün etrafına tığlar yapılmıştır.

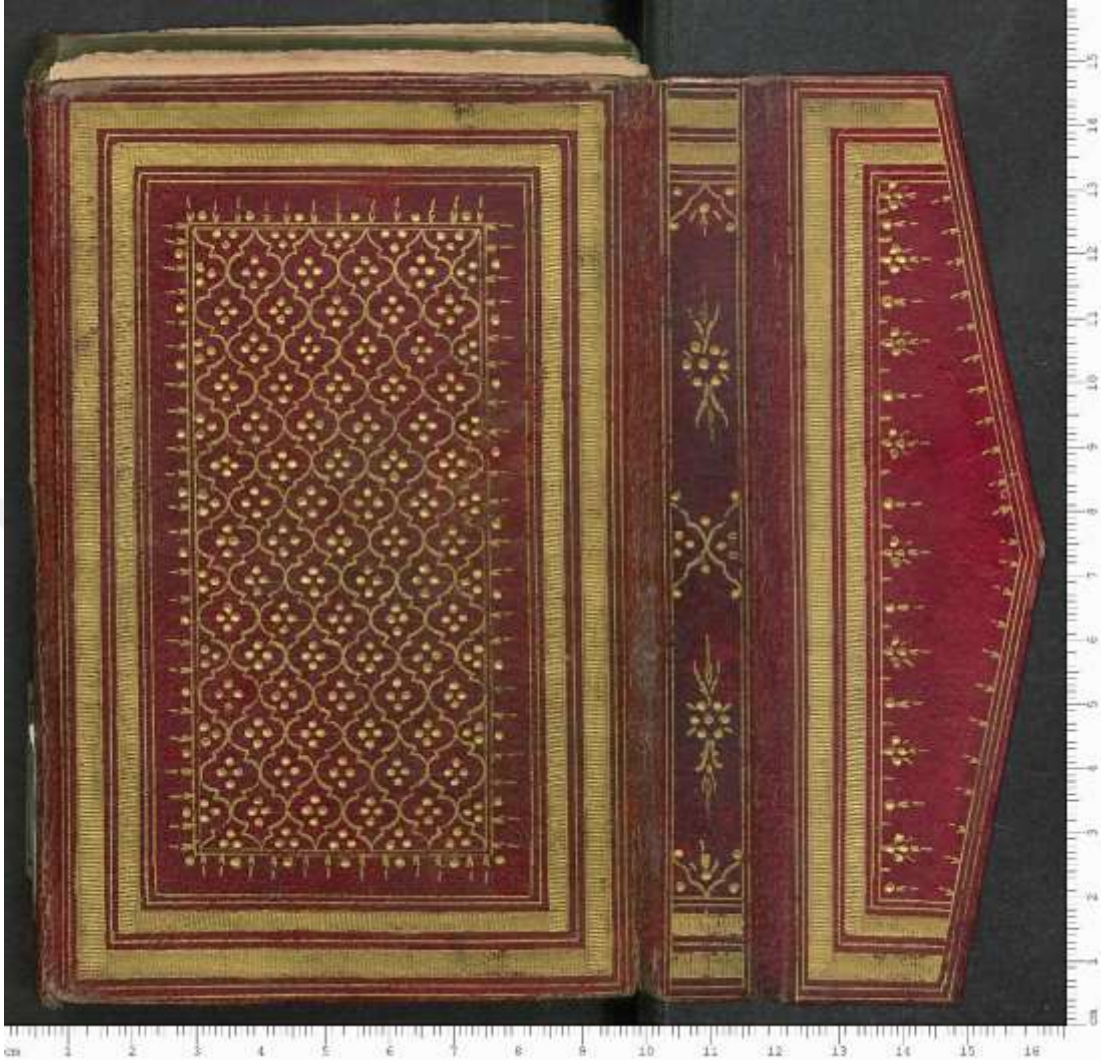
Eser mikleplidir. Miklepte sadece cetveller birebir uygulanmıştır, zerbahar devam ettirilmemiştir. Tığlar yapılmıştır. Eserin sertabında kitabe şeklinde paftalamalar yapılmış ve içlerine fırça ile tığ ve noktalardan penç yerleştirilmiştir.

Çizim 22: Katalog No.22 Üst Kap Çizimi

Resim 4.22.1 : K.22 Üst, dış kap

Resim 4.22.2 : K.22 Alt, dış kap, sertap, miklep

Katalog No: 23

Envanter No: 4310

Eser Adı: Kur'ân-ı Kerim

Eserin Konusu:

Eserin Dili: Arapça

Yazı Çeşidi:

Tarih: H.1261 M.1845-46

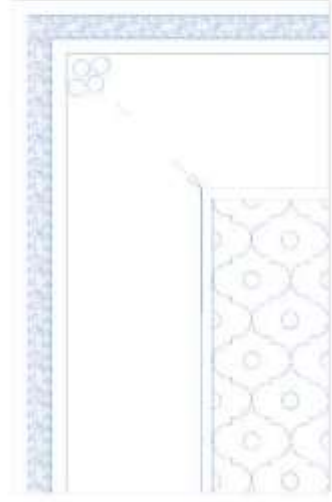
Hattat: Hüseyin el-Reşid Bin Derviş Mehmed

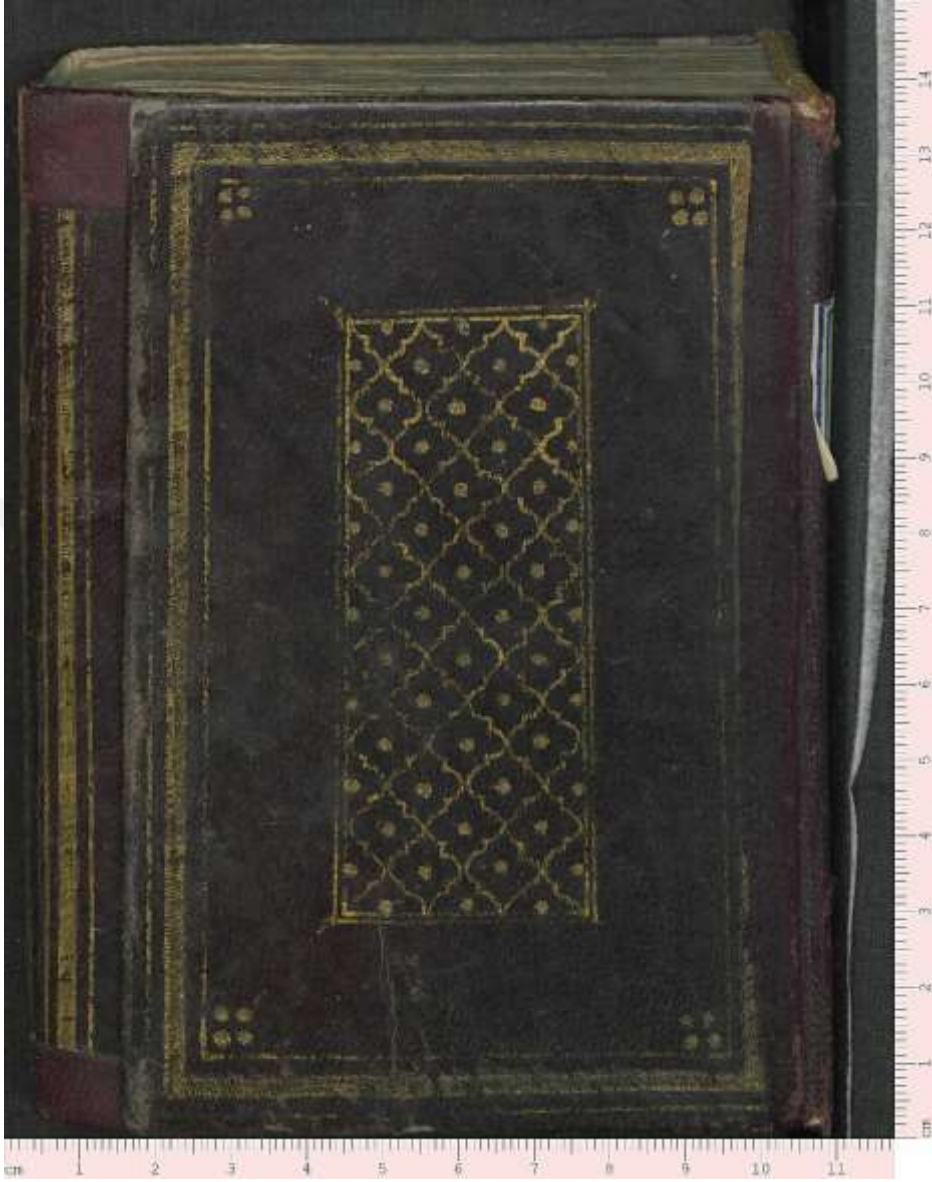
Ölçüleri: 9.5cm x 13.5cm

Cildi: Bu katalogdaki en yıpranmış eserlerden biridir. Koyu kahverengi yapılan cilt muhtemelen yıprandığı için daha sonra sırt kısmı bordo renkli deri ile sağlamlaştırılarak elden geçirilmiştir. Eserde bir adet cetvel bulunmaktadır. Sağlamlaştırma yapılan deri nedeniyle cetvelin bir kısmı görünmemektedir. Cetvele soğuk baskı tekniği ile zencirek basılmıştır. Cetvelin içinde, köşelerden merkeze doğru tığlar çalışılmıştır. Zerbahar merkezde olup dikdörtgen bir alan içindedir.

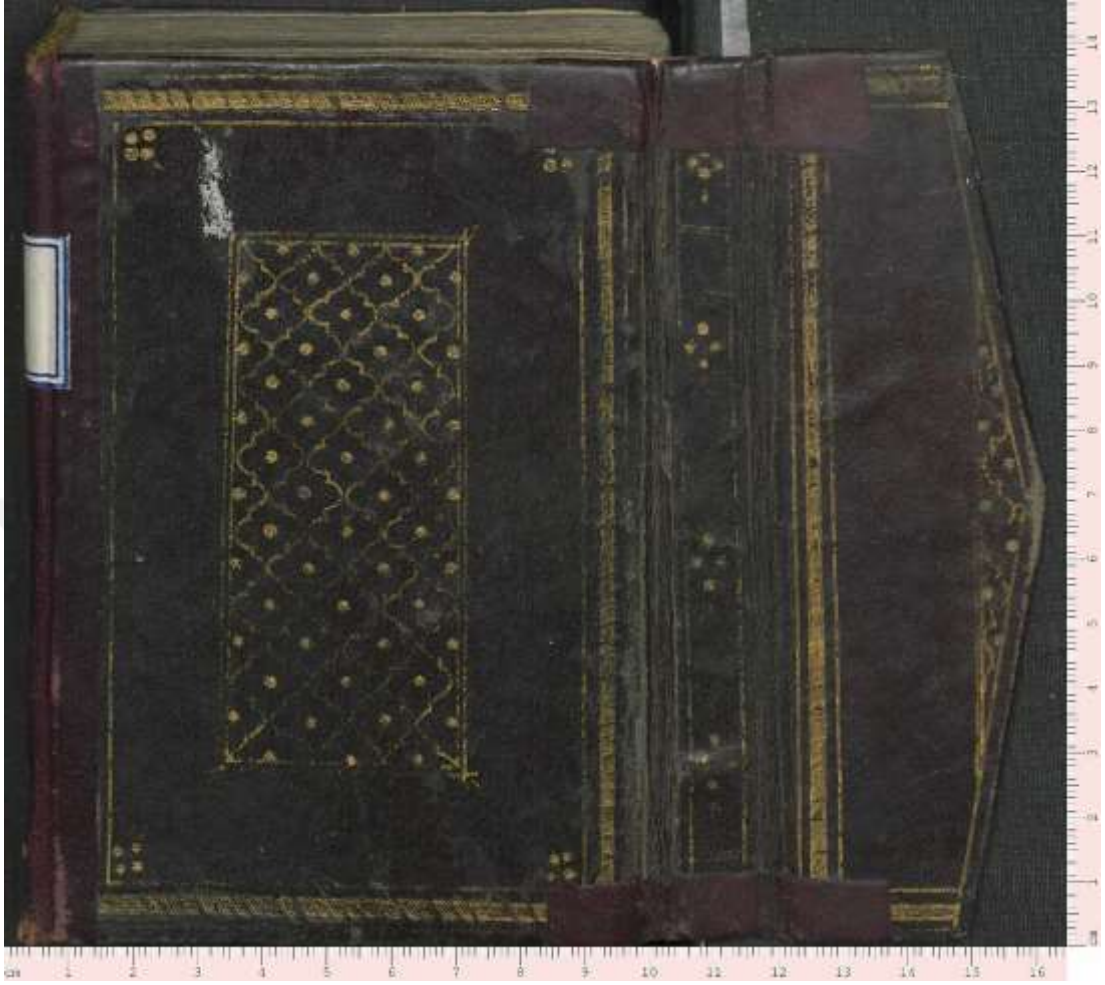
Miklepte de desen aynı şekilde devam ettirilmiş ancak miklebe göre uyarlanmamış, desen sığmadığı noktadan aniden kesilmiştir. Sertapta sadece dörder noktadan oluşturulmuş pençler yerleştirilmiştir.

Çizim 23: Katalog No.23 Üst Kap Çizimi

Resim 4.23.1 : K.23 Üst, dış kap

Resim 4.23.2 : K.23 Alt, dış kap

Katalog No: 24

Envanter No: 4565

Eser Adı:

Eserin Konusu:

Eserin Dili:

Yazı Çeşidi:

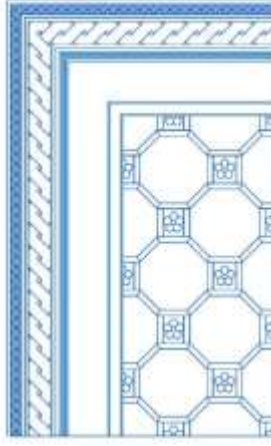
Tarih:

Hattat:

Ölçüleri: 15cm x 25cm

Cildi: Eser kayıtlarda sadece cilt olarak bulunmaktadır. Teknik açıdan lake bir cilt olup kafes sistemi kullanılmıştır. Amatör bir elden çıkmış gibi görünmektedir. Kenarsuyu olarak kapağı çevreleyen zencirek varak altın kullanılarak yapılmıştır. Zencireğin hemen dışında siyah bir cetvel vardır; ondan sonra da zerbahara gelinceye kadar bir boşluk bırakılmıştır. Geometrik çizgilerle yapılan kafes formu genel zerbahar paftalamalarına hiç benzememektedir. Sekizgenden oluşan her bir kafes paftasının birleşim yerlerinde de kareler oluşmuştur. Hem sekizgenlerin hem de karelerin içinde üsluplaştırılmış çiçek motifleri bulunmaktadır. Arka kapağındaki cetvel ve zencirek aynı olmasına rağmen kafes sistemi burada farklı yapılmıştır. Yine sekiz kenardan oluşan bir kafes formu tasarlanmış olmasına rağmen sekiz kenarın her biri birbirinden farklı uzunluklardadır. Buradaki sekizgenlerin içinde ise stilize edilmiş laleler vardır. Sekizgenlerin birleşim yerlerinde oluşan karelerin içinde sadece üç nokta yapılmıştır.

Çizim 24: Katalog No.24 Üst Kap Çizimi

Resim 4.24.1 : K.24 Sadece tek parça cilt

Katalog No: 25

Envanter No: 4572

Eser Adı:

Eserin Konusu:

Eserin Dili:

Yazı Çeşidi:

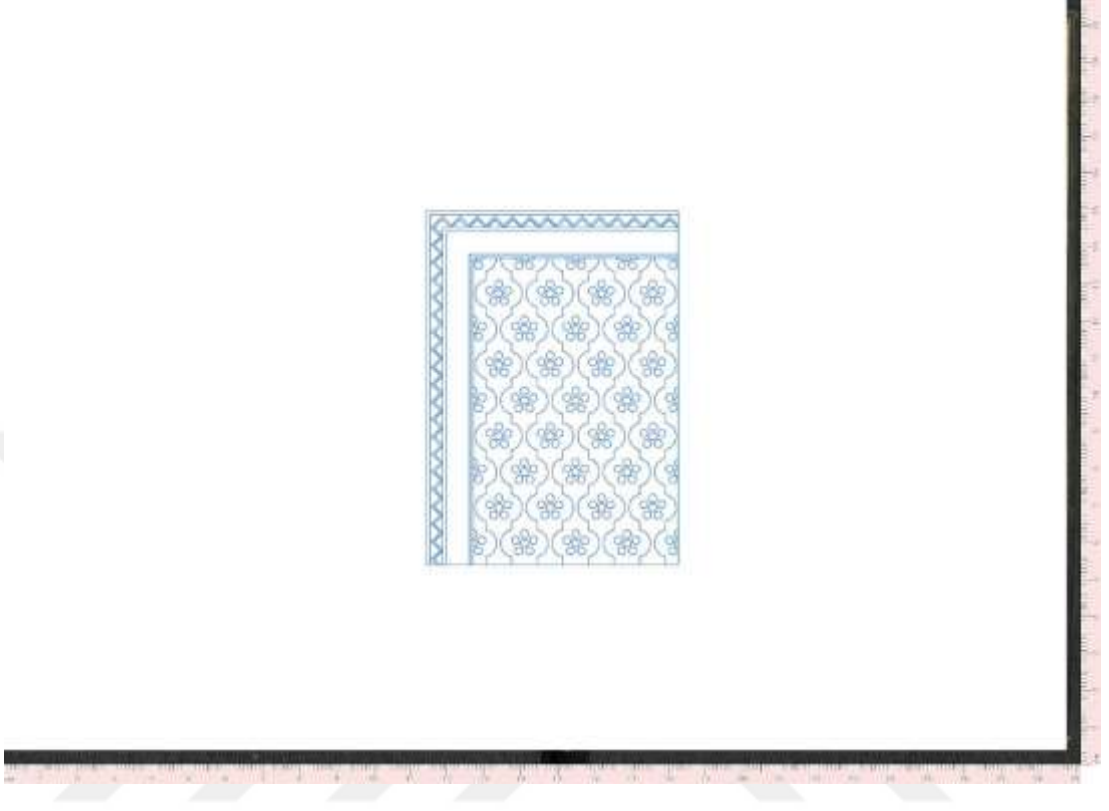
Tarih:

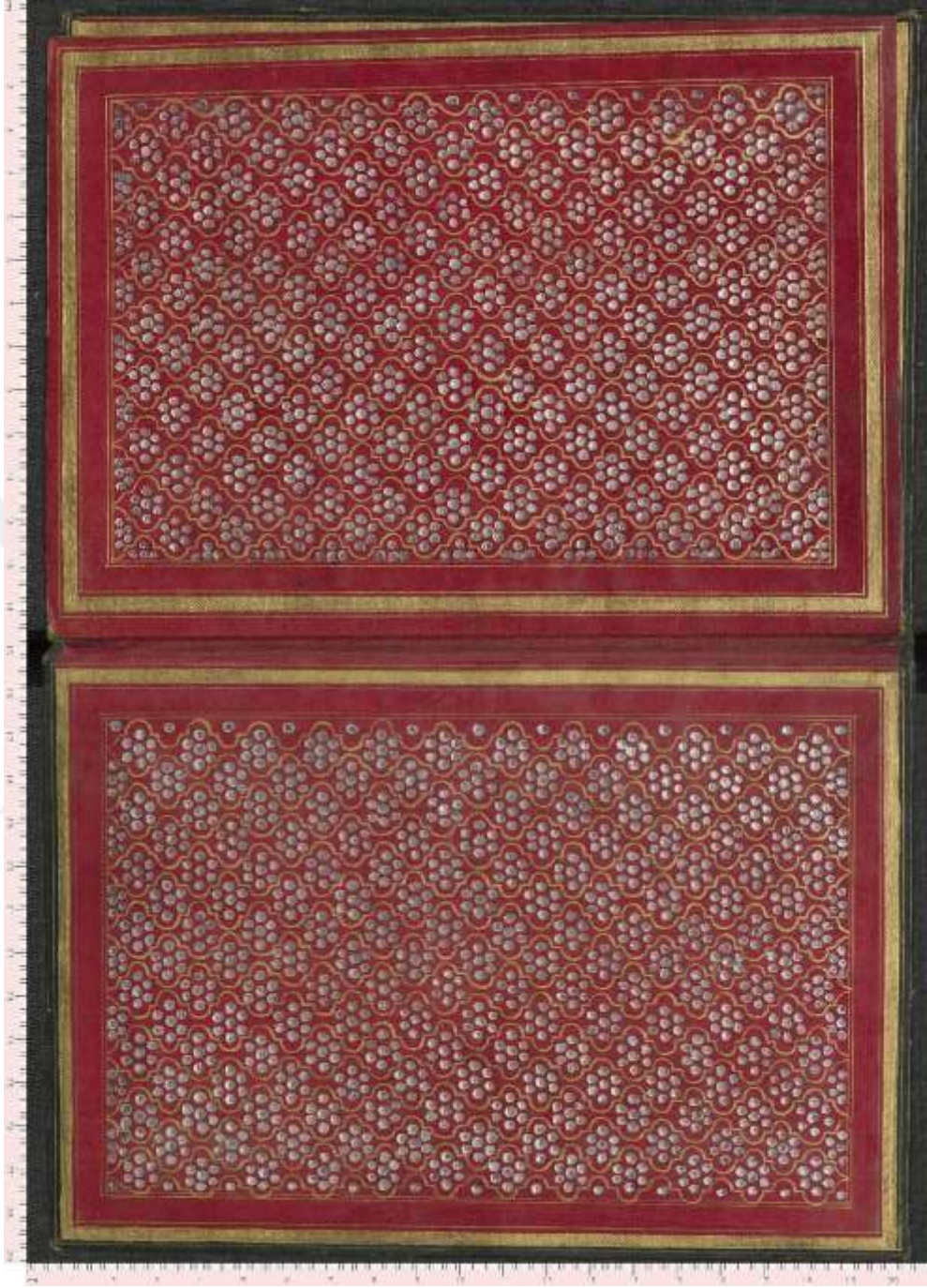
Hattat:

Ölçüleri: 15cm x 20cm

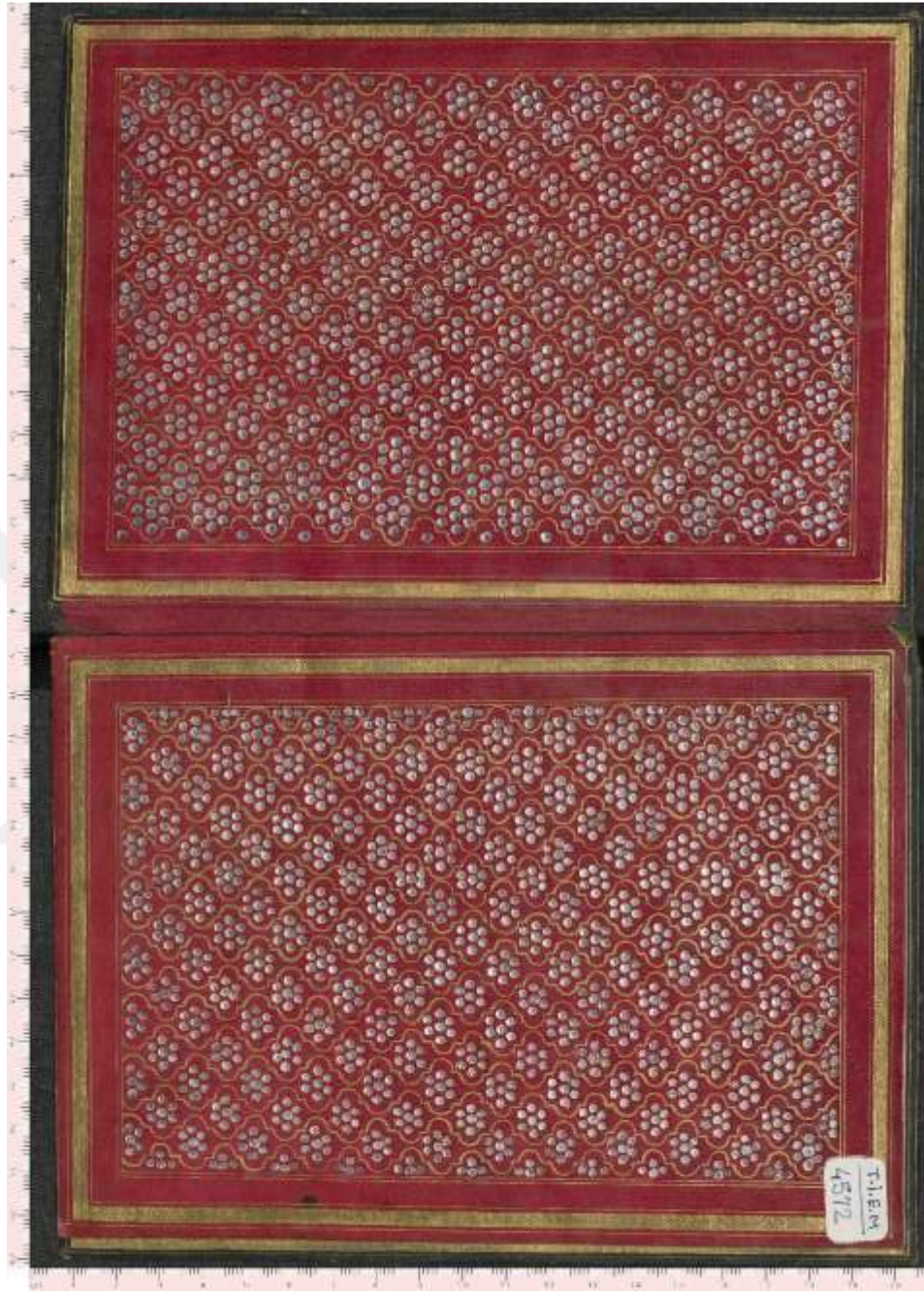
Cildi: Eser kayıtlarda sadece cilt olarak yer almakta olup sadece iç kapağında zerbahar bulunmaktadır. Eserde kırmızı renk deri kullanılmıştır. Bir adet cetvel tasarımı çevreler. Zerbaharın kafes sistemi dendanlı çizgilerle yapılmıştır. Altınla yapılan kafeslerin içinde noktalarla altılı penç oluşturulmuş ve bu noktalar beyaz altın kullanılarak çalışılmıştır.

Çizim 25: Katalog No.25 Üst Kap İçi Çizimi

Resim 4.25.1 : K.25 Üst, iç kap

Resim 4.25.2 : K.25 Alt, iç kap

Katalog No: 26

Envanter No: 4573

Eser Adı:

Eserin Konusu:

Eserin Dili:

Yazı Çeşidi:

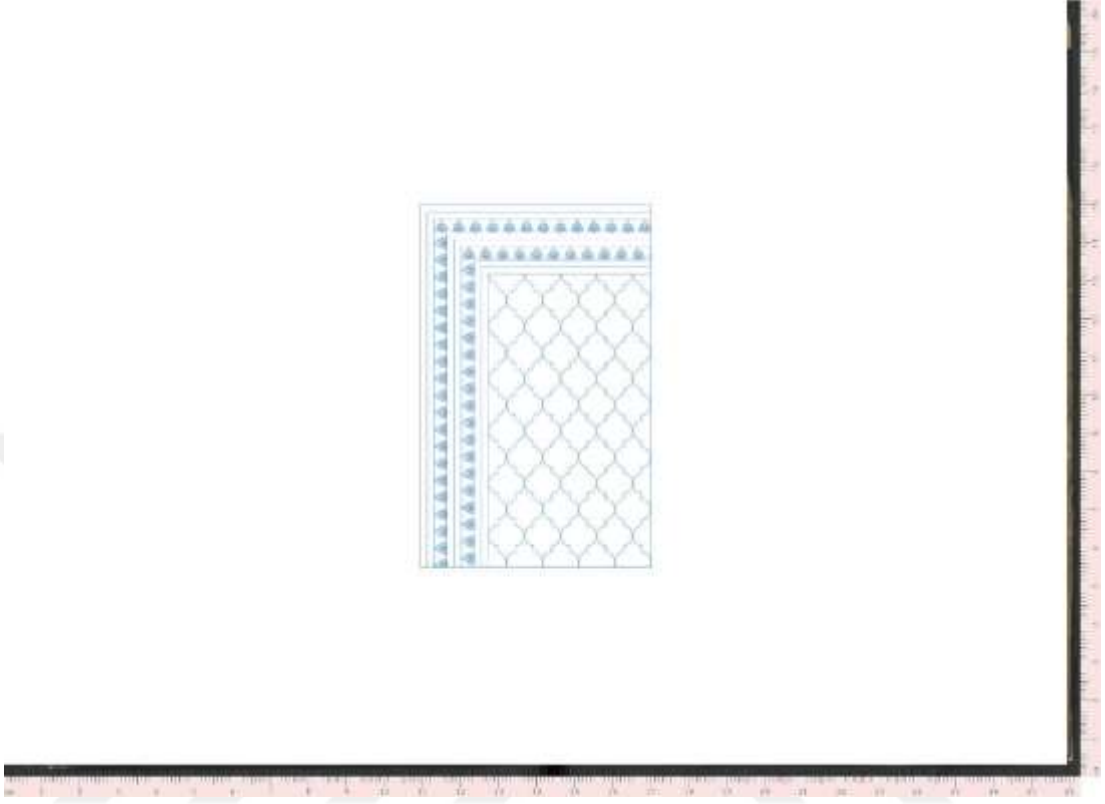
Tarih:

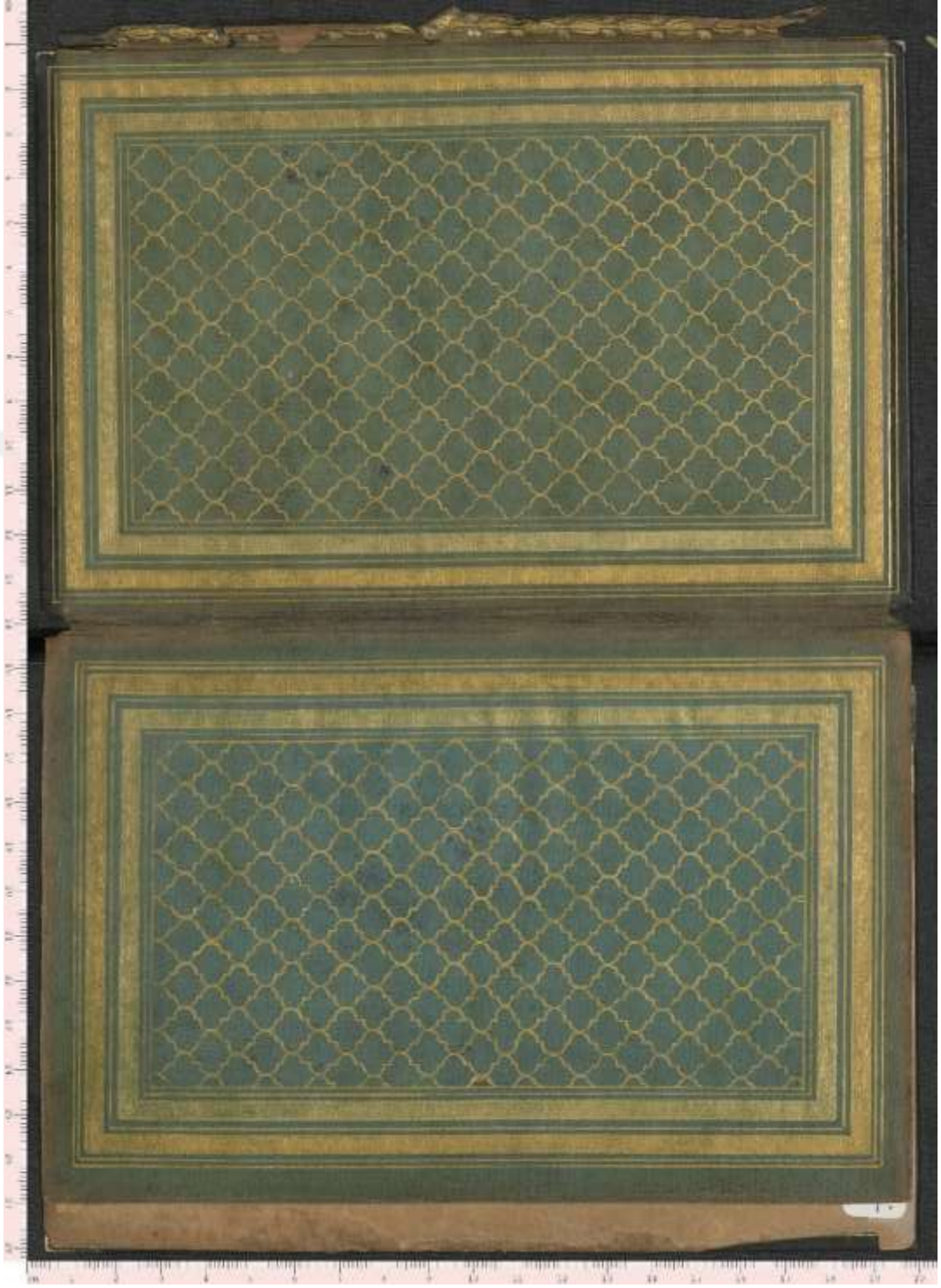
Hattat:

Ölçüleri: 13.5cm x 19.5cm

Cildi: Bir iç kapaktır. Kayıtlarda sadece cilt olarak bulunmaktadır. Yeşil renk deri kullanılmıştır. Eserde bulunan iki adet cetvelin ikisinde de palmet ve çizgilerle baskı yapılmıştır. Dendanlarla içi boş kafesler oluşturulmuştur. Çok sade olmasına rağmen son derece titiz ve özenli çalışılmıştır.

Çizim 26: Katalog No.26 Üst Kap İçi Çizimi

Resim 4.26.1 : K.26 Üst, iç kap

Katalog No: 27

Envanter No: 4903

Eser Adı: Kur'ân-ı Kerim

Eserin Konusu:

Eserin Dili:

Yazı Çeşidi:

Tarih:

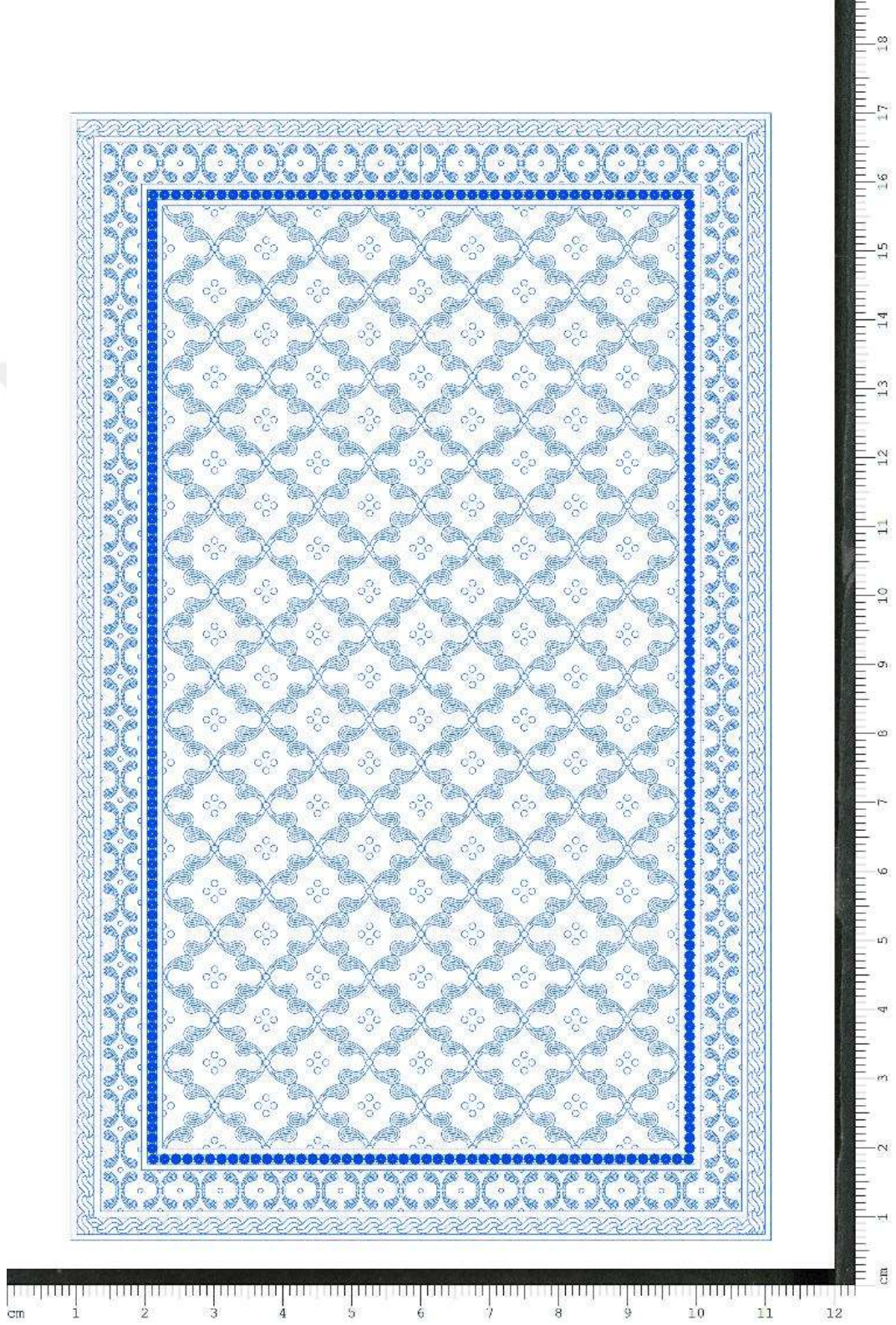
Hattat:

Ölçüleri: 10.5cm x 16cm

Cildi: Eser siyah deri kullanılarak yapılmıştır. İnce bir cetvele sahip olan eserde cetvel üzerine soğuk baskı ile desen çalışılmıştır. Arasuyundaki desenle zerbaharın paftalamasındaki desen hemen hemen aynıdır. Zerbaharda birbirinin ucuna tersten eklenmiş yapraklar vardır; bunların birleşme yerlerinde noktalar bulunmaktadır. Bu yaprakların içlerine yekşah basılmıştır. Kafes paftalarının ortasında da dört adet nokta bulunmaktadır.

Miklepte de aynı desen aynı sistemle devam ettirilmiştir.

Çizim 27: Katalog No.27 Üst Kap Çizimi

Resim 4.27.1 : K.27 Üst, dış kap

Resim 4.27.2 : K.27 Alt, dış kap, sertap

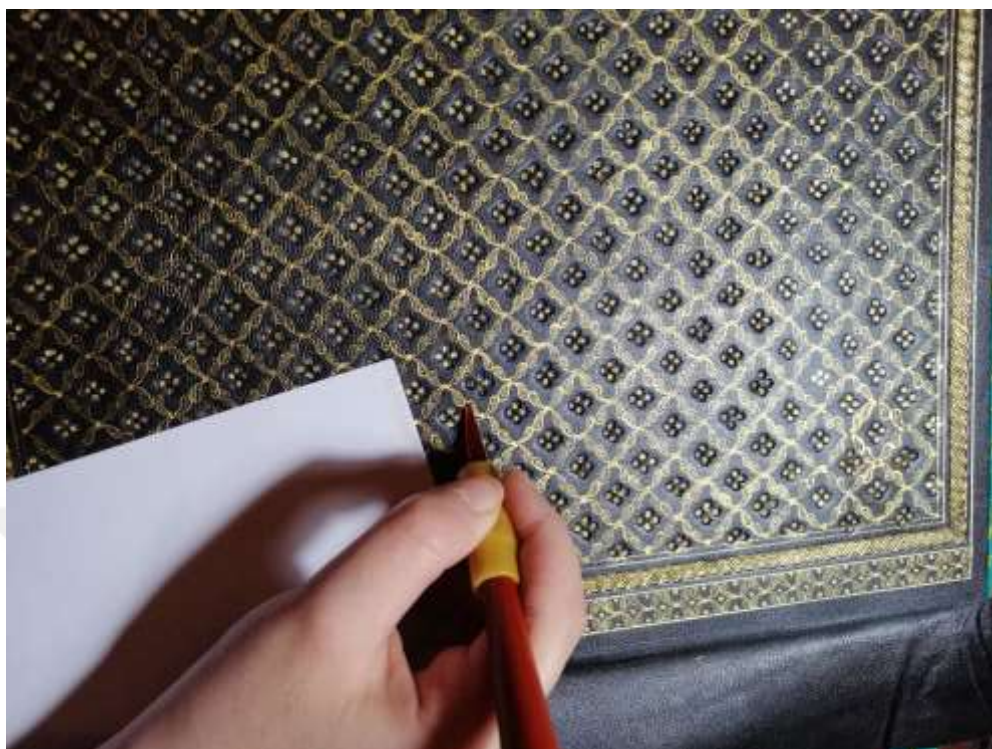
5. UYGULAMALAR

Türk İslam Eserleri Müzesi, Yazma Eser Koleksiyonu'nda bulunan ciltlerin araştırılması sonucunda 27 adet zerbahar tezyinatlı cilde rastlanmıştır. Bu 27 adet eserin sahip olduğu tezyinat incelenerek desenleri çizilmiştir. Ayrıca bu eserler Malzeme ve teknik bakımından ele alınan ciltlerin hepsinde deri kullanılmış olduğundan bu çalışmaların özgün tasarım uygulamalarında da kullanılan malzeme deri olmuştur. İncelenen ciltlerin içinden seçilen 27 katalog numaralı eser üzerinde birebir uygulama kararı verilmiştir. Diğer eserlerin de incelenmesi ve analizi sonucunda, onlardan feyz alarak 4 eserin cilt tasarımı ve uygulaması yapılmıştır.

DEĞERLENDİRME

Türk İslam Eserleri Müzesi Yazma Eser Koleksiyonu'nda bulunan zerbahar ciltleri konu seçen yüksek lisans tezi çalışmamızda yirmi yedi adet cilt yer almaktadır.

İncelenen 3950, 4565, 4572, 4573 envanter numaralı eserler sadece cilt olarak koleksiyonda bulunmakta olup içeriklerine ait bir bilgi tespit edilememiştir. 543 numaralı kayıt Cüz-i Şerif, 1449 numaralı kayıt En'âm Sûresi, 1450 numaralı kayıt dua kitabı, 1680 numaralı kayıt Şifa-i Şerif, 1908 numaralı kayıt Nefehâtü'l -Üns (Farsça) olmak üzere geri kalan eserler Kur'ân-ı Kerim'dir.

3950 ve 4565 numaralı ciltler de kafes sistemi ile desen hazırlandığı, ancak teknik bakımdan ele alındığında, lake cilt olduğu görülmektedir. Bu iki cildin kafes içlerine realist çiçek buketleri uygulamaları yapılmıştır. Bazı örneklerde de özellikle zencirek ve arasularında yekşah kullanıldığı görülmüştür. 3907 ve 83 envanter numaralı eserlerin kenarsuyu desenleri aynıdır.

Kaynaklardan edinilen bilgilere göre genellikle XVIII ve XIX. yüzyıllarda kullanılmış bir tezyinat türü olan zerbaharın çalışılan tez kapsamında, XVI. yüzyıla ait bir yazma eserde de kullanıldığı tespit edilmiştir. 1568-69 yılına tarihlenmiş 459 envanter numaralı cilt en erken tarihli zerbahar olma özelliğindedir. Ancak XVI. yüzyıla ait başka zerbahar örneklerine rastlanmadığından kitabın cildinin sonraki dönemlerde değişmiş olması muhtemeldir.

Eserlerin tümünde zerbaharın alametifarıkası olan kafes sistemi en başarılı haliyle işlenmiştir. 7 katalog, 311 envanter numaralı eser hiç altın veya boya kullanılmadan sadece nokta demirleriyle yapılan tek eser olarak farklılık göstermektedir. 474 envanter numaralı eserin kafes sistemi ise cetvel ve iplik gibi denilebilecek derecede iki ince bir kalın çizgiyle oluşturulmuştur. Son derece farklı bir örnektir.

406, 481, 4572 ve 4573 envanter numaralı eserler sadece kap içleri zerbahar olan ciltlerdir. 463 envanter numaralı eser ise hem içi hem de dışı zerbahar olan bir cilttir.

On iki adet eserin deri rengi koyu kahverengi, üç adedi siyah, beş adedi bordo, dört adedi kırmızı, bir adedi ise yeşildir.

Kütüphane kayıtlarında incelenen eserlerden sadece on iki adedinin tarihi açıkça yazmaktadır. 970 (1568) yılına tarihlenen 459 numaralı eser, katalogdaki en erken tarihli eserdir. XVI. yüzyıla ait olan tek zerbahar olma özelliği taşır. Ancak XVI. yüzyılda da hiçbir zerbahar örneğe rastlanmaması, bu eserin cildinin sonraki yüzyıllarda değiştiğini göstermektedir.

1464, 1908, 3950, 4565, 4572 ve 4573 envanter numaralı eserlerin miklebi yoktur; ancak sertabı bulunan 1464 envanter numaralı cildin miklebinin kopmuş olması muhtemeldir. Bu eser aynı zamanda katalogda yer alan en geç tarihli eserdir.

Eserlerimizden on bir tanesinin kafes sistemi yaprak motifleriyle oluşturulmuştur.

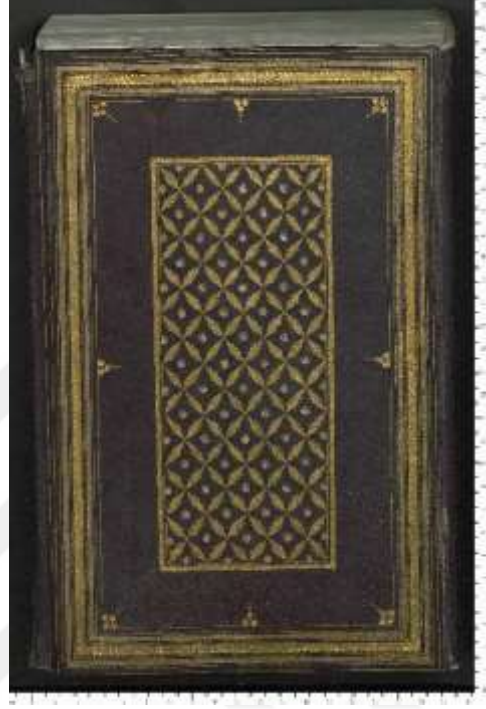
Sadece 83 envanter numaralı eserin mahfazası bulunmaktadır.

Kafes sistemi oluřturulurken yaprak kullanılan ciltler

Katalog No:1

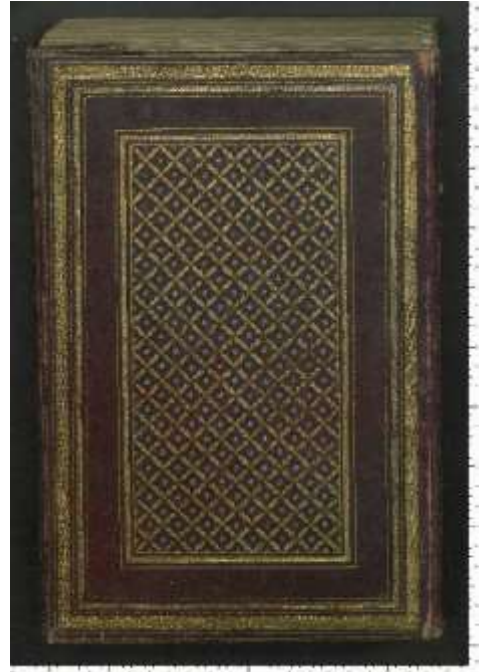
Katalog No:2

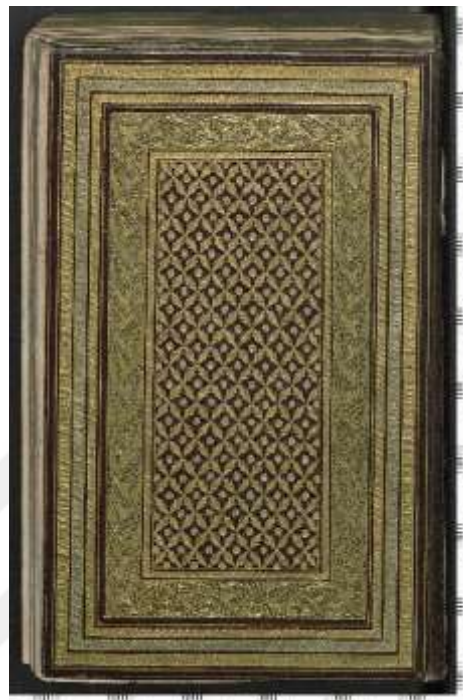
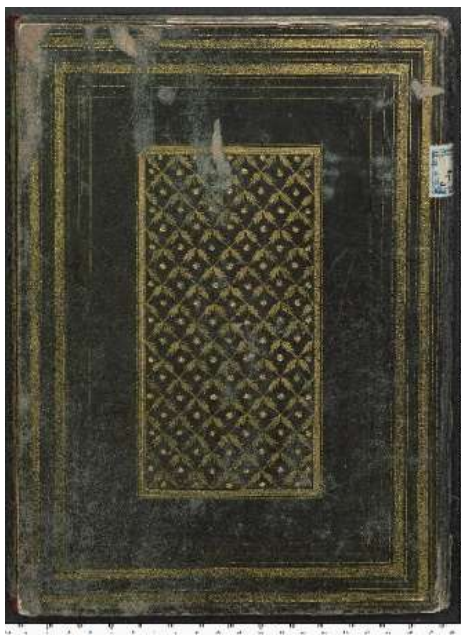

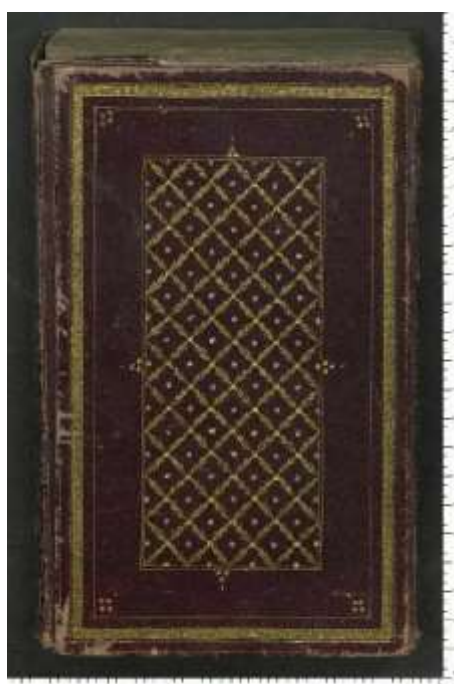
Katalog No:4

Katalog No:5

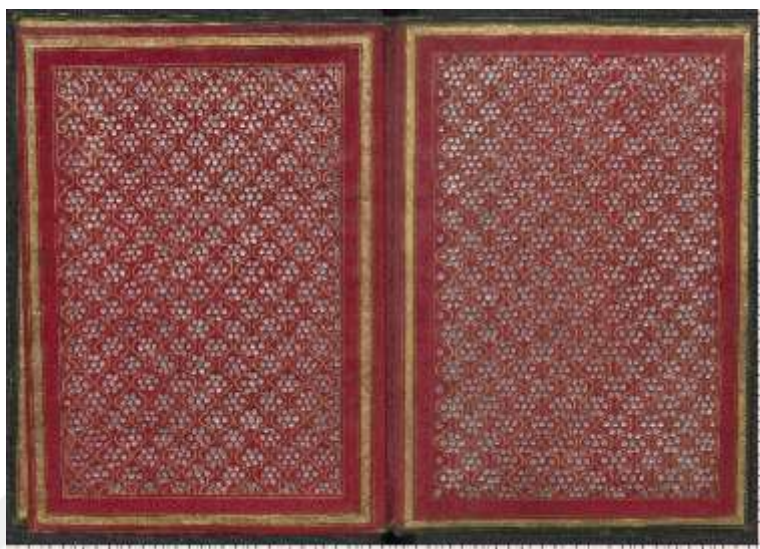
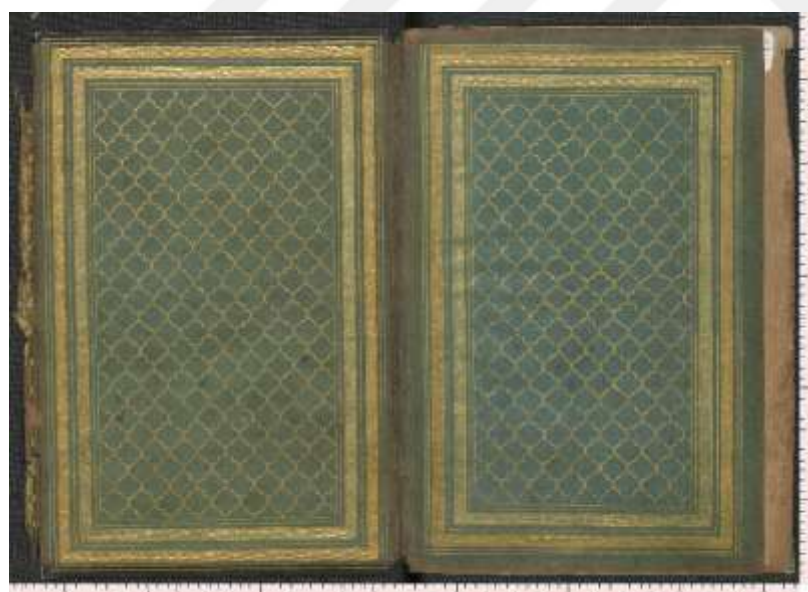

Katalog No:6*Katalog N:10**Katalog No:13**Katalog No:14*

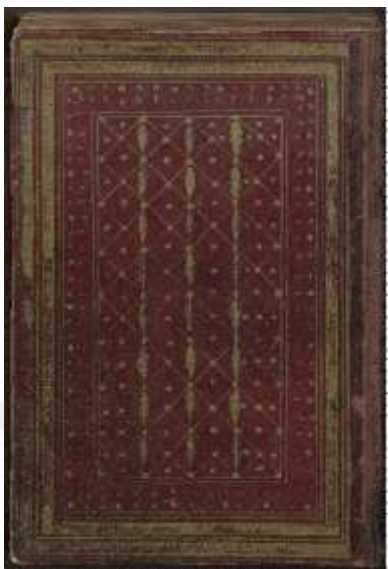
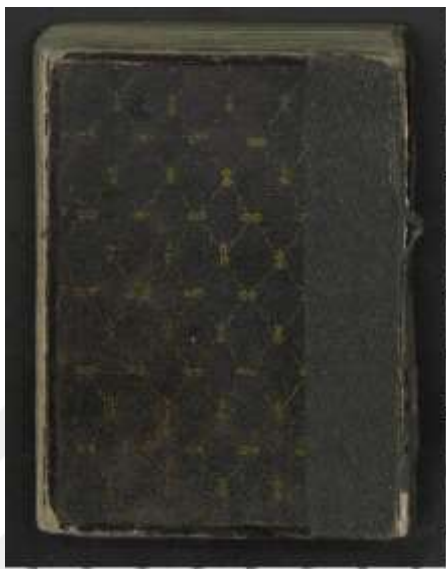
Katalog No:15*Katalog No:17**Katalog No:21*

Kafes sistemi dendanlı çizgilerle oluşturulan ciltler*Katalog No:3**Katalog No:8**Katalog No:9**Katalog No:12*

Katalog No:19*Katalog No:22*

Katalog No:23*Katalog No:25**Katalog No:26**Katalog No:27*

Lake ciltler*Katalog No:20**Katalog No:24***Kafes sistemi düz çizgilerle oluşturulan ciltler***Katalog No:7**Katalog No:11*

Katalog No:16*Katalog No:18*

SONUÇ

Türk İslam Eserleri Müzesi, Yazma Eser Koleksiyonu'nda bulunan zerbahar ciltlerin hepsinin birbirinden farklı özellikler taşıdığı görülmüştür. Bu özellikler hem görsel hem de teknik açıdan incelenmiştir.

Ülkemizin sahip olduğu çok önemli bir müzeye ait birbirinden değerli eserlere gereken değeri vermek ve cilt sanatı tarihi açısından görünür kılmak adına yapılan çalışma son derece dikkate değerdir.

Zerbaharın başka tekniklerle birlikte kullanılabileceği, sürekli karşılaşılan örneklerden ibaret olmayıp çok zengin çeşitlere sahip olduğu gözler önüne serilmiştir. Zerbahar cilt türünün klasik dönem cilt sanatı örneklerinin gölgesinde kalsa da titiz çalışmaların sonucunda, en az klasik dönem örnekleri kadar göz kamaştırıcı bir tezyinat biçimi olabileceği ortaya konmuştur.

Yapılan uygulamalarda, çalışma sırasında öğrenilen her detay göz önünde bulundurularak, titizlikle 4 adet kitap kabı üretilmiştir.

Bu tezin cilt sanatı adına geleceğe bir iz bırakması için tüm çalışmalar titizlikle yürütülmüştür.

KAYNAKÇA

ARITAN, Ahmet Saim (2008), “Türk Cilt San’atı”, **Klasik Türk Cilt Sanatı Duayeni İslam Seçen: 45. Sanat Yılı Etkinliği**, 22-25, İBB, İstanbul.

ARITAN, Ahmet Saim (1993), “Ciltçilik”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, VII: 551-557, İstanbul.

ARSEVEN, Celal Esad (1943), “Cilt”, **Sanat Ansiklopedisi**, I:341-348, İstanbul.

ÇİĞ, Kemal (1971), **Türk Kitap Kapları**, İstanbul.

DERMAN, Uğur (2010), **Doksan Dokuz İstanbul Mushafı**, Türk Petrol Vakfı, İstanbul.

EYİCE, Semavi (200), “İbrahim Paşa Sarayı”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, XXI:345-347, İstanbul.

ÖLÇER, Nazan (2002), **Türk İslam Eserleri Müzesi**, Akbank, İstanbul,

(1939) **Türk İslam Eserleri Müzesi Rehberi**, İstanbul.

ÖLÇER, Nazan (2012), “Türk ve İslam Eserleri Müzesi”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, XLI:543-544, İstanbul.

ÖZEN, Mine Esiner (1988), **Türk Cilt Sanatı**, İş Bankası, Ankara.

TEKİN, Şinasi (2015), **Eski Türklerde, Yazı, Kağıt, Kitap ve Kağıt Damgaları**, Dergah Yayınları, İstanbul.

ÜNLÜ, Betül Başak (2011), **Osmanlı İmparatorluğu’nun ‘1910 Münih İslam Sanatının Şaheserleri Sergisi’ne Katılımı: Arşiv Belgeleri, Eserler ve Etkileri**, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

1989 İstanbul doğumludur. İlk, orta ve lise eğitimini İstanbul’da tamamlayarak 2008 yılında Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü’ne girdi. 2012 yılında bir öğrenci programı ile 3 ay Amerika’da yaşadı. 2013 yılında Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Tezhip Anasanat Dalı’ndan mezun oldu. 2013-2015 yılları arasında Topkapı Sarayı Müzesi, Saray Arşivi’nde Arşiv Belgeleri Restorasyonu Bölümü’nde çalıştı. 2015-2016 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü, Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi’nde kâğıt alanında restoratör-konservatör olarak görev yaptı. 2017 yılından bu yana özel bir resim atölyesinde çalışmalarına devam etmektedir.